

TÜRK SANAYİCİLERİ VE İŞADAMLARI DERNEĞİ

TÜRK SAVUNMA SANAYİSİNDE “OFFSET” UYGULAMALARI

Aralık 1999

(Yayın No. TÜSİAD-T/99-12/276-1)

Meşrutiyet Caddesi, No.74 80050 Tepebaşı/İstanbul
Telefon: (0212) 249 54 48 - 249 07 23 • Telefax: (0212) 249 13 50

ÖNSÖZ

TÜSİAD, özel sektörü temsil eden sanayici ve işadamları tarafından 1971 yılında, Anayasamızın ve Dernekler Kanunu'nun ilgili hükümlerine uygun olarak kurulmuş, kamu yararına çalışan bir dernek olup gönüllü bir sivil toplum örgütüdür.

TÜSİAD, demokrasi ve insan hakları evrensel ilkelerine bağlı, girişim, inanç ve düşünce özgürlüklerine saygılı, yalnızca asli görevlerine odaklanmış etkin bir devletin varolduğu Türkiye'de, Atatürk'ün çağdaş uygarlık hedefine ve ilkelere sadık toplumsal yapının gelişmesine ve demokratik sivil toplum ve laik hukuk devleti anlayışının yerleşmesine yardımcı olur. TÜSİAD, piyasa ekonomisinin hukuksal ve kurumsal altyapısının yerleşmesine ve iş dünyasının evrensel iş ahlakı ilkelerine uygun bir biçimde faaliyette bulunmasına çalışır. TÜSİAD, uluslararası entegrasyon hedefi doğrultusunda Türk sanayi ve hizmet kesiminin rekabet gücünün artırılarak, uluslararası ekonomik sistemde belirgin ve kalıcı bir yer edinmesi gerektiğine inanır ve bu yönde çalışır. TÜSİAD, Türkiye'de liberal ekonomi kurallarının yerleşmesinin yanı sıra, ülkenin insan ve doğal kaynaklarının teknolojik yeniliklerle desteklenerek en etkin biçimde kullanımını; verimlilik ve kalite yükselişini sürekli kılacak ortamın yaratılması yoluyla rekabet gücünün artırılmasını hedef alan politikaları destekler.

TÜSİAD, misyonu doğrultusunda ve faaliyetleri çerçevesinde, ülke gündeminde bulunan konularla ilgili görüşlerini bilimsel çalışmalarla destekleyerek kamuoyuna duyurur ve bu görüşlerden hareketle kamuoyunda tartışma platformlarının oluşmasını sağlar.

*TÜSİAD, Savunma Sanayi Çalışma Grubu tarafından
hazırlatılan “Türk Savunma Sanayisinde ‘Offset’ Uygulama -
ları” başlıklı rapor, Savunma Sanayi Çalışma Grubu Üyesi
Dr. Birol Altan tarafından kaleme alınmıştır.*

Aralık 1999

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ	7
2. KARŞILIKLI TİCARET VE OFFSET	13
2.1. GENEL	15
2.2. OFFSET KAVRAMI VE GELİŞİMİ	16
2.2.1. Gelişmekte olan ülkelerde offset işlemlerinin uygulanma nedenleri;.....	17
2.2.2. Gelişmiş ülkelerde offset işlemlerinin uygulanma nedenleri :.....	17
2.3. OFFSET ÇEŞİTLERİ	18
2.3.1. Doğrudan (Direkt) Offset	18
2.3.2. Dolaylı (İndirekt) Offset	19
3. SAVUNMA SANAYİNDE OFFSET UYGULAMALARI	21
3.1. GİRİŞ	23
3.2. TÜRKİYE'DE OFFSET UYGULAMALARI	24
3.2.1. TÜRKİYE'DE OFFSET ORGANİZASYONU VE UYGULAMALAR	26
4. OFFSET STRATEJİLERİ	35
4.1. MEVCUT DURUM VE YENİ EĞİLİMLER	37
4.2. SANAYİ VE TEKNOLOJİ ALT YAPISININ DESTEKLENMESİNDE OFFSETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	45
4.3. SANAYİ VE BİLİM/TEKNOLOJİ ALTYAPISININ DESTEKLENMESİNDE OFFSETLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ	53
4.3.1. Arge Desteği	54
4.3.2. Teknoparklara Destek.	55
4.3.3. Risk Kapitali ve Kredi Garanti Fonuna Destek.	56
4.3.4. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfına Destek	57
4.3.5. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı KOSGEB Teknoloji Geliştirme Merkezlerine Destek.....	58
4.3.6. Türkiye'nin Uluslararası Programlar İçinde Yürüttüğü Projelere Destek	58
4.3.7. Sanayinin Dengeli Yayılımına Katkı.....	59

5. OFFSET TEŞKİLAT VE UYGULAMALARINDA AKSAYAN ANA HUSUSLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ	61
5.1. TÜRK OFFSET YÖNETİM ORGANİZASYONU VE OFFSET ESASLARI KONUSUNDA YAYINLANMIŞ RESMİ DÖKÜMANLARIN DEĞERLENDİRİLMESİ	63
5.2. OFFSET TEŞKİLAT VE UYGULAMALARINDA AKSAYAN ANA HUSUSLAR.....	66
5.3. SORUNLARIN GİDERİLEBİLMESİ İÇİN NELER YAPILABİLİR	66
5.3.1. Mevcut yasa, karar ve tebliğ içinde kalınarak yapılabilecek hususlar	66
5.3.2. Offset usüllerinde yapılması gereken değişiklikler.....	67
5.4. OFFSET ORGANİZASYONU VE STRATEJİSİNE DAİR GÖRÜŞ VE ÖNERİLER	67
5.4.1. Türkiye'nin Offset Hedefleri	67
6. SONUÇ.....	71
EK 1 : KARŞILIKLI TİCARET ŞEKİLLERİ.....	87
EK 2 : SAVUNMA TEDARİK PROGRAMLARINDA OFFSET UYGULAMALARINA DÜNYADAN ÖRNEKLER.....	91
EK 3 : TÜRK OFFSET YÖNETİM ORGANİZASYONU VE OFFSET ESASLARI KONUSUNDA YAYINLANMIŞ RESMİ DÖKÜMANLAR	116

1

GİRİŞ

1. GİRİŞ

Türkiye, Dünyanın en kritik bölgelerinden birinde değişik tehditlere karşı görev yapan Silahlı Kuvvetler'inin, üst seviyede müessiriyet ve sürekli modernizasyonunu teminat altına almak gayesi ile 80'li yıllar itibarı ile daha önce benzeri görülmemiş bir kararlılıkla modern bir savunma sanayii alt yapısı oluşturma programını yürürlüğe koymuştur.

Ulaşılmak istenen hedefin, mütevazı bir çerçeve dahilinde dahi; mevcut mali, teknolojik ve idari mevzuatın imkanlarını zorlar mahiyette olması, yeni stratejinin tüm bu alanlardaki zaafiyeti kısa zamanda azaltacak radikal tedbir ve yaklaşımlar ihtiva etmesini gerekli kılmıştır. Nitekim 1985 yılında münhasıran savunma sanayiini geliştirme görevi ile "Savunma Sanayii Müsteşarlığı" (SSM) kurulmuş ve Müsteşarlığın kontrolüne verilen "Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme Fonu" (SSDGF) ile uzun vadeli taahhütlere girme imkanı veren istikrarlı bir kaynak yaratılmıştır. Keza, kuruluş kanununun (3238) bazı maddeleri ile devlet tekeli kırılarak, yerli ve yabancı özel sektörün bu alana girmesi mümkün kılınmıştır.

Fon, ortalama olarak yılda 1 milyar dolarlık bir kaynak yaratacak şekilde planlanmışsa da ihtiyaçların boyutunun ilave imkanlara da gerek göstereceği düşüncesi ile "Offset" SSM projelerinde Türkiye'de daha önce kayda geçmiş tatbikatların çok dışında bir boyut, önem ve muhteva ile gündeme getirilmiştir.

Geniş manada "Telafi Edici Mukabil Ticaret" olarak tanımlanabilecek, muhtelif şekillerde uzun yıllar öncesine uzanan tatbikatı ve bu yorumu ile eski doğu bloku ülkelerinin nerede ise istisnasız ticaret tercihi olan offset, GATT anlaşmaları (1995'ten beri WTO) ve Avrupa Birliği normları içinde uygun görülmediğinden, son 15 yılda daha ziyade bu normların istisna olarak değerlendirildiği savunma tedarik programlarında yoğunluk kazanmıştır.

Türkiye; takas, kliring gibi mukabil ticaret sınıfına girebilecek uygulamalara uzun yıllardan beri aşina olmakla beraber, modern anlamda ve bir stratejinin parçası olarak offset uygulamasına yukarıda sözü edilen savunma sanayii geliştirme hareketi ile başlamış ve bugüne kadar önemli tecrübe sahibi olmuştur. Bu uygulama ile büyük hacimli savunma projelerinin döviz talebinin azaltılması, bazı önemli teknolojilere erişim imkanı yaratılması ve Türk Savunma Sanayii ürünlerinin dış pazarlara nüfuzunun desteklenmesi öngörülmüştür.

Yeni savunma sanayii geliştirme politikalarının yürürlüğe konmasından kısa bir süre sonra (5 yıl) dahi SSM'in yürüttüğü, kaynak tahsisi yaptığı, tatbikatını başlattığı projelerin sayısı, boyutu ve karakteristiği savunma sanayiinde çok farklı bir döneme girildiğini açıkça göstermiştir. Bugün, geçen 14 yıllık süre içinde maruz kalınan birçok zorluklara, geriye dönük olarak tartışılabilir bazı kararlara rağmen başlatılan bu hareketin Türkiye'de temel bir savunma sanayii alt yapısı oluşturduğu görülmektedir.

Yakın bir süre önce, önümüzdeki 25 yıl için ana hedefleri belirtilen ve 20.6.1998 tarihli Bakanlar Kurulu kararı ile gelişme stratejisi esasları, değişen şartlar ve gelişmeler dikkate alınarak yeniden tespit edilen Türk Savunma Sanayii'nin bir kısmı başlangıç döneminden farklı da olsa; bugün de önemli problemleri vardır.

Mevcudun bekası, artan teknolojik tehditler karşısında belli alanlarda milli vasıflı teknolojilerin geliştirilmesi, dağınık kabiliyetlerin birleştirilerek rekabet imkanlarının yaratılması, savunma harcamalarının azaldığı bir ortamda dış pazarlara nüfuz ve geliştirme finansmanı bu problemlerin en önemlileri olarak görülmektedir.

Başlangıçtan itibaren tavizsiz bir politika ile uygulanan offset önemli bir finansman desteği, teknoloji ve üretim bilgisi transfer aracı ve dış pazarlara nüfuzda ihmal edilemeyecek bir imtiyaz temin vasıtası olarak müşahade edilmiştir. Kısa bir süre içinde karara bağlanabilecek olgunlukta olan yeni programların da mevcut offset havuzunu önemli ölçüde büyütmesi beklenmektedir. Bu çok büyük ve önemli bir imkandır. Türkiye'nin 10 yıl öncesine kıyasen çok daha gelişmiş olan savunma ve genel sanayi alt yapısı ile ve edindiği tecrübeler ışığında bu imkanı kalkınma hedefleri yönünde geçmiş döneme nazaran daha verimli bir şekilde kullanacağına inanılmaktadır.

Ancak, azami faydanın temininin, mevcut offset politikası ve mevzuatının gerek politik, gerek ekonomik olarak değişen şartlar muvacaheinde yeni bir bakış ile değerlendirilmesine ve offsetlerin arzu edilen sonucu sağlayacak tarzda kullanımını sağlamada yetersiz kalan veya güncelliğini kaybetmiş taraflarının değiştirilmesine ihtiyaç göstermekte olduğu düşünülmektedir.

B Ö L Ü M 2

KARŞILIKLI TİCARET VE OFFSET

2. KARŞILIKLI TİCARET VE OFFSET

2.1. Genel

Offset kelime olarak denge veya referans durumundan kayma ve bir referansa göre kaydırma, ayarsızlığı telafi etme anlamı taşımaktadır. Bu terim ticari ilişkiler alanına taşındığında ise karşılıklı telafi edici ticaret olarak sınıflandırılabilir ve bazen alıcı-satıcı dışında üçüncü tarafları da içine alabilecek çeşitli ve karmaşık ticari, ekonomik işlemleri tanımlar. Offset işlemlerinin ortak karakteri, nihai hedef olarak gerçekleşen ticarete konu olan metanın el değiştirmesi esnasında alıcı tarafından sarfedilen paranın, farklı şekillerde de olsa, kısmen alıcının ekonomisine geri yansımalarının teminidir.

Offset ile ilgili düzenleme ve politikaları sağlam bir temelde incelemek için bu bölümde genel tanımı içinde Offset'i de ihtiva eden karşılıklı ticaret şekillerine kısaca temas edilmesinde ve açıklanmasında fayda görülmüştür. Karşılıklı ticaret şekillerinin tanımlanması ise Ek 1'de yapılmaktadır.

Dünyanın en eski ve temel ticaret şekli olan karşılıklı ticaret, ithalatçıdan yapılacak bir alımın veya bir taahhüdün ithalatçıya yapılacak satışa bağlandığı işlemleri kapsayan genel bir ticaret işlemidir. Karşılıklı ticarete gerçekleştirilen işlemler, paranın hiç yer almadığı klasik takastan en az iki parasal işlemin gerçekleştiği⁽¹⁾ karşı alıma kadar değişen çeşitli uygulamaları içermektedir. Bu uygulamalar, ödemenin nakit yerine malla, hizmetle, teknoloji transferi ve/veya alacakların devri ile gerçekleşebilir.

Karşılıklı ticaret günümüzde azalmakta olmakla beraber taraflardan birinin ihtiyacı olan tedariki nakden finanse etmedeki zorluk, rekabet şartları, istihdam yaratma veya mevcut istihdamı kaybetmeme mecburiyeti gibi farklı sebeplerden dolayı hala uygulama bulabilmektedir. Ancak bu uygulamaların çoğu ya bir devlet politikası icabı ya da finansal imkanların çok zayıf olduğu ortamlarda ticaret yürütmek zorunda olan firmaların tercihi olarak ortaya çıkmaktadır.

(1) Karşılıklı Ticaret yerine literatürde parasız ticaret terimi de kullanılmaktadır. Gerçekte Karşılıklı Ticarete en az iki parasal işlem yer almaktadır. Ancak biri satış, diğeri karşı satın almadan oluşan bu iki işlemin değerleri çoğu zaman birbirine eşit veya yakın olduğu için, sonuç olarak ticaret yapan taraflardan çıkan nakit miktarı sıfır olabilir. Yani yapılan işlem parasız bir işlem olmamakla birlikte sonuçta herhangi bir parasal kayıp veya kazanç oluşmamaktadır. Bu durumda harcanan net para miktarı açısından bakıldığında, parasız ticaret teriminin kullanılması yanlış değildir. Bununla birlikte uygulamada eşitsizlik durumunda kazanç oluşabilmekte, komisyon, iskonto vb. ödemeleri para ile yapılabilen, kredi ve sigorta masrafları nakit olarak yapılabilenmektedir.

2.2. Offset Kavramı ve Gelişimi

Offset işlemleri, alıcı açısından tanımlandığında, bir işlemi benzeri bir diğer işlemle karşılamak, bir alım ve/veya ihale sonucu karşı tarafa sağlanan bir avantajı kısmen veya tamamen geri kazanmak amacıyla gerçekleştirilen işlemlerdir. Satıcı açısından offset ise, politik ve ekonomik avantajlar içeren, büyük ölçekli ihalelerin kazanılması için bir araç olarak kullanılabilen, gerekli altyapının bulunduğu veya oluşturulabildiği durumlarda kalıcı bir pazar imkanı yaratan işlemlerdir. Öte yandan, yine satıcı açısından bakıldığında, offset geleneksel ticaret uygulamalarının dışında yer alan işlemler, satıcıya yük getiren ve bir zorunluluk sonucu verilen taahhütler olarak görülmektedir. Offsetin uygulanmasının başlıca nedeni (diğer karşılıklı ticaret işlemleri gibi) "ticaret yapmamaya" bir alternatif olmasıdır. Uluslararası literatürde "offset" veya "compensation" olarak adlandırılan telafi edici ticaret ve üretim işlemleri, ticaret yapabilmenin bir gereği olarak ortaya çıkmışlardır.

Offset ilişkilerinin incelenmesi, offseti talep eden tarafın genellikle bir devlet veya devlet şirketi; talebe esas olan kontratların da çoğunlukla savunma sanayii, hava ve uzay, telekomünikasyon veya enerji sistemleri tedariği ile ilgili olduğunu göstermektedir. Bu çerçevede dahilinde ve tercihen rekabet ortamında talep eden tarafın gayesi döviz çıkışının kısmen telafisi, başka şartlarda verimli olmayan veya temini zor olan teknolojik/kritik üretim faaliyetinin başlatılması, kalifiye işgücünün sağlanması ve teknoloji transferi olarak belirginleşmektedir.

Offsetin yaygınlık kazanması 1960'lı yılların sonlarına dayanmaktadır.

Bazı gelişmekte olan ülkeler, döviz sıkıntıları dolayısı ile küçük ölçekli dış alımlarında dahi offsete başvursalar da offsetin az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkelere has bir uygulama olduğu düşüncesi yanlıştır. Tam tersine, istatistikler gelişmiş ülkeler arasında daha büyük hacimde offset ticaretine işaret etmektedir. ABD ve AB arasındaki offset ihtiva eden ticaret bunu teyid etmektedir. AB, ABD kaynaklı offsetlerin %80'ini almakta ve kontrat bazında ortalama offset taahhüdü kontrat bedelinin %100'nün üzerinde gerçekleşmektedir. Offsetlerin çoğunun kaynağı askeri veya sivil uçak satışları olup, bunu muhabere ve elektronik sistemleri, füze ve benzeri uzay platformları ile ilgili programlar takip etmektedir.

Offset işlemleri, gelişmekte olan ve sanayileşmiş ülkeler açısından farklı nedenlerle uygulanmaktadır.

2.2.1. Gelişmekte Olan Ülkelerde Offset İşlemlerinin Uygulanma Nedenleri;

- Ticari kredi veya döviz bulmanın güç olduğu dönemlerde, ithalat finansmanının veya döviz çıkışının azaltılması,
- Yeni ihracat imkanlarının yaratılması veya yeni sanayilerin geliştirilmesi, yeni sanayi kollarında istihdam sağlanması,
- Dünyadaki fiyat düşüşlerinden veya pazar daralmasından kaynaklanan stokların eritilmesi veya bu nedenle atıl kapasite oluşan yerli sanayiye iş imkanı sağlanması,
- Ödemeler dengesinin iyileştirilmesine yönelik siyasi ve ekonomik politikalar,
- Kota benzeri ticari kısıtlamaların aşılması,
- Teknoloji yenileme veya yeni teknoloji edinme çabası ve
- Sanayileşmiş ülkelerce oluşturulan korumacılığın aşılmasıdır.

2.2.2. Gelişmiş Ülkelerde Offset İşlemlerinin Uygulanma Nedenleri:

- Pazar payının korunması,
- Belirli pazarlara yeni ürünlerle girme isteği,
- Mallara uzun dönemli talep yaratılması,
- Stokların veya üretim fazlasının eritilmesi,
- Yeni sanayileşmiş ülkeler için teknoloji transferi sağlanması ve
- Gelişmekte olan ülkelerle işbirliğinin sağlanması.

Yukarıda sayılan nedenlerin yanısıra, telafi edici işlemlerin etkili bir şekilde uygulanabilmesi için güçlü bir rekabet ortamına, projelerin büyük ölçekli olmasına ve yüksek kar potansiyeli göstermesine ihtiyaç vardır. Kar oranının yanısıra sektörün mevcut durumu ve beklentileri de offset uygulamalarını etkilemektedir. Telafi edici işlemler, değinilen bu nedenlerden dolayı gündeme gelmektedir. Birbiri ile yakından ilişkili savunma sanayii ile sivil havacılık ve uzay sanayiinde bu etkenlerin tümü gözlenebilmektedir. Bu nedenle sözedilen sektörler, offset işlemlerinin önerildi-

ği, avantajların sağlanabildiği ve dolayısıyla offset uygulamalarının mümkün olduğu başlıca alanlardır. Ek 2'de verilen örnekler de bu çerçevede savunma ve uzay/havacılık sektöründen seçilmiştir.

Daha önce de değinildiği gibi, dünya çapında ekonomik durgunluk, büyük ticari açıklar, nakit ve kredi sıkıntısı ve yoğun uluslararası rekabet, offset uygulamalarını gündeme getirmiştir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler stratejik malzeme ve teknolojiye bu uygulamalar yoluyla ulaşabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerin savunma ve havacılık sanayileri, bu uygulamalar sayesinde dışa açılabilmekte, devlet desteği olmadan faaliyetlerini sürdürebilmektedirler. Öte yandan, büyük ölçekli savunma sistemleri alımı ve ortak üretimi ile ilgili projeler, gelişmekte olan ülkelerin dış borçlarını arttırıcı ve büyüme hızını azaltıcı etkenlerdir. Bu bakımdan telafi edici işlemler, alıcı ülkelerde sözkonusu olumsuz etkilerin sonuçlarını hafifletici yönde uygulanabilir seçenekler olarak ortaya çıkmaktadırlar.

2.3. Offset Çeşitleri

Günümüzde büyük ölçekli alım programlarının ayrılmaz parçası haline gelmiş olan offset işlemleri "doğrudan" ve "dolaylı" işlemler olarak iki başlık altında incelenebilir:

2.3.1. Doğrudan (Direkt) Offset

Doğrudan offset işlemlerinde, ihracatçı, ihracat paketinin bir bölümünü alıcının ülkesinden ithalatla (geri satın alma) telafi etmeyi kabul eder. Doğrudan offset işlemlerinde; alıcı ülkede üretilen benzer mal ve hizmetlerin alımı, büyük ölçekli yüksek teknoloji programlarında alıcı ülkeye yapılacak sınai yatırımlar, ihracata konu mal gruplarının alıcı ülkede üretilerek tekrar ihracatı (fason üretim) bilinen uygulamalar arasındadır.

Doğrudan offset işlemleri çerçevesinde yatırım; ortak üretim, lisanslı üretim, bir ortak yatırıma katılım veya ihracat programı için üretim şeklinde yapılabilir. Bu yatırım seçeneklerinin hepsindeki ortak nokta teknoloji transferidir. Aktarılan teknoloji ile alıcının teknolojik yeteneklerinin gerekli üretimi yapabilecek düzeye ulaştırılması amaçlanır. İhracatçılar teknoloji transferini,

- Yerel üretime patent, lisans, yazılım ve veri sağlayarak,
- Eğitim vererek,

- Yüksek teknoloji gerektiren üretim ekipmanı sağlayarak, ve
- Alıcının gelecekte varlığını sürdürmesine imkan verecek Ar-Ge programları sağlayarak

yaparlar.

2.3.2. Dolaylı (İndirekt) Offset

Dolaylı (indirekt) offset işlemleri ise, genel olarak, ihracatçı tarafından ana programla doğrudan ilgisi olmayan yatırımlardır. Burada da offset işlemleri ortak üretim, lisans, ortak yatırım kanalıyla teknoloji transferiyle gerçekleşebilir. Ancak ihracatçılar genel olarak ithalatçı ülkeden ticari mal alımını veya üçüncü ülkelere ticari mal satışını desteklemeyi tercih etmektedirler. Ayrıca, takas, ülke imkanlarının tercihi (konaklama, sigorta ve taşımacılıkta alıcı ülke firmalarının tercih edilmesi) de kabul edilebilmektedir. Bu genel örneklerin yanısıra ülkelerin ihtiyaç ve yaratıcılıklarına göre yeni uygulamalar üretebilmektedir.

Bu uygulamaların gerçekleşmesinde taraflar arasında yapılan ana anlaşma önem kazanmaktadır. Ana anlaşma, bir doğrudan alım sözleşmesi ise, telafi edici uygulamalarda bazı kısıtlamalar ortaya çıkabilir. Alıcı ülkede üretim yapılamadığından anlaşma konusu sistemin lisanslı üretim veya ortak üretim yolu ile geri alımı gerçekleşmemektedir. Sistemin kendisine ilişkin, doğrudan döviz kazandırıcı işlem yapılamadığından, alıcı ülke için uygulanabilecek yöntemlerden biri, gelecekte döviz kaybının engellenmesi için parça üretimi ve tamir/bakım yeteneği kazanımıdır. Böylece ihracat imkanı da yaratılabilmektedir. Bu uygulamalarda başlıca iki güçlük-le karşılaşılmaktadır: birincisi satıcının genellikle (ürünün niteliğine bağlı olarak) asıl kazancı yedek parça ve tamir/bakım sağlayarak kazanmayı planlaması ihtimali, diğeri ise alıcı ülkenin teknolojik düzeyi (talebe reaksiyon süresi) ile alınan malın ilk yedek parça, tamir/bakım ihtiyacı arasındaki boşluktur.

İlk kısıtlama satıcının sözleşmede rekabet nedeniyle verdiği fiyatın düşüklüğü ve alıcıya ilişkin beklentileri ile doğrudan ilgilidir. Satıcının, vermek zorunda kaldığı düşük fiyattan kaynaklanan zararı, ileride pahalı yedek parça satarak kapatmayı planlaması durumunda yedek parça üretimi ve satışı imkanını alıcıya vermesi zordur. Aynı şekilde alıcının düzenli bir tamir/bakım müşterisi olması planlanmış ve fiyat buna göre verilmiş ise, tamir/bakım yeteneğinin kazanımı, satıcının isteksizliği nedeniyle önereceği yüksek fiyatlardan dolayı makul olmayacaktır. Öte yandan alı-

cının mevcut altyapısının ve ucuz işgücü gibi üstünlüklerini kullanarak satıcıya zamanında, ucuz yedek parça ve tamir/bakım hizmeti sunması halinde ise, mal ve hizmet dışsatımı gerçekleşebilecektir. Alıcı kendi yedek parça ve bakım/onarım ihtiyacını karşılariken ihracat da yapacaktır.

Eğitim, araştırma desteği, "know-how" transferi diğer popüler dolaylı offset kategorileridir. Ancak dolaylı offset bunlarla kısıtlı değildir. Ülkenin eğitim, sanayi altyapısı, genel refah düzeyi ve ekonomisine olumlu katkı sayılabilecek, hatta uluslararası politikalarına destek temin edebilecek, iyi planlanmış her türlü proje dolaylı offset olarak düşünülebilir.

B Ö L Ü M

SAVUNMA SANAYİİNDE OFFSET UYGULAMALARI

3. SAVUNMA SANAYİNDE OFFSET UYGULAMALARI

3.1. Giriş

Dünya ticaretinde İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan ve 1950'lerden başlayarak 1960'lı yıllarda yaygınlaşan offset işlemleri bugün için Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ) tarafından kabul görmeyen ve AB'nin de ağır hücumlarına maruz bir tatbikat durumundadır.

Offset hem sivil hem de askeri tedarik programlarında yer alan bir uygulama olmakla beraber, sivil işlemlerdeki kısıtlamalar nedeniyle daha ziyade savunma sanayii alanında uygulanmaya başlanmıştır. Nitekim, Avrupa Topluluğunu kuran Roma Antlaşması, savunma sanayii sektörünü AB içinde de Birliğin ticari mevzuatının dışında bırakmıştır. AB savunma sanayii ve havacılık sektörü kademelerinde sektörde gelişen ABD hakimiyetine karşı duyulan derin endişenin, böyle bir istisnayı, Roma Antlaşması ile olmasa bile, her durumda gündeme getirmiş olabileceğini söylemek mümkündür. Bilhassa son 10 yılda AB ülkeleri, offseti, transatlantik savunma sistemleri ticaretinde bozulan dengeyi düzeltmek ve yüksek ABD teknolojisine ulaşmak için önemli bir araç olarak görmüş ve etkili bir şekilde kullanmışlardır.

Bu itibarla, Türkiye'nin de gündemine, 1980 sonrası uygulamaya konan büyük savunma yatırımları ile giren offset, sadece gelişmekte olan ülkelerin müracat ettiği bir vasıta olmayıp, gelişmiş ülkeler arasındaki savunma ve havacılık sektörü ticaretinde sıklıkla başvurulanan bir uygulamadır.

Son yılların istatistikleri ABD'nin savunma sistemleri ihracatında verdiği offsetlerin %80'inden fazlasının AB ülkelerine yönelik olduğunu ve bu ülkelerle imzalanan offset anlaşmalarında verilen ortalama offset tavizlerinin, kontrat hacminin %100'ünün üzerinde olduğunu göstermektedir. (1997 ortalaması %104.3)

Diğer taraftan, bu büyük offset hacmine rağmen birçok AB ülkesinde bu tip ticaretin koordinasyonundan sorumlu resmi bir makam veya offsete yönelik devlet politikaları mevcut bulunmamaktadır. İlişki, firmadan firmaya cereyan etmekte ve tamamen ticari tercihler çerçevesinde şekillenmekte olup, anlaşmaların ayrıntıları çoğunlukla gizli tutulmaktadır. Ancak, AB ülkeleri arasında imzalanan kontratların niteliği ve kontrata taraf olan ülkeler arasında bir süre sonra gözlenen savunma sistem/aksamı ticareti, offsetlerde ağırlığın mukabil tedarik (buy back), teknoloji transferi ve doğrudan yatırım kalemlerinde olduğuna işaret etmektedir.

Sonraki bölümlerde ele alınacak olan, Türkiye'deki Offset uygulanmasının daha iyi anlaşılması, değerlendirilmesi ve güncel gelişmeler çerçevesinde geliştirilmesi çalışmalarına yardımcı olabileceği düşüncesi ile Ek-2'de muhtelif ve farklı karakterde ülkenin offset organizasyonları ve uygulama örnekleri incelenmiştir. Sivil sektördeki uygulamalar nisbeten daha az ve ortak üretim ya da takas ile sınırlı olduğu için örnekler daha ziyade askeri programlardan alınmıştır.

Sonraki bölümlerde de görüleceği üzere, birçok AB ülkesinde resmi bir offset organizasyonu olmamasına rağmen, savunma sistemleri ticaretlerinde offset uygulaması önemli bir şekilde yer almaktadır. Bir kısmı ise belli bir devlet politikası ve resmi organizasyon ile offset tatbikatını yönlendirmektedirler. Her ne kadar gerek ABD'de, gerekse Fransa ve Almanya'da, savunma sanayii ticaretindeki offsetlere dair olumsuz düşünceler gelişmekte ise de offsetin uzunca bir süre daha gündemde kalacağı görülmektedir.

Yeni NATO ülkelerinin modernizasyonları programı içinde offsete verdikleri önem ve bu uygulamadan beklentileri yukarıdaki görüşün teyidi olarak değerlendirilebilir.

3.2. Türkiye'de Offset Uygulamaları

Türkiye savunma sanayiinde, Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra başlayan gayretlerine rağmen⁽²⁾ Silahlı Kuvvetleri'nin modernizasyon ihtiyaçları için büyük ölçüde dışarıya bağımlı, dünyanın önde gelen silah ithalatçısı ülkelerinden biridir⁽³⁾.

(2) 1924'te Gölcük Tersanesi yapımına başlandı, 1936'da Yıldırım, 1937'de Atılay denizaltıları inşa edildi. 6 Ekim 1926'da Kayseride ilk uçak fabrikası Alman Junkers ortaklığı ile kuruldu. Daha sonra MKEK adını alacak Mübim - mat ve Top Fabrikası 1930'larda Ankara yakınında kuruldu. II. Dünya Savaşının sona ermesi ile sağlanan askeri yardımlar sonucu Cumhuriyetin kuruluşundan hemen sonra temeli atılmış genç Türk Savunma Sanayii kendi ba - line bırakıldı. Türkiye batısını 1960'lardaki Kıbrıs krizinden sonra anladı, Türkiye'de savaş uçağı ihtiyacını karşı - lamak üzere 16 Temmuz 1970'de zamanın Hava Kuvvetleri Komutanı Muhsin Batur'un öncülüğünde Türk Hava Kuvvetlerini Güçlendirme Vakfı, 28 Haziran 1973'te Türk Uçak Sanayii Tusaş oluşturuldu. 1983 yılı Aralık ayında o zamanın General Dynamics firması tarafından üretilen F-16C/D uçakları ortak üretim için seçildi ve üretici fir - malar ile Vakıf arasında kurulan TAI'nin Ekim 1984'te Ankara'da Akıncı Hava Üssü yanında temeli atıldı, Ocak 1985'te F-16 uçaklarının motorlarını üretecek TEI kuruldu. 13.11.1985 senesinde Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi ve Savunma Sanayii Destekleme Fonu oluşturulmasına dair kanun Resmi Gazete'de yayımlandı. Kurulduğunda Başbakanlığa direk bağlı olarak çalışan idare daha sonra Savunma Sanayii Müsteşarlığı (SSM) adı - nı aldı ve Milli Savunma Bakanlığına bağlandı. SSM, Türk Silahlı Kuvvetlerinin ihtiyaçları doğrultusunda önemli projeleri bayata geçirmiş ve geçirmeye devam etmektedir. (Savunma ve Havacılık Dergisi, No:2/98 Sayfa 71-77)

(3) Genel ortalamada Türkiye; ABD, Suudi Arabistan, Mısır, İran, G. Kore gibi ülkelerin yer aldığı ön grubun 4. sırasın - da görünmektedir.

Mevcut alt yapının milli ihtiyaçlara katkısı azami %20 seviyesinde olup, 20 yıllık bir strateji içinde bu oranın % 60 seviyesine yükseltilmesi öngörülmektedir.

Milli savunmaya ayrılan kaynaklar ulusal bütçenin %8'i ile %12'si arasında seyretmekte ve bu miktar ortalama olarak GSMH'nın %2.5'ine karşı gelmektedir.

Çok kritik bir bölgede, muhtelif farklı tehditlere karşı görev yapan ve en üst standartlarda tehizi gerekli olan Silahlı Kuvvetler'in ihtiyaçlarının imkanları zorlanması ve milli savunma sanayiine pazar yaratma mecburiyeti, Türkiye'yi offset pazarında önemli bir oyuncu yapmıştır.

1990'lı yılların sonlarına kadar offsetlerin büyük ölçüde askeri kontratlar çerçevesinde oluştuğu ve sivil offsetlerin daha ziyade satın alınan sistemin destek ve bakımına yönelik verilen basit tavizlerden oluştuğu görülmektedir.

Türkiye tarafından elde edilen en önemli sivil offset 1998 tarihinde THY'nin Amerikan Boeing firmasından yaptığı yolcu uçağı tedariki programına bağlı olarak oluşturulmuştur. Bu offset (doğrudan + dolaylı), opsiyonlar da dahil olmak üzere 800 milyon ABD doları seviyesindedir.

1983'te F-16 Projesi çerçevesinde önemli teknoloji transferi ve altyapı oluşturulmasını kapsayan offset girişimini takiben, offsetlerin stratejik bir düşünce ve plan dahilinde, büyük savunma sistem tedariklerinde döviz çıkışını azaltmak ve daha önce bahis konusu edilen imkanlarından faydalanmak üzere gündeme gelmesi Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı'nın kuruluşuna (SSGDİ, 1990 yılında Savunma Sanayii Müsteşarılığı'na dönüşmüştür) dayanmaktadır.

Modern bir savunma sanayiinin temel alt yapısını kurma görevi verilen ve bunun finansmanı için de Savunma Sanayii Fonu ile teçhiz edilen SSGDİ, offsetleri savunma sanayii programlarının önemli bir parçası olarak değerlendirmiş ve yaygın şekilde kullanmıştır.

Kuruluş yıllarında münferit kontratların özel karakterine göre tespit edilen, standart kontrol zorunluluklarına tabi olan offset taahhütleri, kurumun tecrübesinin artması ile daha geniş kapsam ve ciddi şartlar ile tanımlanmıştır.

Mevcut offset organizasyon yapısını incelemeden önce Türkiye'nin geçmiş offset tatbikatı ve meselenin devlet yapısı içinde ele alınışında zaman içinde görülen gelişmelerin değerlendirilmesinde fayda görülmektedir.

3.2.1. Türkiye’de Offset Organizasyonu ve Uygulamalar

Askeri alanda Türkiye’deki ilk offset örneği Deniz Kuvvetleri’nin bir denizaltı dış alım kontratı ile gerçekleşmiştir. 1973 yılında Alman IKL/HDW firması, Türkiye’ye satmak üzere anlaştığı 209/1200 sınıfı 6 denizaltıdan 5’nci ve 6’ncısının gövdesini Deniz Kuvvetleri Gölçük Tersanesi’nde yaptırmıştır.

1983 yılında Türkiye, GD (General Dynamics) firması ile 160 adet F-16 savaş uçağının ortak üretimine yönelik bir anlaşma imzalamıştır. Bu anlaşma ile, Türkiye savunma sanayisinin altyapısını geliştirmeyi hedeflemiştir. Anlaşma kapsamında 150 milyon ABD doları tutarında doğrudan, 1.27 milyar ABD doları tutarında dolaylı offset taahhüdü alınmıştır. 160 uçağın, %51’i Türk (%49 Tusaş, %1.9 T. Hv. Kuvvetleri’ni Güçlendirme Vakfı, %0.1 T. Hava Kurumu) ve %49’u ABD’li (%42 GD -daha sonra Lockheed-, %7 General Electric) ortaklardan kurulan TAI tesislerinde üretilerek kullanıcıya teslimi öngörülmüştür.

F-16 programı, Türkiye’nin gerçek anlamdaki ilk offset deneyimidir. Uygulanan program sonucu modern bir uçak (TAI) ve uçak motoru (TEI) fabrikası kurulmuş, işgücü sağlanmış ve eğitilmiş, anlaşmayla varılan oran dahilinde uçak ve motor parçalarının üretimi, montajı ve testi sağlanmıştır. Yine aynı program içinde alınan offsetler ile Aselsan, Atalet Seyrüsefer Sistemleri Üretim Teknolojisini almış ve F-16 uçakları için atalet seyrüsefer sistemleri üretmeye başlamıştır⁽⁴⁾.

1985 yılında kurulan Savunma Sanayii Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı’na 3238 sayılı Kuruluş Kanunu ile, diğer görevlerinin yanında, offset koordinasyonu görevi de verilmiştir. 1990 yılında Savunma Sanayii Müsteşarlığı’na (SSM) dönüştürülen SSGDİ, Mart 1990 tarihinde alınan bir kararla, Türkiye’nin genel offset politikasını belirlemek üzere oluşturulan Offset Özel İhtisas Komisyonu çalışmalarını koordine etmekle görevlendirilmiştir.

SSM’in koordinasyonu’nda, Milli Savunma Bakanlığı’nın F-16 Dairesi, DPT Müsteşarlığı, Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarlıkları, TOBB ve İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi temsilcilerinden oluşan Özel İhtisas Komisyonu, çalışmaları sonucunda bir Özel İhtisas Komisyonu Raporu hazırlamıştır. Bu raporda, SSM’in kuruluş kanununda yer alan amaçlar doğrultusunda, öncelikle savunma sanayiinin geliştirilmesini

(4) Aselsan F-16 offset’inden aldığı teknoloji ile atalet seyrüsefer sistemleri, Avrupa konsorsiyomu için Stinger füzeleri -nin güdümlü sistemleri kontratını aldı. F-16 projesi, uçak ve motorun tamamının Türkiye’de yapılmadığı şeklindeki tenkitlere rağmen, ileri teknoloji sanayiinin oluşmasına öncülük etmiştir.

hedef alan ve özel uygulama esaslarını açıklayan ayrı bir el kitabı yayınlanmasının uygun olacağını belirtmiştir.

Yapılan çalışmalar neticesinde, dünyadaki uygulamalar, geçmiş tecrübeler ve Özel İhtisas Komisyonu çalışmaları dikkate alınarak "SSM Offset Uygulama El Kitabı" hazırlanmış ve Temmuz 1991'de yayınlanmıştır. Buna paralel olarak, SSM tarafından yürütülmekte olan projeler çerçevesinde sürdürülen offset faaliyetlerini koordine etmek; teklife çağrı dosyası (RFP) içerisinde offset ile ilgili bölümü hazırlamak, gelen teklifleri değerlendirmek, projeyi kazanan firma ile müzakerelerde bulunmak, offset uygulamalarını takip etmek, yeni politikalar oluşturulması yönünde faaliyet göstermek, offset konusunda ilgili yayınları izlemek, yurtiçi/yurtdışı seminer ve toplantılara katılmak ve tanıtım faaliyetlerinde bulunmak üzere SSM bünyesinde Haziran 1991 tarihinde bir "Offset Şube Müdürlüğü" oluşturulmuştur.

Offset işlemlerinin gerçekleştirilmesi ile ilgili olarak, uygulayıcı kurumlar arasında sağlıklı bilgi akışının temini ve uygulama prosedürü konusunda koordinasyon sağlanması amacıyla Temmuz 1992 tarihinde Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) ile SSM arasında, savunma sanayiine yönelik projelerdeki offset uygulama usul ve esaslarını belirlemek üzere bir protokol imzalanmıştır. Bu protokol çerçevesinde DTM, savunma sanayii projelerindeki ilgili usullerin tespiti amacı ile ihracat konusu mal ve hizmet listeleri ile bunların ihracat edilebileceği ülkelerin tespiti ve bu listelerde zaman içerisinde gerekli değişikliklerin yapılması ve bu tip offset uygulamalarındaki gerçekleştirmelerin izlenmesinden; SSM ise, savunma sanayii projelerindeki doğrudan offsetlerden ve yatırım, eğitim, teknoloji transferi, savunma sanayii ürünleri ihracatı ve benzeri dolaylı offsetlerle ilgili usullerin tespitinden ve uygulamalarının takibinden sorumlu tutulmuşlardır. Ancak, Türkiye'nin Gümrük Birliği ve "Uruguay Round" kararlarına uygun taahhütleri DTM'yi pasif bir role itmiştir.

Buna rağmen, DTM tarafından savunma sanayii alanına yönelik olmayan kamu kurum ve kuruluşları ile kamu ortaklıklarınca yapılacak ihalelerde offset uygulamasına ilişkin düzenlemeleri belirleyen bir tebliğ 16 Aralık 1998 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanmış bulunmaktadır. DTM'nin bu tebliği ile kamu kurum ve kuruluşları ile kamu ortaklıklarının açacakları savunma sanayiine yönelik olmayan ve bedeli en az 5.000.000 ABD doları olan uluslararası ihalelerde, ihaleye katılan yabancı firmalardan ihaleyi açan Türk kamu kurum ve kuruluşları ile kamu ortaklıklarına yönelik olarak alınan doğrudan ve dolaylı offset taahhüdünün uygulama ve izleme esasları belirlenmiştir. Her ne kadar ilgili tebliğ ile sözkonusu ihaleler çerçevesinde offset

talep edilmesi zorunlu kılınmamışsa da tek başına böyle bir düzenleme ihtiyacının duyulması bile önümüzdeki dönemde Türkiye’de offsetin ulaşacağı boyutları göstermesi açısından önem taşımaktadır.

SSM tarafından yürütülmekte olan projeler çerçevesinde imzalanan offset anlaşmalarının sayısı 31’e ulaşmış bulunmaktadır. Projeler çerçevesinde offset taahhütlerinin belirlenip imza altına alınmasında, Temmuz 1991 tarihinde SSM yayınladığı ve ülkemizde bu konu ile ilgili uygulamaları sistematik bir şekilde belirleyen ilk döküman olan "SSM Offset Uygulama Elkitabı" esas alınmaktadır.

SSM’nin kurulduğu tarihten itibaren, imzalanan 31 offset anlaşması çerçevesinde 1.3 milyar ABD doları doğrudan offset, 1.6 milyar ABD doları dolaylı offset olmak üzere toplam 2.9 milyar dolar offset taahhüdü alınmıştır. Program yıllarına dağılmış offset taahhütleri dikkate alındığında, bugüne kadar dolaylı offsette, firmaların taahhüt miktarının %100’ünü aşan oranda gerçekleştirme sağladıkları gözlenmektedir. Doğrudan offset uygulamalarında ise, projeler bazında teknoloji transferi, yatırım, işletmeye alma ve belli bir düzeyde yerli katkıya ulaşabilme gibi zaman alıcı işlemler söz konusu olduğundan, firmalardan alınmış bulunan taahhütlerin program dönemlerinin sonlarına doğru gerçekleştirilebileceğini söylemek mümkündür.

1998 yılına kadar ağırlıklı olarak SSM’nin yürüttüğü programlarda yer alan ve SSM tarafından koordine edilen offsetler, 20 Haziran 1998’de Resmi Gazete’de yayınlanan "Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları" dökümanı ile yeni bir aşamaya geçmiş durumdadır. Bahse konu dökümanda, savunma sanayii stratejisinin tatbikatında koordinatör makamın Milli Savunma Bakanlığı(MSB) olduğu ve gerekli yapılanma ve teşkilatlanmanın belirtilen esaslar dahilinde devlet, sanayi, üniversite ve diğer ilgili kuruluşlar arasında işbirliği ve koordinasyon ile sağlanacağı vurgulanmıştır⁽⁵⁾. MSB, bu karar çerçevesinde offset ile ilgili iç organizasyonunu oluşturmaktadır. MSB’nin tedarik programları daha ziyade hazır alım esaslı olması-

(5) (Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları – Resmi Gazete 20 Haziran 1998)

6. A) ...Bu stratejinin tatbikatında; koordinatör makamı Milli Savunma Bakanlığı olup gerekli yapılanma ve teşkilatlanma.... devlet, sanayi, üniversite ve diğer ilgili kuruluşlar arasında her türlü gayret, işbirliği ve koordinasyon ile sağlanır.

6. C) b) Savunma sanayii ve tedarik ile ilgili tüm faaliyetler, Milli Savunma Bakanlığınca uygun bir teşkilat içinde tek elden yürütülür.

6. C) e) Yurt dışından satın alınmasına karar verilen teçhizat ve sistemlerde, öncelik yerli savunma sanayiinde olmak üzere, ülke sanayiine katkı sağlayacak direct ve/veya indirect offset uygulamalarına imkan verecek tekliflere de öncelik verilir. Offset uygulamalarının esasları Milli Savunma Bakanlığınca belirlenir.

na rağmen, yeni kabul edilen yıllara sari kontrat yapabilme uygulaması dikkate alınırsa tedarik programlarının bir kısmının çok büyük hacimli projeler olabileceği görülmektedir. Gerek MSB tarafından, gerekse SSM tarafından yürütülen projeler etrafında talep edilecek offsetlerden yerli sanayii ve teknolojinin gelişmesi açısından en iyi faydanın temini için SSM ve MSB'nin offsetler konusunda müşterek bir strateji tespiti ve koordinasyonu kaçınılmazdır. DTM'nin sivil alandaki alımlarda offset uygulamalarına ilişkin düzenleyici tebliği de dikkate alındığında; önümüzdeki dönemde Türkiye'de oldukça büyük bir offset havuzunun birikeceği açıktır. Bu kadar büyük bir imkandan azami faydanın temini ise kurumlar arası koordinasyon ve ortak çalışmanın önemini daha da artırmaktadır.

SSM tarafından yürütülen kontrat altına alınmış bazı offset anlaşmaları tarih sırası ile aşağıda verilmektedir:

- I. Zırhlı Muharebe Aracı Projesi kapsamında ihaleyi kazanan FMC-Nurol Savunma Sanayii AŞ ile 23 Ağustos 1988 tarihinde imzalanan 246 milyon ABD doları değerinde dolaylı offset anlaşması. (Firma dolaylı offset taahhüdünü gerçekleştirmiştir.)
- II. F-16 Elektronik Harp Projesi kapsamında Loral (ABD) ve Kavala ortaklığındaki MIKES firması ile 20 Eylül 1989 tarihinde imzalanan 225 milyon ABD doları değerinde offset anlaşması.
- III. HF-SSB Telsiz Projesi kapsamında ihaleyi kazanan Marconi Komünikasyon AŞ adına Metalgesellschaft Services GmbH (MGS) ile 6 Mart 1990 tarihinde imzalanan 70 milyon Sterlin tutarında dolaylı offset anlaşması.

Marconi Komünikasyon AŞ ile imzalanan ana tedarik anlaşması çerçevesinde firmanın ayrıca 8 yıl süreyle 20.2 milyon Sterlin tutarında doğrudan offset taahhüdü de bulunmaktadır. Firma, toplam dolaylı offset taahhüdünü tamamlamış olup, doğrudan offset taahhüdü kapsamında ise KKTC'ne 20 Watt'lık sistemler ile İngiltere'ye cihaz, bobin, PCB ve muhtelif malzeme ihraç etmiştir.

- IV. Eğitim Uçağı Projesi kapsamında İtalyan Agusta firması ile SSM arasında 21 Mart 1990 tarihinde imzalanan 3 milyon ABD doları tutarında offset anlaşması.

- V. C3 Projesi kapsamında Aydın Yazılım Elektronik Sanayii AŞ (AYESAŞ) firması ile SSM arasında 25 Haziran 1990 tarihinde imzalanan 25 milyon ABD doları tutarında doğrudan offset anlaşması.

Doğrudan offset, firma tarafından üretilen ve ihraç edilen teçhizat, bilgisayar yazılım ve hizmetlerin toplam değeri olarak ifade edilmiştir. Firmanın doğrudan offset taahhüdünü yurtiçi katma değer bazında gerçekleştirmesi öngörülmüştür.

Firmanın gerçekleşen doğrudan offset taahhüdü kapsamında; yazılım hizmet ve kuvvet dağıtım panoları ihracı bulunmaktadır.

- VI. Mobil Radar Projesi kapsamında SSM ile Thomson-CSF (Fransa) firması arasında 18 Ekim 1990 tarihinde imzalanan 40 milyon ABD doları tutarında dolaylı offset anlaşması. (Firmanın dolaylı offset taahhüdü yanında 23 milyon ABD doları tutarında doğrudan offset taahhüdü vardır.)

Dolaylı Offset anlaşması çerçevesinde, Thomson-CSF firmasının iştiraki olan Thomson Consumer Electronic Group'a bağlı European Electronics GmbH (ECE) Şirketi, Telra Elektronik Sanayii ve Ticaret AŞ'ne sermaye yatırımı ve tekrar yatırıma dönüştürülen kar sağlamış, bunun yanı sıra kalite kontrol alanında know-how ve teknoloji transferi getirmiştir. Diğer taraftan, Thomson-CSF firması dolaylı offset taahhütlerine sayılmak üzere muhtelif ülkelere televizyon ihracatı gerçekleştirmiştir.

Ayrıca, firma doğrudan offset taahhüdü çerçevesinde, yabancı şirket elemanlarının Türk şirketlerinde eğitimini sağlamış, yazılım geliştirme hizmeti ve kesintisiz güç kaynağı ihracı gerçekleştirmiştir.

- VII. Hafif Nakliye Uçağı Projesi kapsamında CASA (İspanya) firması ile SSM arasında 11 Aralık 1992 tarihinde imzalanan ana tedarik anlaşması çerçevesinde 342.2 milyon ABD doları değerinde doğrudan ve 135 milyon ABD doları değerinde dolaylı offset anlaşması.

Dolaylı offset taahhüdü kapsamında firma, EXPO'92 fuarında yer alan Türk pavyonunun kurulması ile ilgili masrafları karşılamayı üstlenmiş ve ana tedarik anlaşması çerçevesinde sağlayacağı teknik yardım, eğitim, AR-GE hizmetleri ile ilgili masrafların karşılanması amacı ile bir fon oluşturmuştur. Böylece firma, söz konusu dolaylı offset taahhüdünü yerine getir-

miştir. Eğitim taahhüdü çerçevesinde, Türkiye’de tasarım altyapısı kurulması amacına yönelik olarak; TÜBİTAK, TAI, İTÜ, ODTÜ, Eskişehir İkmal Bakım Merkezi (EIBM), Kayseri İkmal Bakım Merkezi (KIBM) ve SSM personeline 360 adam/ay tutarında ücretsiz AR-GE eğitimi sağlanmıştır.

- VIII. Zırhlı Muharebe Araçlarına Kupola alt sisteminin teminine ilişkin olarak SSM ile Cadillac Gage Textron Incorporated (CG) arasında 8 Kasım 1991 tarihinde imzalanan 2 milyon ABD doları değerinde doğrudan ve 6 milyon ABD doları değerinde dolaylı offset anlaşması.
- IX. Zırhlı Muharebe Araçlarına Güç Paketi (6V53T motor ve X200-4 transmisyon parçaları) temini kapsamında SSM ile Türsav Ağır Makina Sanayii ve Ticaret AŞ arasında 15 Kasım 1991 tarihinde imzalanan 31 milyon ABD doları değerinde offset anlaşması.
- X. CASA Hafif Nakliye Uçakları motorlarının temini kapsamında General Electric (GE) firması ile SSM arasında 15 Kasım 1991 tarihinde imzalanan 41.8 milyon ABD doları tutarında doğrudan ve 14.2 milyon ABD doları tutarında dolaylı offset anlaşması.

Ayrıca, offset anlaşmasında öngörülen offset taahhüdünün katma değer olarak Türk sanayii ürünlerinin ihracatı ile karşılanacak kısmına ilişkin olarak DTM ile GE arasında 1 Nisan 1992 tarihinde ilave bir dolaylı offset anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma kapsamında gerçekleştirilen ihracat firmanın dolaylı offset taahhüdüne sayılmak üzere kredilendirilmiştir. Firmanın gerçekleştirilen doğrudan offset taahhüdü kapsamında TEI (TUSAŞ Motor Sanayii AŞ) tarafından üretilen J85 tipi motor parçaları ihracatı bulunmaktadır.

- XI. Kara Kuvvetleri Komutanlığı’na 5 adet AH-1W Super Cobra Helikopterleri’nin tedariki programı çerçevesinde Bell Helicopter Textron Inc. (ABD) firması ile SSM arasında 7 Şubat 1992 tarihinde imzalanan 19 milyon ABD doları değerinde offset anlaşması.
- XII. Emniyet Genel Müdürlüğü için Taktik Tekerlekli Zırhlı Araçlar Projesi kapsamında Cadillac Gage Textron Incorporated (CG) firması ile SSM arasında 18 Haziran 1992 tarihinde imzalanan 32.8 milyon ABD doları tutarında offset anlaşması.

- XIII. Emniyet Genel Müdürlüğü için Küçük Tip Zırhlı Araçlar Projesi (KTZA) kapsamında Otokar Otobüs Karoseri Sanayii AŞ ile müsteşarlık arasında 3 Ağustos 1992 tarihinde imzalanan 1.8 milyon ABD doları değerinde offset anlaşması.

Firma, gerçekleştirdiği ihracat ile toplam doğrudan ve dolaylı offset taahhütlerini yerine getirmiş bulunmaktadır. İhraç konusu mallar; araçlar (arazi aracı, kamyonet ve minibüs), araç aksamı, parça ve aksesuarlarıdır.

- XIV. İkinci Paket F-16 Motorları Tedarik Projesi kapsamında GE firması ile SSM arasında 23 Eylül 1992 tarihinde imzalanan 389.9 milyon ABD doları tutarında offset anlaşması.

Bu anlaşma kapsamında GE firması, 38.2 milyon ABD doları tutarında yerli katkı ve 95.5 milyon ABD dolarlık doğrudan offset olmak üzere Tusaş Motor Sanayii ve EİBM'ye katma değer bazında toplam 133.7 milyon ABD doları tutarında sipariş vermeyi taahhüt etmiştir. Proje çerçevesinde ayrıca, toplam değeri 256.2 milyon ABD doları olan muhtelif dolaylı offset taahhütleri alınmıştır. Bu kapsamda, Hava Kuvvetleri için F-100, F-129 ve CT-7 anahtar teslim tamir-bakım depoları, muhtelif yedek parçalar ve eğitim imkanları herhangi bir ücret talep edilmeksizin GE firmasınca sağlanacaktır. Yine, dolaylı Offset hükümleri çerçevesinde, Tusaş Motor Sanayii AŞ'ni uluslararası pazarlarda rekabet edebilecek hale getirecek düzenleme ve eğitim imkanlarını kapsayan bir yapısal geliştirme programı ve ikinci paket F-16'larda kullanılacak F110-GE-129 motorlarının komple lisans hakları da alınmıştır. Ayrıca, Türkiye'den 100 milyon ABD doları değerinde sanayii ürünleri ihracatının sağlanması da aynı anlaşmayla taahhüt altına alınmış olup, bu kısma ilişkin olarak DTM ile GE arasında ilave dolaylı offset anlaşması imzalanmıştır.

- XV. Black Hawk Helikopterleri'nin tedarik programı kapsamında Sikorsky International Operations Inc. (ABD) firması ile SSM arasında 8 Aralık 1992 tarihinde imzalanan 181 milyon ABD doları değerinde offset anlaşması.

Firma, anlaşma hükümleri çerçevesinde doğrudan ve ihracat tipi dolaylı offsetleri yurtiçi katma değer bazında gerçekleştirecektir. Offset anlaşmasında belirtilen doğrudan offset projeleri arasında helikopter parçaları, helikopter silahları ve koruma sistemi, elektronik harp alıcıları, işlemcileri ve

yazılımı, karşı tedbirler, yanıltıcılar, karıştırıcılar, enfraruj fişekler ve yanıltıcı hedefler, CASA uçak radarı dahil gelişmiş uçak radarları, uçak parçaları için kompozit malzeme gibi kalemler yer almaktadır.

Dolaylı offset taahhüdü kapsamında ise Black Hawk helikopterleri için lisans ücreti ve ödenmeyen "royalty"ler, güdümlü akıllı mermiler, gelişmiş zırh, gelişmiş radar ve sinyal işlemcileri, enfraruj/lazer nişangahları ve hedef belirleyicileri, deniz ve kara mayınları, topçu bataryaları komuta ve kontrolü için radar, bilgisayar ve yazılım gibi kalemler vardır.

- XVI. İkinci paket F-16 Projesi çerçevesinde F-16 uçaklarına takılacak "Ring Laser Gyro Inertial Navigation System-RLG INS" teçhizatının tedariki kapsamında Litton (ABD) firması ile SSM arasında 25 Ocak 1993 tarihinde imzalanan 3.7 milyon ABD doları doğrudan, 9.7 milyon ABD doları dolaylı, 3.1 milyon ABD doları yerli katkı taahhüdü olmak üzere offset anlaşması.

Firmanın offset taahhütlerini yurt içi katma değer bazında gerçekleştirmesi öngörülmüş olup, ayrıca anlaşma kapsamında SSM'in belirlediği pazarlarda yapacağı satışlardan Türkiye'ye iş payı vermesi de hükme bağlanmış bulunmaktadır.

Söz konusu anlaşmanın imzalanması, gerek mevcut sanayii altyapısından (Aselsan tesisleri) azami ölçüde istifade edilerek yurt içi katma değer yaratılması ve söz konusu teçhizatın veya diğer Türk savunma sanayii ürünlerinin ihracatı sayesinde döviz kazandırılması, gerekse Aselsan'a sağlanacak olan lisans hakkı, teknik bilgi paketi, özel test teçhizatı, ortak üretim yatırımı, Aselsan personelinin eğitimi ve depo seviyesi bakım ve onarımı bakımından da büyük önem taşımaktadır.

- XVII. Zırhlı Muharebe Araçları'na top ve taret temini kapsamında Fransız GIAT firması ile SSM arasında 11 Şubat 1993 tarihinde imzalanan 58 milyon ABD doları değerinde offset anlaşması.

Firmanın taahhütlerini yurt içi katma değer bazında gerçekleştirmesi hükme bağlanmıştır. Firma doğrudan offset taahhüdü kapsamında top ve taret sistemleri ile bunlara ait komponent ihracatı gerçekleştirecek ve MKEK tarafından üretilmekte olan savunma sanayii ürünlerini ihraç edecektir.

- XVIII. Zırhlı Muharebe Araçlarına gece görüş sistemi tedariki kapsamında SSM

ile Texas Instruments Incorporated (ABD) firması arasında 09 Nisan 1993 tarihinde imzalanan 27.8 milyon ABD doları tutarında offset anlaşması.

Firma doğrudan Offset kapsamında gece görüş sistemlerinin Aselsan'dan ihracını taahhüt etmektedir.

- XIX. Cougar helikopterlerinin tedarik programı kapsamında Eurocopter International (Fransa) firması ile SSM arasında 08 Ekim 1993 tarihinde imzalanan toplam 162 milyon ABD doları değerinde offset anlaşması.

Bu anlaşma kapsamında Eurocopter firması, SSM'in öncelik verdiği ve onayına tabi projeleri anlaşma hükümleri çerçevesinde gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir. Firma, anlaşma hükümleri çerçevesinde doğrudan ve ihracat tipi dolaylı offsetleri yurt içi katma değer bazında gerçekleştirecektir.

- XX. Genel maksat (Black Hawk) helikopterleri ile AH-1W (Super Cobra) helikopter motorlarının tedarik anlaşması kapsamında General Electric Aircraft Engines (ABD) firması ile SSM arasında 11 Ağustos 1994 tarihinde imzalanan toplam 42.5 milyon ABD doları değerinde offset anlaşması.

Firmanın bugüne kadar gerçekleştirdiği dolaylı offset taahhüdü kapsamında; SSM eğitim fonuna yapılan kaynak tahsisi ve CT7 yedek motor ödemesi gibi konular yer almaktadır.

- XXI. Cougar helikopterleri aviyonik kalemlerinin SFE olarak alımı ile ilgili 18 Mayıs 1994 tarihinde imzalanan anlaşma kapsamında Rockwell-Collins France (Fransa) ile SSM arasında 16 Ağustos 1994 tarihinde imzalanan toplam 1.7 milyon ABD doları tutarında offset anlaşması.

Bu anlaşma kapsamında Rockwell-Collins firması, SSM'in öncelik verdiği ve onayına tabi projeleri anlaşma hükümleri çerçevesinde gerçekleştirmeyi taahhüt etmiştir.

- XXII. Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na ikinci paket 5 adet AH-1W Super Cobra Helikopterlerinin tedarik programı çerçevesinde Bell Helicopter Textron Inc. (ABD) firması ile SSM arasında 17 Şubat 1995 tarihinde imzalanan toplam 14.5 milyon ABD doları tutarındaki offset anlaşması.

B Ö L Ü M

OFFSET STRATEJİLERİ

4. OFFSET STRATEJİLERİ

4.1. Mevcut Durum ve Yeni Eğilimler

Offsetler, önceki kısımlarda belirtildiği üzere, bir kontrat çoğunlukla da bir askeri tedarik kontratı dahilinde muhatap olunabilen yükümlülüklerdir. Offset kontratlarının taraflarının da yine çoğunlukla büyük kuruluşlar veya büyük bir kuruluş ile devlet olduğu ve yükümlülüklerinin devlet seviyesinde takip edildiği görülmektedir.

Herhangi bir kontrat yükümlülüğü, satıcı tarafın rekabet gücününün kaynağı olan alıcıdaki bir zaafın giderilmesine yönlendirilebilir mi? Alıcı taraf, satıcı tarafı gerçek anlamda kabiliyetlerinin geliştirilmesine zorlayabilir mi? Ne derecede zorlayabilir veya dengeler nasıl oluşur?

Cevaplandırılması çok kolay olmayan bu sorular gerek alıcı, gerekse satıcı taraf için bir offset stratejisinin önemine işaret etmektedir. Offset stratejisinin hangi eksenler üzerinde gelişebileceğini belirleyebilmek için offsetlerin ortaya çıkış nedenlerine alıcı ve satıcı açısından kısaca bakalım.

Satıcı açısından bunların bazıları;

- Savunma bütçelerinde azalma,
- Potansiyel alıcı ülkenin döviz problemi veya yüksek borç problemi olması,
- Muhtemel alıcı ülkede işsizlik oranının normalin üzerinde olması veya kalifiye personel için istihdam imkanlarının darlığı,
- Dünya savunma sistemleri ticareti pazarında yoğun rekabet ortamı,

olarak belirtilebilir.

Diğer taraftan "alıcı"nın birinci derecede beklentileri ise;

- Büyük çaplı tedariklerin ödemeler dengesi üzerindeki etkisinin kısmen azaltılması,
- Büyük firmaların alt kontraktörleri arasına girilerek yerli sanayiye uzun süreli iş imkanları yaratılması,
- Ülke içine yatırım çekilmesi,
- Yeni üretim, yönetim tekniklerine ve yeni teknolojilere erişim,

şeklinde özetlenebilir.

İstatistikler en fazla talep edilen offset kategorilerinin ortak üretim (joint venture) ve yatırım olduğunu göstermektedir. Dünyada gerçekleşen toplam offset işlemlerinin %75'i alt kontratlar ile karşılanmaktadır. Teknoloji transferi ve araştırma desteği ise %10 civarındadır.

AB ülkelerinin ilgisi daha ziyade savunma sanayii, havacılık ve uzay alanlarında alt kontrat ve teknoloji transferi üzerindedir. Muhtelif Avrupa ülkelerinin kendi aralarında ve ABD ile yaptıkları savunma sanayii tedarik anlaşmalarının, bilhassa son 10 yıl içinde aktedilenlerin incelenmesi bunu açıkça göstermektedir

Asya, özellikle Güney Doğu Asya ülkeleri teknoloji transferine öncelik vermektedirler. Güney Kore, ABD'den yaptığı 120 adet savaş uçağı tedarik programı offseti çerçevesinde KTX-2 İleri Eğitim ve Muharip Uçağı'nın geliştirilmesini başlatmıştır⁽⁶⁾. Malezya'nın mütevazı dahi olsa havacılık konusundaki teknoloji ve kabiliyeti British Aerospace'den yapılan bir tedarik kontratı offseti ile geliştirilmeye başlanmıştır. Offsetleri azami derecede teknoloji üretim bilgisi ve pazarlama desteği için kullanılan ülke ise Endonezya'dır. Endonezya'nın havacılık ve uzay sanayii kuruluşu olan IPTN, teknoloji ve kabiliyet seviyesinin geliştirilmesi için ve en üst seviyede bir devlet stratejisi çerçevesinde offset işlemlerini her fırsatta kullanmıştır⁽⁷⁾.

Güney Kore'ye benzeyen fakat daha büyük boyutta ve offsetin katalizör olarak önemli rolü olan bir proje de Japonya'nın FS-X savaş uçağı geliştirme projesidir. 130 uçaklık ve 2.5 milyar ABD dolarlık tedarik programı dahilinde geliştirilmekte olan F-16C türevi olan FS-X, büyük devlet fonları ile desteklenmektedir. Ancak offsetin tamamen teknoloji transferi üzerine odaklanması, programın büyüklüğü ile birleşince karşı tarafı kritik konularda da işbirliğine itmiştir⁽⁸⁾.

Güneydoğu Asya ve Uzakdoğu'nun teknoloji transferi ve ileri teknolojik ve bilimsel konulara verdiği bu önceliğe karşın Orta Doğu ülkelerinin birinci tercihi sa-

(6) KTX-2 konsepti G. Kore ve ABD'nin Lockheed Martin firmasının müşterek çalışması ile gerçekleştirilmiştir. Tam geliştirme programı 1997 yılında başlamış olup, 2005 yılına kadar devam etmesi beklenmektedir. İlk uçuş ise 2001 için planlanmıştır. Bu programın 2 milyar \$'lık geliştirme bütçesinin %20'si G. Kore Hükümeti, %30'unu ise Lockheed Martin ve Samsung karşılamaktadır. Açıklanmamış olmakla beraber programın offset'ten aldığı destek nakit karşılığı olarak muhtemelen küçüktür. Fakat bu ölçekte bir tedarığe, bu ciddiyet ve kritiklikte bir Offset mecburiyeti konarak Lockheed Martin'in taahhüdü temin edilmiştir.

(7) IPTN'in tasarım, entegrasyon ve test konularındaki "know-how"ının önemli bir kısmı muhtelif kaynaklardan alınan offset taahhütleri ile elde edilmiştir (Boeing, Fokker, British Aerospace, Aerospatiale ve CASA). Personelini yoğun ve sürekli eğitime tabi tutan ve offset'leri maksimum fayda için kullanan IPTN bugün için Avrupa ve ABD dışındaki tek top yekün uçak tasarımı yapan kuruluştur.

(8) İki ülke arasındaki politik ilişkiler ve genel teknoloji transferi politikasının uygun olması dolayısı ile.

vunma sektöründe üretim kabiliyeti oluşturulması ve ekonomik yapıda çeşitliliğin sağlanması olarak ortaya çıkmaktadır. Özellikle Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan, büyük çapta tedarik programlarının offsetleri ile ekonomilerine farklı üretim ve hizmet sektörü faaliyetlerini dahil etme gayretindedirler. Ancak gerçek bir talebin mevcut olmadığı, dış pazar opsiyonunun kısıtlı olduğu ve gerekli ihtisasa sahip mahalli personelin yetersiz olduğu ortamlarda bu programlar –iyi niyete rağmen- sonuca varamamaktadırlar⁽⁹⁾.

Orta Doğu ülkeleri içinde en dikkat çekici offset stratejisi İsrail tarafından takip edilmektedir. İsrail doğrudan ve dolaylı offsetlerinin önemli bir kısmını sivil sektörün gelişmesi ve çeşitlenmesine sevk etmektedir. Bu gayeye yönelik olarak offsetler yatırım, teknoloji transferi ve İsrail kuruluşlarına çekilmeye çalışılan araştırma geliştirme programlarına kaynak olarak kullanılmaktadır.

Offset stratejileri açıkça ülkelerin teknolojik gelişmişlik seviyesi ile yakından ilgilidir ve resmen telaffuz edilmese de uzun vadeli milli güvenlik ve endüstriyel üstünlük politikalarının bir parçasıdır. Bu çerçevede ülkeler teknoloji transferi ve bilimsel işbirliği konularına büyük önem vermektedirler. Ancak, kontratın hacmi ve rekabet şartları ne olursa olsun, aynı politik ittifak içinde olmayan veya ikili anlaşma tarafı olmayan bir ülkeye ciddi ve gerçek bir teknoloji transferi yapılması söz konusu değildir. Bu gibi hallerde offsetlerin ticari tavizler, yatırım veya ortak iş geliştirme kategorilerinin içinde kaldığı görülmektedir. Özellikle İngiltere, Fransa gibi ülkelerin bazı Orta Doğu ülkeleri ile yaptıkları askeri tedarik kontratlarının offset programları bu yaklaşıma örnek olarak gösterilebilir.

Alıcı ülkenin müttefik veya nötr bir ülke olması durumunda da anlaşmaya konu olan teknolojinin kritik, muktedir kılan (enabling technology) veya yayılması kontrol altında olan⁽¹⁰⁾ teknolojilerden olup olmadığı, alıcı ülkenin talep konusu alanda kaydedebileceği gelişmenin satıcı ülke tarafından sahip olunan rekabet avantajının kaybına etkisi gibi hususlar değerlendirmeye tabi tutulmaktadır.

(9) Fransız ve İngiliz firmaları Körfez savaşını takiben bölgeye yaptıkları büyük satışların (Al Yamanab 2, Leclerc Tank Satışı) Offsetlerini yerine getirebilmek için bu ülkelerde sürekli ve geniş kadrolu Offset ofisleri ve ortak yatırım firmaları kurmuşlardır. Ancak gerçekleştirilebilen Offsetler hala kısıtlı boyuttadır.

(10) Dünyadaki silah ticaretini düzenleyen ITAR (International Traffic in Arms Regulations) düzenlemeleri dışında teknoloji yayılmasını kontrol eden muhtelif "rejim"ler vardır. Füze, nükleer, kimyasal silah teknolojileri gibi. Örneğin, "Missile Technology Control Regime" (MTCR) gibi. Yaygın olmamakla beraber savaş uçağı tasarım teknolojisi de kontrol altındadır.

Savunma sanayii alanında kurulu kabiliyeti olan veya bunu geliştirme gayreti içinde bulunan tüm ülkelerin hedefi aynıdır: Başkalarında -en azından tehdit olarak belirlenen unsurlarda- bulunmayan bazı kabiliyetlere sahip olmak. Ülkelerin teknoloji ve üretim bilgisi transferi konularındaki hassasiyeti bu noktadan kaynaklanmaktadır. Endüstrisi ve bilimsel alt yapısı sürekli yeni teknolojiler üretebilen ve mevcutları geliştirebilen bir ülkenin prensip olarak daha serbest bir teknoloji transfer politikası izlemesini gerektirse⁽¹¹⁾ de bu noktada güvenlik politikası ve denge politikaları⁽¹²⁾ gündeme gelmektedir.

Savunma, havacılık ve uzay sistemleri konularında dünyanın tartışmasız teknoloji lideri ve bu alanlardaki en büyük ihracatçısı ABD en fazla offset talebiyle karşılaşan ve en karmaşık teknoloji transferi düzenlemeleri olan ülkedir⁽¹³⁾.

ABD hükümetinin offsetler konusuna yaklaşımının yakın dönem içinde muhtelif defalar değişikliğe uğradığı da görülmektedir. ABD, offset uygulamalarını müttefiklerine fayda sağlamanın yanı sıra kendi ihracatının desteklenmesi ve müttefikler arası standardizasyonun temini yönünde etkin bir enstrüman olarak kullanan ilk ülkedir. 1978 öncesi ABD hükümeti offset anlaşmalarında müzakerelere resmen taraf ve bazılarına garantör olmuştur. ABD, 1978'de ortaya çıkan konjonktürel ticari problemler sebebiyle offset yaklaşımını tam tersi yönde değiştirmiştir. Bu defa, bazı tahditlere tabi olmak kaydı ile offsetler tamamen firmaların sorumluluğuna bırakılmıştır. Tahditler arasında dikkati çeken, tasarım ve imalat teknoloji transferlerinin ABD Savunma Bakanlığı'nın (DOD) değerlendirme ve onayına bırakılmış olmasıdır.

1975-1981 dönemi incelendiğinde ABD'nin 14.24 milyar \$'lık savunma kontratı karşılığında offset yükümlülüğü 8.94 milyar \$ olduğu görülmektedir. Bu zaman dilimi içinde gerçekleşen offset kontratlarının da %79'unun Almanya, İngiltere, Fransa, Japonya, Hollanda, İsveç, İsviçre ve İtalya gibi araştırma geliştirme kabiliyeti olan ülkeler ile yapılmış olduğu görülmektedir.

ABD'nin offset politikalarının sürekli değerlendirmeye tabii tutulduğunu açıkça

(11) Teorik olarak böyle bir ülke transfer ettiği sistem ve teknolojiyi sürekli yenileyerek bir önceki nesli yetersiz veya modernizasyona muhtaç durumda bırakıp kendine yeni ekonomik imkanlar yaratabilecektir.

(12) Örneğin Türkiye ile Yunanistan'a; İsrail ile Mısır'a uygulanan denge politikaları gibi.

(13) ABD Teknoloji Transfer düzenlemeleri firmaların kendi ticari mülahazalarının ötesinde Savunma ve Dış İşleri Bakanlığı'nda üst kademelerde oluşturulmuş birçok birim tarafından sürekli değerlendirilmekte ve takip edilmektedir. Savunma Bakanlığı'nda ve Dış İşleri Bakanlığı'nda "Teknoloji Değerlendirme" birimleri mevcut olup, bu birimler her teknoloji ve her ülke için ayrı ayrı değerlendirmede bulunmaktadır.

gösteren bir gözlem bu dönemin ardından yapılan düzenlemelerdir. Bazı alıcı ülkelerin bu süre içinde ABD'den sağladıkları offsetler ile geliştirdikleri bilgi ve teknolojileri kendi AR-GE kabiliyetleri ile geliştirerek ABD firmaları karşısına ciddi rakipler olarak çıkması, ABD'yi offset politikasını revize etmeye yönlendirmiştir. 1982 yılında açıklanan yeni offset esasları, resmen tavsiye mahiyetinde olmakla beraber "İleri Teknoloji" transferi ve ortak üretim konuları daha ayrıntılı bir resmi değerlendirmeye ve onaya tabi tutulmuştur.

1989 yılında yapılan bir diğer temel değişiklik ile Amerikan yönetimi offsetleri de kontrat değerinin %30'u ile sınırlandırmıştır⁽¹⁴⁾.

ABD'nin offset politikalarındaki son değişiklik 1994 yılında gerçekleşmiştir. 1991'de başlatılan bir resmi değerlendirme sonucu, offset ihtiva eden kontratlara bir "offset yönetim masrafı" kalemi eklenmeye başlanmıştır⁽¹⁵⁾. ABD'de offsetlerin azaltılması veya daha ileri seviyede sınıflandırılmasına yönelik eğilimler artmakta olup ABD Ticaret Bakanlığı öncelikle "FMF" (Foreign Military Financing) programlarından faydalanan ülkelere karşı herhangi bir offset taahhüdüne girilmemesi görüşünü savunmaktadır. Bu görüş, 1983 yılında geçerli olsa idi Türkiye'nin Offset ve teknoloji transferi aldığı ve bir yerde savunma sanayiine yeniden ivme kazandıran F-16 projesinin gerçekleşmesi mümkün olmayacaktı⁽¹⁶⁾.

ABD, offsetlerin sınırlandırılması ve tercihen kaldırılması için DTÖ'nün⁽¹⁷⁾ kamu tedariklerine dair getirdiği düzenlemelerin kuvvetlendirilmesi yönünde gayret sarfetmekte olup bu konuda yakın vadede bazı kararların alınması büyük ihtimal dahilindedir.

Diğer taraftan, ABD ile olan tedarik programlarında ciddi offset talebinde bulu-

-
- (14) Bu kararda Güney Kore'nin Savaş Uçağı Tedarik Programı esnasında yapılan müşabedeler etkili olmuştur. Alınan bu tedbirlerle ABD offsetlerinde bir düşme gözlenmiştir. Örneğin 1996 offset anlaşmaları hacmi 2.77 milyar \$ olup 1995 rakamından %60, önceki 4 yıl ortalaması olan 3.8 milyar \$ rakamından %40 aşağıdadır. Ancak bu dünya savunma ticaretinde daralmaya da bağlı olabilir.
- (15) ABD'nin FMF (Foreign Military Funding) imkanlarının %90'ı Mısır ve İsrail kullanmaktadır. Bu iki ülkenin kullandığı toplam finans imkanı yılda 3.1 milyar \$ olarak belirtilmektedir. ABD kaynaklı bu finans ile Mısır ve İsrail'in son 10 yıl içinde ABD firmalarını milyonlarca dolarlık offset taahhüdü içine sokmaları reaksiyon uyandırmıştır.
- (16) Hazır alıma göre 1984 dolar değeri 2,9 milyar dolar, ödeme yılları dolar değeri 4,1 milyar dolar olan 160 uçaklık F-16 projesinin ödeme yılı olarak 1 milyar doları Türkiye tarafından, kalanı ABD Dış yardım kredilerinden sağlanmıştır.
- (17) 1995'te kurulmuş olan DTÖ, GATT'ın yerine geçmiştir.

nan AB ülkeleri ve özellikle Fransa ve İngiltere de offsetlere sınırlandırma getirecek bir düzenleme veya bu konuda ABD ile ortak bir tavır arayışı içindedirler.

Fransız yetkilileri ile 1999 yılı içinde yapılan temaslarda Fransa'nın bilhassa gelişme seviyesi üst düzeyde olmayan ülkelere yönelik offset politikasını gözden geçirmekte olduğu bilgisi alınmıştır.

Henüz resmiyet kazanmamış olmakla beraber Fransa'nın görüşü bu ülkelerle yapılan özellikle doğrudan ve alıcı ülkenin kabiliyet ve imkanlarıyla uyum göstermeyen projeleri ihtiva eden dolaylı offset anlaşmalarının başarılı sonuçlanmadığı ve Fransa'nın offsetlerde bundan böyle araştırma geliştirme, ortak geliştirme veya üçüncü ülkelere ortak yatırım gibi konulara öncelik verilmesini istediği yönündedir.

AB'nin ve bir dereceye kadar ABD'nin yakın bir dönem içinde offsetlere karşı tepkici bir tavır almalarının ve sınırlandırıcı ortak davranış birliği oluşturma zemini arayışlarının ciddi bir nedeni de dünya savunma ticareti pazarında gözlenen daralma ve AB'nin kendi içinde devam etmekte olan konsolidasyona rağmen pazar hacminin kurulu savunma ve havacılık sektörü kapasitesinin çok altında kalmaya başlamış olmasıdır. Bu da kendi sanayiine iş temin etme sorunuyla karşılaşan ülkelerin diğer ülke yan sanayiilerine kontrat verme taahhüdüne girme imkanlarını zorlaştırmaktadır.

Bu itibarla, alıcı ülkelerin güncel eğilimleri takip etmesi offsetlerden azami kazancın temini için önemlidir. Değişmez bir talep profili ve karşı tarafta rekabet açısından endişe yaratan; ekonomik ve sosyal şartlar dolayısı ile karşılanmasında zorluklar olan içerikte ısrar, reaksiyonu getirmekte ve hakim teknolojilere sahip olan ülke(ler) politikalarını değiştirmektedir(ler). Taleplerde ısrar, rekabetin yoğun olduğu ve "değer"inin verilmeye hazır olunduğu durumların dışında arzu edilen sonucu vermemektedir.

Offsetler konusunda en ciddi tehditlerin DTÖ tarafından gündeme getirilecek olması kuvvetli bir ihtimaldir. 1999 yılı sonunda Seattle'da yapılan DTÖ'nün 3. Bakanlar Konferansı sonucu kamu alımlarında şeffaflığın sağlanması anlaşması için kurulan Çalışma Grubunun anlaşmayı 4. Bakanlar Konferansına kadar tamamlanması yönünde bir eğilim ortaya çıkmıştır. Yakın bir gelecekte DTÖ'nün "Kamu Alımları Anlaşması"nı çok taraflı bir anlaşma olarak düzenlemesi ve böylece tüm DTÖ üyesi ülkeler için bağlayıcı kılması gündemdedir. Böyle bir karar enerji, tele-

kom, büyük bayındırlık projeleri, sivil havacılık tedarikleri gibi bir çok ülkede off-set ile beraber değerlendirilen projeleri etkileyecektir. Gerek DTÖ, gerekse AB ve GB mevzuatı içinde istisnaya sahip savunma tedarikleri bu gelişmeden doğrudan olmasa dahi dolaylı olarak etkilenecek, offsetlerin azaltılması yönünde baskı artacaktır.

ABD ve AB'nin büyük ölçüde etkili olduğu düşünülen bu gelişmelere rağmen, askeri program offsetlerinin, raporun başlangıç bölümlerinde belirtilen nedenlerden dolayı, uzun bir süre daha yaygınlığını koruyacağı düşünülmektedir. Alıcı taraflarca offset, sadece rekabet ortamında sağlanan bir avantaj ve kontrat muhatabının uymaya mecbur olduğu bir yükümlülük olarak görüldüğü taktirde bu imkanın en faydalı şekilde kullanılması mümkün değildir. Offsette amaç milli ekonomi için ciddi (teknolojik, bilimsel, ihracat, pazar, diplomatik vb) bir fayda teminidir. Bu sebeple tüm offset taahhütlerinin başarılı programlara dönüşmesi hedef alınmalıdır. Bu sonucun sağlanması için de offset yükümlülüğü taşıyan taraf ile ortak ve yoğun bir gayret gösterilmesi şarttır. Aksi takdirde offsetin cezaya tabi olup, nakite dönüşümü kontratın her iki tarafının da sorumlu olduğu en başarısız sonuç olarak görülmelidir.

Savunma pazarında teamül ve sektörün gerçekleri ile yukarıda temas edilen gelişmeler dikkate alınarak offsetlerden azami faydanın temini için alıcı ülkelerce tabikinde fayda olduğu değerlendirilen yaklaşım şöyle belirlenmektedir:

- Offset alan bir ülkenin öncelikle offset stratejisinin ana karakterini tayin edecek, sanayii, teknoloji ve bilimsel kabiliyet ve envanterini doğru bir şekilde çıkar-mış ve karşılaştırmalı değerlendirmesini yapmış olması; ulusal bir sanayileşme, teknoloji geliştirme politikasını belirlemiş olması şarttır.

"Milli" bir savunma ve ileri teknolojiye sahip sanayii kurma arzusu, gayreti ve bunun gerektirdiği ekonomik fedakarlığın kabul edilmesi olumlu karşılanmaktadır. Ancak, kabul edilmelidir ki alt ve ana sınai kademeleri ve teknolojik altyapısı bulunmayan veya yetersiz olan savunma sanayiinin kendisini ispat etmesi ve hayatiyetini geliştirerek muhafaza etme imkanı yoktur. Bu itibarla, sanayiinin teknoloji başta olmak üzere topyekün eksiklikleri tespit edilmeli ve öncelikler değerlendirilmelidir.

Offset çerçevesinde talep edilecek teknolojilerin, ülkenin teknoloji politikasına uygun olarak, firmalardan bu konuda bir teklif istenmeden belirlenmiş olması; kar-

maşık sistemlerden oluşan savunma cihaz ve teçhizatının tüm safhalarına ilişkin teknolojiler yerine, belirlenmiş yetenek ve kapasitelere uygun, belirlenmiş ulusal politikalar doğrultusunda edinilmesi gerekli teknolojilerin talep edilmesinin, offsetlerden azami faydanın elde edilmesi için zorunlu olduğu değerlendirilmektedir.

Eksikliklerin değerlendirilmesinde askeri ve sivil "çift kullanımlı" (dual) ve "kritik" teknolojiler öncelikle dikkate alınmalıdır.

- Offset talebini planlayan bir ülke, kontrat muhatabının iktisadi durumu, en azından muhtemel kontrat süresi içindeki taahhüt hacmi, alt kontrat hacimleri ve bunların gelişme eğilimi ile sahip olduğu teknolojiler hakkında mümkün olan en derin araştırmayı yapmalıdır.

Offset talep eden ülke bu amaçla, mevcut ve gelecekteki muhtemel satıcı ülkeler hakkında teknoloji transferi mevzuatı, politikaları, uygulamaları ve teknolojik gelişim seyirlerini güncel bir şekilde izleyebilecek ve gerekli bilgilendirmeyi yapacak bir teknoloji takip sistemi oluşturmalıdır.

- Talep edilecek teknolojiler ve "know-how"; kritiklik, kullanım kolaylığı ve çeşitliliği, sınai etkileri (veya milli güvenlik açısından değerleri), yaygınlık dereceleri, güncellikleri ve hayat süreçleri açısından dikkatle değerlendirilmelidir.

- Bu değerlendirme sonucu gerçek bir değere sahip olduğu, uzun bir geçerlilik süresi olacağı belirlenen ve/veya talep eden açısından özel bir değer taşıyan teknolojiler için müzakere edilebilecek en düşük, fakat bunları temin edebilecek kadar yüksek "çarpanlar" verilmelidir. Offset çarpanlarının sabit tutularak düşük seviyelerde sınırlandırılması, temini mümkün olacak teknolojileri de sınırlama sonucunu vermektedir.

- Teknoloji transferinin iletileceği kurum ve kuruluşların alt yapıları ve kadrolarının tecrübe ve eğitim seviyelerinin, alınacak teknoloji ve "know-how"ın kullanımı ve tercihen teknolojinin gelecekte geliştirilmesinin gerekleri ile uyumlu olması sağlanmalıdır. Bu çerçevede bir ulusal eylem planı geliştirilmeli ve ülkenin sınai altyapısı ve kadrolarının hedeflenen teknolojik seviyeye ulaşması için gerekli olan yatırımlar (fiziki ve beşeri sermaye yatırımları) planlanmalı ve tavizsiz olarak uygulanmalıdır.

- Bilhassa "know-how" ve teknoloji transferi ile ilgili offset taahhütlerinin tamamen ve gerekli şekilde yerine getirildiğini, taahhüt edilen teknolojilerin özel yönle-

rini tahkik ve tespit edecek kabiliyette bir bağımsız takip ve değerlendirme mekanizması tesis edilmelidir.

- Offsetlerin ceza hükümleri ile uygulanabileceği düşüncesi genelde kontratın öngörülen ceza bedeli kadar daha pahalıya imzalanması ile sonuçlanmaktadır. Ceza hükümleri yerine veya yanında teşvik uygulamalarına da gidilmeli ve böylelikle offset bölümünün satıcı için, ana kontratın imzalanması için kabul edilmesi zorunlu ve ek maliyet getiren bir külfet yerine, mümkün olduğunca karşılıklı kazanç sağlanacak bir hale getirilmesi sağlanmalıdır.

- Offsetlerin satıcı firmaya mali yük yansıtabilecek istekler kapsamı, yine bu maliyetlerin ana kontrat maliyetine yansması ve bunun alıcı tarafından ödenmesi ile sonuçlanmaktadır.

4.2. Sanayi ve Teknoloji Alt Yapısının Desteklenmesinde Offsetlerin Değerlendirilmesi

Türkiye nispeten uzun sayılabilecek bir dönem offset kullanan ve büyük mablağlara ulaşmış offset hakları olan bir ülkedir. Buna rağmen offsetler bilimsel ve teknolojik alt yapısının geliştirilmesine yönelik araştırma-geliştirme programlarının oluşturulması ve desteklenmesine sevk edilmemiş, onun yerine alınan ileri teknoloji ürünlerin ülke içinde üretilebilmesine olanak verecek tesislerin ve bu üretimi yapabilecek yeterli bilgi birikimine sahip iş gücünün oluşturulmasına öncelik verilmiştir.

Bu öncelik, offsetlerle desteklenen araştırma geliştirme, teknoloji geliştirme programlarının ve ortak projelerin sayısı ve mali hacminin kısıtlı kalmasının başlıca sebebidir.

Türkiye, son 15 yıldır offseti uygulamaktadır. Offsetten elde edilen faydaların en önemlisi olan Türkiye'nin kritik teknolojilere ulaşabilmeye veya kullanıma hazır hale gelmesi durumu F-16 projesi ile başlayan ve daha sonra SSM tarafından devam ettirilen teknoloji yatırımları sonucudur. Bu programların yarattığı birikim sonucu şimdi Türkiye, kritik temel teknolojileri de almaya hazır hale gelmiş bulunmaktadır.

Offset uygulamalarından beklenen faydanın sağlanmamasının başlıca sebepleri şunlardır :

a. İleri Teknoloji Üretim Tesislerinin Bulunmaması :

Savunma sektöründe kısa sürede modern teknolojiye ulaşma, atılım yapma düşüncesi içinde olan Türkiye, ileri teknoloji üretim tesislerinin ve vasıflı işgücünün oluşturulmasına öncelik vermiştir. TAI ve TEI'nin kurulmaları ile, F-16 uçak ve motorunun üretilmesi için tesis oluşturulması ve iş gücünün eğitilmesi sağlanmış, Hava Kuvvetlerinin gereksinim duyduğu uçak ve motorları elde edilmiş, sahip olunan yetenek ile başlangıçta sınırlı da olsa araştırma geliştirme faaliyetlerine başlanmıştır⁽¹⁸⁾. Bu uygulama sonucu, Türkiye yeni projelerinde daha çok araştırma geliştirme isteyebilecek, hatta kendi eğitim uçağı ve bazı hava platformları konusunda tasarım ve geliştirme yapabilecek bir aşamaya gelmiştir. Bunun sonucu, ileri teknoloji sanayiindeki yapılaşmaya bağlı olarak araştırma geliştirmeye gittikçe daha çok pay⁽¹⁹⁾ ayrılmasının doğru olduğu düşünülmektedir.

b. Hükümetler üstü ve açık hedefleri olan bilimsel ve teknolojik geliştirme ile ilgili milli politikanın mevcut olmaması.

Bilimsel/teknolojik alt yapı geliştirilmesinin, sınai ve toplumsal gelişmenin, sağlıklı bir zemine oturtulması için gerekli olduğunun Devletin en üst kademelerince kesinlikle kabul edilmesi, strateji ve uygulamanın bu esaslara dayanılarak gerçekleştirilmesi şarttır.

c. Türkiye'de bir "teknoloji değerlendirme" kavramı oluşmamış, tedarik yapan kurumlarda, bilhassa da savunma tedariki yapan kurumlarda, "teknolojik değerlendirme"den (technology assessment) münhasıran sorumlu olan özel bağımsız güvenilir ihtisas kuruluşları gelişmemiştir.

(18) F-16 üretim projesi ile Türkiye'de:

- Milimetrik imalatın kabul gördüğü bir sanayi, mikron imalat yapmaya başladı.
- Uçak yapımının yetişmiş iş gücü yoğun bir imalat sahası olduğu ve bunun için iş gücünün eğitilerek yetiştirilmesi gerektiği ve bunun nasıl yapıldığı uygulanarak öğrenildi; TAI ve TEI tesislerinde ileri teknolojiye uygun yüksek kaliteli iş üreten çok sayıda eleman yetiştirildi.
- İmalatta kalite kontrol standartlarının ne olduğu öğrenildi
- İleri Teknoloji sanayiinde imalatın nasıl bir plan program içinde yapıldığı öğrenildi

(19) 2000 yılına bir sene kala dünyaya ve Türkiye'ye baktığımızda bu gün ABD devletleri dahil bir ülkenin savunma sanayii alanında tam bağımsız / kendi kendine yeter durumda olmadığını görmekteyiz. Aslında ABD bu güce sahip olduğu halde, Pazar ekonomisi nedeniyle çok yüksek araştırma ve geliştirme masraflarından tasarruf etmek maksadıyla Japonya'da üretilmiş iki motorlu bir jet uçağını alıp bütün dünyaya satıyor, dahası kendi Hava Kuvvetlerinin Tanker/Ulaştırma/Bombardıman uçuş eğitiminde kullanıyor, İsviçre'de üretilmiş bir uçağı Hava ve Deniz Kuvvetlerinin Başlangıç uçuş eğitimi için seçiyor. (Beech 400 / Jayhawk ve yeni T-6A uçakları. Biri Japon Mitsubishi diğeri İsviçre üretimi Pilatus'tan geliyorlar).

Bu çok önemli ve ciddi sonuçları olan bir husustur. Tedarik -tabii olarak hangi mevzuat dahilinde yapılırsa yapılsın- rekabetçi bir yaklaşımla, karşılaştırma esasına dayanılarak teknik/ekonomik değerlendirme ile yapılmaktadır. Fakat mevcut durumda işlemin, büyük ölçüde "reaktif" olarak, yani karşı tarafın "sunduğu" değerlendirilerek yürütüldüğü görülmektedir.

Savunma silah ve sistemlerinin tercihinde en önemli faktör olarak ortaya çıkan husus; ispat edilmiş etkinlik ve güvenilirliktir. Bu, birçok tedarik şartnamesinde "denenmiş", "halen kullanımda olmak", "imalatta olmak" vb. gibi ifadelerle yer alan bir şarttır. Tedarik makamı açısından normal ve mantıklı olmasına rağmen, bu ve benzeri koşulların esnek olmayan bir şekilde uygulanmasının taşıdığı sakıncalar üçe ayrılabilir:

1. Teknolojik hayatını tamamlamak üzere olan sistemlerin tedariki ihtimali
2. Geliştirmeye dayalı tedarikin zorlaştırılması dolayısı ile geliştirme yapabilecek kurum ve kişilerin zaafa uğratılması,
3. Muhtemel ekonomik avantajların en iyi şekilde değerlendirilmemesi.

Teknolojilerin, en basitinden en karmaşık olanına kadar, ilk ortaya çıkışlarından terk edilmelerine kadar süren "ömür"lerinden söz etmek mümkündür. Bu ömrün ilk safhasında teknoloji yeni, ancak müseccel değildir; yaygın kullanımı yoktur, şüphe ve temkinle karşılanır. Bu safhayı başarı ile geçmiş ve kabul görmüş bir teknoloji, ömrünün II'nci ve en önemli aşamasındadır. II. aşamada teknoloji kabul edilmiş güvenilirliğini ispat etmiştir. Bu aşamada teknolojinin kullanımı yaygınlaşır. III'üncü aşama ise söz konusu teknolojinin –muhtemelen yerine daha cazip alternatifler geliştirdiğinden dolayı-geçerliliğini yitirdiği, yok olmaya başladığı "ölüm" aşamasıdır⁽²⁰⁾.

Esas olan; başlangıçta, tüm alternatiflerin bir "technology assesment" ihtisas ve disiplini ile değerlendirilip yarı ömrü⁽²¹⁾ en fazla olacak, en çok kabul görececek olanın seçilebilmesidir.

Yarı ömrünün başlangıcında, yeni bir teknoloji esas alınarak geliştirilmekte olan bir ürün, "kabul görmüş" emsallerine nazaran daha riskli, fakat daha ucuz olmaktadır.

(20) *Tabmin edilebileceği gibi ömrü çok uzun olan teknolojiler olduğu gibi, bemen unutulmuşlar da vardır. "Tekerlek" binlerce yıldır vardır, ancak balmumu fonografi kimse batırlayamamaktadır. Başka bir deyişle, "Tekerlek teknoloji" bala ömrünün II'nci fazındadır. Balmumu fonografi ise çok kısa bir sürede ömrünü tamamlamıştır. Bir diğer güncel örnek ise Beta ve VHS video sistemleridir.*

(21) *Yarı Ömrün'ün ilmi tanımı farklıdır.*

Bu safhada gerek mamule ön sipariş vererek, gerekse ortaklığa girerek verilecek destekler -büyük çaplı ve kritik sistemler için- daha uygun olarak değerlendirilecektir. Bütün bu avantajları kullanmak için gerekli olan tek şey "risk" faktörünün tahlil edilebilmesidir. Diğer bir ifade ile -konu savunma sistemlerine uygulanırsa- sistemin içerdiği teknolojilerin değerlendirilmesidir. Bu tahlilin risk faktöründen de öteye gitmesi ve yeni sistemin, teknolojisinin, muhtemel yarı hayatına dair bilimsel esaslara dayanan tahminleri ortaya koyması lazımdır.

Bu tarz bir tahlil mekanizmasının tedarik hiyerarşisi içinde henüz oluşturulamamış olması dolayısı ile gerek doğrudan, gerekse sanayileşme (ülke içinde üretim) yoluyla yapılan alımlar teknolojik ömrünün 2'nci safhasında olan sistemlerde gerçekleştirilmektedir. "Teknik değerlendirme" ise "teklif edilen" sistemlerin özelliklerinin karşılaştırılmalı değerlendirilmesi çerçevesinde kalmaktadır. Teknik heyetlerin, henüz mevcut olmayan/kullanımda bulunmayan/tescil almamış bir sistem/aksam veya uygulamayı orta vadede daha avantajlı olabileceği gerekçesi ile alım/destek için tavsiye etmesi ve bunun kabul görmesi normal bir uygulama değildir.

Bu uygulama, Türkiye'nin modern savunma sanayinin henüz ortaya çıkmadığı, tüm imkanların MKEK'nın klasik mühimmat/namlulu silahlar imalatı ve askeri ikmal bakım merkezlerinin faaliyetinden ibaret olduğu dönemler için geçerli olabilir. Ancak bugün gerek platform (kara-hava-deniz) gerekse tespit, teşhis, muhabere ve yazılım konularında asgari alt yapı mevcuttur. Bu sebeple, Türkiye'nin diğer bilimsel teknolojik kabiliyet odaklarını da harekete geçirerek, bazı alt sistemleri geliştirme (mevcudun modernizasyonu ve iyileştirilmesi de dahil) bazı sistemlerin de ortak geliştirme programlarına girme kabiliyeti vardır.

d. Teknoloji Transferinde Tahditler

Teknoloji transferi, bugün dünyada offset uygulayan birçok ülkenin talep listesindedir. Türkiye 1980'lerde başlattığı F-16 programı ve bunu izleyen birçok büyük programında⁽²²⁾ doğal olarak üretim ve yönetim bilgisi transferine öncelik vermiştir.

Burada, muhatapların teknoloji transferine koydukları tahdit kadar alıcı taraf olarak Türkiye'nin bu bölümde temas edilen teknoloji değerlendirme ve kontrol (technology assesment and review) zaafı ile soyut (mücerret) sayılan gerçek tekno-

(22) Zırblı Personel Taşıyıcıları, mobil radar kompleksleri, nakliye uçakları, frekans atlamalı telsiz, 35 mm uçaksavar topları vb.

loji⁽²³⁾ yerine somut (müşahhas) sayılan, fiziki unsurlar ihtiva eden paketleri tercih etmesi de rol oynamıştır.

Yeni teknoloji üretmenin yüksek maliyeti, bu sahada en ileri ülke olan ABD'nin dahi yeni arayışlara girdiğini, daha önce tedarik edilen sistemlerin topyekun değiştirilmesi yerine yeni teknolojiler uygulanarak ömürlerinin uzatılması yoluna gidildiğini göstermektedir⁽²⁴⁾.

Ülkenin teknoloji transferi politika ve mevzuatının ayrıntılı tahlili ve kritiği bu raporun kapsamı ve amacı dışında olmakla beraber, offsetler çerçevesinde elde edilmesi mümkün avantajların kaba sınırlarını belirleyebilmek için gelişmiş ülkelerde uygulanan stratejinin genel karakteristiklerinin anlaşılması gerekmektedir. Bu husus ana hatları ile önceki bölümde değerlendirilmiştir.

Teknoloji transferinde en üst ve ana çizgi (gelişme seviyesi ne olursa olsun) "veren" ve "talep eden" arasındaki çizgidir.

Teknoloji transferinin içeriğini etkileyen hususların başlıcaları aşağıda belirtilmiştir :

- Talep sahibinin kimliği,
- Talep sahibinin talep edilen aksam/sistem veya konulara dair mevcut kurulu kabiliyetlerinin neler olduğu,
- Talep sahibinin (kurum ve/veya ülke) talep edilen sistem veya teknoloji bilgilerini geliştirecek kaynaklara sahip olup olmadığı (siyasi strateji ve kararlılık, personel, finans, "know-how")
- Karşı tarafın, transfer edilecek teknolojiye dayanarak kaydedebileceği herhangi bir gelişmenin verici tarafın rekabet avantajına etkisinin derecesi.

(23) Türkiye, Kore ve Japonya "teknoloji transferi" ile F-16 yapmışlardır. Türkiye'nin F-16'larının maliyeti yaklaşık (muhtelif besaplar yapılabilir) 20 milyon doların altında, Japonya'nın tadil edilmiş ve gerçek teknolojisinin bir kısmı transfer edilmiş F-16 türevi uçakları ise 200 milyon dolara malolmuştur. Kore ise teknoloji transferi ve ortak tasarım geliştirme için, 1.4. milyar dolar ödemiştir.

(24) 14 Temmuz 1999. ABD Savunma Bakanlığı Müsteşar Yardımcısı Gansler ve Müşterek Kurmay Başkan Yardımcısı Org. Ralston tarafından kaleme alınan bir memorandumda belirtildiğine göre silah sistemlerinin geliştirilme - ri için daha önce uygulanan 11 ila 13 yıl arasındaki süre yarıyarıya azaltılarak 5 ila 6 yıla indirilmelidir. Bu uygulama mevcut silah sistemlerinin tamamen değiştirilmeleri yerine yeni teknolojilerin uygulanması ile yetenekleri - nin artırılmasına ve ömürlerinin uzatılmasına yol açacaktır. Bu uygulama ile yeni silah sistemlerinde maliyet un - suru, en azından performans kadar önem kazanmaktadır.

- Mevcut rekabet şartları ve rakiplerin kabiliyet ve teknoloji transferi politikalarının neler olduğu,
- Talep edilen teknolojinin pazarda mevcut olup olmadığı, eğer özel bir teknoloji ise, teknolojik yarı ömrünün neresinde olduğu,
- Muhatapların (ortak bir geliştirme veya üretim söz konusu ise) kendi çalışmalarını gereğince ve zamanında yapma kabiliyet ve disiplinine sahip olup olmadığı,
- Eğer talepler kabul edilmez ise bundan dolayı kontratın alınmaması halinde muhtemel mali kayıpların, orta vadede bir rakip yaratılarak veya potansiyel bir rakibe yardım ederek maruz kalınacak pazar kayıplarıyla karşılaştırılması,
- Talep edilenlerin verilmesinin milli güvenlik politikaları açısından değerlendirilmesi.

Talep eden taraf da aynı hususları, fakat ters istikamette değerlendirmek zorundadır. Her iki tarafın beklentilerinin çakıştığı yerde de anlaşmaya ulaşılır.

Bu hususların değerlendirilmesi firmalar tarafından yapıldığı takdirde, kar optimizasyonu, pazar payı ve yeni pazarlara giriş ve teknolojide avantaj sağlanması ve mevcut teknolojik üstünlüğün korunması ön planda değerlendirilecektir. Ancak, herhangi bir taraf, arka planda devlet tarafından konulmuş veya telkin edilen teknoloji transferi kısıtlamalarına tabi ise, her parametrede ticari optimizasyon sınırını zorlaması mümkün olmayacaktır (tahditli olan bir teknolojiyi veremeyip kontratı kaybedecek; satışında limit olan bir sistemden talep edilen kadar satamayacak vb.). Devlet politikalarından kaynaklanan bu müdahalelerin teklifi görünürde ekonomik olmayan bir boyuta getirmesi halinde dahi anlaşma sağlanmış ise bu, teklif sahibi firmanın kendi dışında kurum veya kuruluşlar tarafından açık veya kapalı bir şekilde sübvansiyon veya destek gördüğüne⁽²⁵⁾ işaret eder. Aynı durum alıcı taraf için söz konusu ise programın icrasının kamu işletmesi olması ve programın, karakteri icabı⁽²⁶⁾ başka desteğe sahip olduğuna işaret edilebilir.

Teklif sahibi kuruluşların rekabet içinde ve kendi ülkelerinin stratejileri icabı hangi noktaya kadar taviz verebilecekleri, bilhassa teknoloji transferinde taviz verebilecekleri noktalar çok iyi tahlil edilmesi gereken konulardır. Burada belirtilmesin-

(25) Gelişmiş ülkelerin pazar payı için büyük rekabet içinde olduğu savunma sistemleri pazarında, bazı ülkeler, yeni bir pazara girmek için veya kritik bir pazarda yerini sağlamlaştırmak için kendi açılarından ekonomi sınırlarını zorlayan teklifleri kabul etmekte veya kamu ortağı olan firmalarını buna yöneltebilmektedir. Fransa, İsrail, Rusya, Çin bu ülkelere örnek teşkil edebilir.

(26) Bazı "kritik" vasfı olan sistemlerin ticari olarak optimum sayılamayacak şartlarla temin edilmesi söz konusu olabilir.

de fayda görülen husus şudur: Teknolojiye sahip olan ülkelerin teknoloji transferine ilişkin genel strateji, politika ve mevzuatlarının yakından takip edilmesi ve bu konuda etkin bir veri bankasının oluşturulmasının faydası açıktır.

Teknoloji transferi, Türkiye'nin tedarik programında her zaman ciddi bir kalem/konu olarak ele alınmış ve alınmakta ise de özellikle 1996 yılına kadar akdedilmiş kontratlar dahilinde "teknoloji" olarak değerlendirilen hususların çoğunlukla "imalat bilgisi" (production know-how) olduğu görülmektedir. Gerçek teknoloji olarak değerlendirilebilecek bilgi paketleri, bilimsel/teknolojik araştırma-geliştirme konuları ve ortaklıkları savunma sanayi altyapısının kuruluş dönemi olarak tanımlanabilecek bu dönemde ikinci planda kalmış ve kaynak tahsisatı alamamıştır.

Offset uygulamalarında dikkate alınması gereken çok önemli bir husus, offset ilişkisine girecek olan tarafların ekonomik güç ve gelişim durumlarıdır. Eğer her iki taraf da "gelişmiş ülkeler" kategorisinde ise, offsetin ana gayesi yeni bir teknolojiye ulaşım ve programın icrasında ortaya çıkacak endüstriyel faaliyetin dengeli paylaşımıdır. Her iki taraf da diğerinin altyapı ve kapasitesinden emin olduğu için offset faaliyetleri ek bir maliyete tabi tutulmaz (offset premium). Örneğin; Fransa-İsveç arasında, İtalya-Belçika arasında akdedilen bir kontratta, offset olarak tasvir edilen; parça üretimi, sınai mamul alımı, know-how transferi gibi faaliyetler teklif sahibi ülke açısından ek bir maliyet olarak görülmemektedir. Başka bir ifade ile gelişmişlik durumu yüksek iki ülke, her durumda ihtiyacı olan bir emtia/servis'i -eğer mecbur kalıyor ise- offset icabı, bir süre için aynı derecede güvenli bulduğu başka bir kaynaktan temin etmektedir. Bu durumda, müşterek geliştirme, teknoloji transferi gibi konuları, kendisi ile aynı hız ve verimde hareket edileceği güveni içinde olması sebebiyle bu işlem sadece işbirliği olarak değerlendirilmektedir. Ancak, "offset premium"u denilen ek masraf ve maliyetler, eş gelişme seviyesine sahip olmayan ülkelere karşı uygulanmaktadır.

Bu tecrübenin, uluslararası güç dengeleri, politik stratejiler, çok uluslu şirketlerin pazar savaşları, gelişmiş ülkelerin yeni rakipler yaratma konusunda istekli olmaları gibi hususlar da dikkate alındığında şu yaygın yorumun yapılmasına yol açtığı görülmektedir. "Offsetlerin teknoloji transferi veya müşterek araştırma-geliştirme için kullanılması sonucu ciddi bir teknoloji ve know-how avantajı elde edilemez. Mana ve değeri olan bir şeyin verilmesi düşük ihtimal olup, teklif edilenler de muhtemelen değersizdir".

Bu yorumda gerçek payı olmakla beraber, doğruluğuna işaret eden sonuçların elde edilmesinde,

- Teknolojinin değerinin doğru tahlil edilmemesi,
- Orta vadeli ve riskli programlardan kaçınılması,
- Strateji eksikliği ve mevzuatın bürokratları, somut karşılığı olmayan konularda kaynak tahsisi konusunda tedirgin etmesi,

gibi hususların katkısı olduğu düşünülmektedir.

e. Üniversite-Sanayi İşbirliği Zaafı

Savunma kontratlarından kaynaklanan dolaylı offsetlerin bir projeye destek olarak kullanımı, mevcut uygulama ve anlayış içinde ancak projenin savunma sanayii ile ilgili birimlerin ilgisini çekmesi ve sonuçlarının potansiyel bir fayda taşıdığına inanılması halinde mümkün olabilmektedir. Bu da öncelikle proje organizasyonunun icrayı yürütebilecek bir kabiliyeti aksettirmesini gerektirmektedir. Bilimsel ve teknolojik araştırma geliştirme projeleri konu olduğunda ise, karar makamları münhasıran bir üniversite veya araştırma kurumu yerine, proje yürütme kabiliyet ve sicili olumlu değerlendirilen bir sanayi kuruluşu liderliğinde bir üniversite-sanayi takımını tercih etmektedirler.

Söz konusu işbirliği ise Türkiye’de muhtelif platformlarda yıllardır üzerinde konuşulmakta olup henüz arzu edilen seviyede gerçekleşmemiştir.

Türkiye’de üniversite ve sanayinin sınırlı sayıda bazı örnekler haricinde, yürütmekte oldukları faaliyetlerin icrasında, diğerinin imkan ve kabiliyetine (basit test, rapor vs. bu değerlendirmenin dışındadır) ihtiyaç duymadığı veya ilgisinden emin olamadığı, karşılıklı bir menfaat dengesinin oluşamadığı görülmektedir.

Kritik teknolojilerin özümsemişi, modern yönetim tekniklerine aşinalık kazanılması, rekabet gücünün geliştirilmesi ve ülkenin toplam AR-GE seviyesine etkisi olabilecek sonuçlar alınabilmesi ancak geniş zeminde üniversite-sanayici işbirliği ile yürütülecek çalışmalar vasıtasıyla oluşabilir. Dolayısı ile resmi karar mercilerinin desteklerini artan miktarda sürdürmeleri, üniversite makamlarının ise ülke ve sanayinin gerçek problemlerine, zaman-maliyet hususlarını dikkate alan, modern proje yönetimi esasları dahilinde daha fazla eğilmelerinin bu önemli beraberliğin gerçek gücüyle ortaya konması için şart olduğu düşünülmektedir.

f. İlgili karar mercileri arasında koordinasyon eksikliği

Türkiye’de telafi edici işlemlerin tatbikatı 1960’lı yıllarda başlamış ve kapsamlı uygulanması ise 1980’lerde F-16 projesi ile gerçekleşmiştir. Ancak, modern bir savunma sanayii altyapısı kurulmasına yönelik bir hedef içinde ve önceden belirlenmiş usûllerle göre offset uygulamasına SSM tarafından başlandığı önceki bölümlerde vurgulanmıştır. 1998 yılının ikinci yarısı itibarı ile MSB, Bakanlar Kurulu tarafından kabul edilen Sanayi Stratejisi çerçevesinde offset uygulaması için gerekli organizasyonunu tamamlamak üzeredir.

1986’dan 1998’e kadar süren dönem içinde MSB’nin offset teşkilatını oluşturmuş ve iki müsteşarlık arasında yeterli koordinasyonun sağlanamamış olması dolayısıyla SSM bu konularda tamamen bağımsız bir faaliyet yürütmüştür.

MSB esas tedarik makamı olarak kendisine intikal eden doğrudan alımları ön gören ihtiyaçları programına almış, ancak SSM tarafından da daha büyük hacimde fakat ortak üretim yolu ile benzer sistem ve teçhizatın tedariki çalışmaları yürütülmüştür. Belirlenen sistem ve teçhizatın bir kısmı acil ihtiyaçlar dahi olsa, tüm ihtiyaçların birleştirilip, acil ve ortak üretim olarak toptan müzakereye tabi tutulmasının, offset dahil, ortaya çıkaracağı genel ekonomik avantajlar bu koordinasyon eksikliği dolayısı ile muhtemelen tümüyle kullanılamamıştır.

Diğer taraftan, sivil alandaki büyük ölçekli kamu alımlarında da, kurumlararası koordinasyonsuzluklar nedeniyle bir takım kayıplar olduğu görülmektedir. Örneğin THY’nin son alımına kadar olan dönemdeki uçak alımlarında, gerekli koordinasyon sağlanamadığından, Türk Havacılık Sanayii offset çerçevesinde bir fayda temin edememiştir.

4.3. Sanayi ve Bilim/Teknoloji Altyapısının Desteklenmesinde Offsetlerin Değerlendirilmesi

Türkiye’nin mevcut savunma sistemleri alımları, tedarik kaynağı açısından, değerlendirildiğinde dışarıdan yapılan tedarik %80 seviyesindedir. Yerli kaynaklardan temin edilen sistemlerin yabancı kaynaklı unsurları da dikkate alınırsa gerçek yerli sayılabilecek miktarın topyekün tedarikinin ancak %10-12’si gibi oldukça düşük bir miktar olduğu görülebilmektedir.

Bu durumun düzeltilmesi ve özellikle kritik bazı alımlarda kısmen dahi olsa yerli kabiliyetin oluşturulması gereği tüm savunma sanayi camiasının üzerinde gö-

rüş birliğine vardığı bir husus olup 1998 tarihli "Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esaslarının" temel hedeflerinden biridir. Savunma Sistemleri tedarikinde 20 yıllık hedef olarak açıklanan yerli katkı oranının %60'a ulaşması için birkaç tescil mekanizmasının başarılı bir şekilde uygulanması ve AR-GE'ye dayalı tedarığın bugünden çok farklı boyutta işlerlik kazandırılması gerekecektir. Tüm bu yaklaşımların başarılı olması da topyekün endüstriyel, bilimsel ve teknolojik altyapının da kendisine yönelecek taleplere cevap verecek seviyede olmasına ve araştırma/geliştirmede ciddi, orta vadeli, birbirini tamamlayan programlarla bir atılımın gerçekleştirilmesine ihtiyaç gösterecektir. Savunma sanayii stratejisi ve daha üstte bir devlet politikası olarak ortaya çıkan bu gerçeğin finansman ihtiyacı önemli boyutlardadır⁽²⁷⁾. Bu ihtiyacın temin mekanizmaları bu çalışmanın kapsamı haricinde olmakla beraber, mevcut ve yakın dönem içinde birikecek offset taahhütlerinin⁽²⁸⁾ bir kısmının ileri teknoloji ve bilgi know-how transferine, genel sanayi ve teknoloji alt yapısı ve araştırma desteğine tahsisinin önemli boyutta bir imkan yaratabileceği düşünülmektedir.

Offset kaynaklarının bir kısmının ileri teknoloji ve bilgi know-how transferi, genel sanayi ve teknoloji alt yapısının geliştirilmesi ve bu gayeye hizmet edecek araştırma geliştirmeye destek için tahsisi yönünde bir karar oluşması halinde takip edilebilecek bazı yaklaşımlar aşağıda tespit edilmeye çalışılmıştır.

Destek mekanizmasının "proje" konsepti içinde ve teklif edilen offset organizasyonu çerçevesinde yapılacak değerlendirme sonucunda faal kılınması öngörülmektedir.

4.3.1. Arge Desteği

Araştırma/geliştirme ve sanayi/teknoloji desteği için tahsis edilebilecek offset kaynakları büyük ihtimal ile dolaylı offset kategorisinde olacaklardır. Karakteri icabı bazı istisnai projelerde doğrudan offset kaynakları da kullanılabilir.⁽²⁹⁾

(27) Gelişmekte/gelişmesini tamamlamakta olan ve Türkiye ile aynı kategorideki ülkelerin teknolojik ve sınai araştırma - lara yaptıkları kaynak tahsisleri Türkiye'nin 5 misli fazlasıdır.

(28) Türkiye'nin 1999 itibarı ile elinde bulunan Offset taahhütlerinin miktarı yaklaşık 2.9 milyar \$ mertebesindedir. Bu rakamın, gündemde olan büyük projelerin karara bağlanması ile 2 yıl içinde çok daha yüksek seviyelere çıkması beklenmektedir.

(29) Üst makam kararı ile dolaylı ve direkt Offset arasında aktarma yapmak mümkündür, fakat bu mekanizmanın iş - letilmesi ihtiyacı bisedilmemiştir.

4.3.2. Teknoparklara Destek.

Türkiye’de sanayi son 30 yılda kapasite ve üretim çeşit ve kalitesi itibarı ile ciddi bir gelişme göstermiş olmakla beraber mevcut teknoloji yapısı, yaratıcılık (innovation) potansiyeli ve modern yönetim tekniklerine aşinalık, gelişmiş pazarlarda yeni rakiplerle rekabet için yeterli değildir. Transfer edilen teknolojilerin özümseyerek bir üst kademeye yerli ilave ve adaptasyonunda ciddi zorluklar yaşanmaktadır. Diğer bir ifade ile üretim teçhizatının yerli mühendislik ve bilgi ile uluslararası rekabetin gerektirdiği standartlarda modernizasyonunda problemlerle karşılaşılmalıdır.

Bu problemlerin tümüyle değilse de bir bölümünün çözümüne katkıda bulunabilecek bir yaklaşımın sanayi bölgesi teknoparklarının geliştirilmesi olabileceği düşünülmektedir.

Oturmuş ve kendini ispat etmiş organize sanayi bölgeleri yakınlarında veya içinde teknoparkların, teknomerkezlerin faal kılınmasının organize bölgelerdeki bilhassa orta ölçekli sanayi kurumlarına teknolojide açılım için ciddi katkısı olacağı değerlendirilmektedir (Bu parklarda gerçek bir üniversite–sanayici ilişkisinin geliştirilmesi çok olumlu sonuçlar verebilir).

Halen Türkiye’de faal olduğu varsayılabilir 2 teknopark mevcut olup 5 tanesi de geliştirilmeye çalışılmaktadır. Üniversite ve araştırma kurumlarının çevresinde, sanayi bölgeleri yakınında olan bu teknoparklara offset kaynaklarından yapılacak mütevazı katkılar faaliyetlerine büyük ivme kazandırabilir.

Destek için öncelikle değerlendirilebilecek teknoparklar şunlardır:

a. TUBİTAK Gebze Teknoparkı.

Türkiye’nin en önemli sanayi üretim merkezinde ve en büyük araştırma merkezi (Marmara Araştırma Merkezi) kampüsünde yer alan bu teknoparkın gelişmesi tamamlandığında⁽³⁰⁾ önemli etki yaratma potansiyeline sahip olacaktır. Bu parka yapılacak desteğin, ülkenin sınai ve teknolojik gelişmesine katkı sağlayacağına inanılmaktadır.

(30) Teknoparkın ilk sakinleri olarak halen 20 civarında proje grubu, çalışmalarına MAM Kampüsü içinde dağılmış olarak devam etmektedir.

a. Ortadoğu Teknik Üniversitesi Teknoparkı

ODTÜ'nin 600 dönüm üzerinde geliştirmekte olduğu bu teknopark Türkiye'nin önde gelen yüksek teknoloji bölgelerinden biri olma potansiyeli taşımaktadır. Savunma sanayinin merkezi durumuna gelmiş olan Ankara'da bu parkta büyük ölçüde savunma, yüksek teknoloji ve yazılım firmalarının faaliyetlerini planladıkları görülmektedir. Parkın gelişiminin 5 aşama içinde 10 yıl süreceği planlanmakta olup 2'nci aşama inşaatın 2000 yılında tamamlanması beklenilmektedir.

Offsetlerden temin edilecek destek ile bu sürenin kısaltılması ve/veya parkın yüksek teknoloji/kritik teknoloji çalışmaları için daha iyi teçhiz edilmesi mümkündür.

Bu teknoparklara ilaveten destek için öncelikle değerlendirilebilecek diğer teknoparkların; İTÜ'nün Maslak Kampüsü'nde geliştirmeye çalıştığı teknopark ve İzmir'de uzun yıllardır kurulmasına çalışılan teknopark olduğu düşünülmektedir.

Çok daha büyük ölçekte planlanan Kurtköy Havaalanı ve Teknoparkı ilk konsept safhasından beri savunma sanayii fonundan destek almaktadır. Kurtköy'deki İleri Endüstri Parkı ve Havaalanı Projesindeki yatırımların 16 yıllık bir dönemde 900 milyon dolarının kamu ve 9 milyar dolarlık kısmının da özel sektör tarafından finanse edilmesi öngörülmüştür. Bu proje ile ilgili olarak 1999 yılı başlarında Savunma Sanayii İcra Komitesi tarafından gerekli tüm işlemleri ve harcamaları yapmak için SSM yetkilendirilmiştir. Bu projeye Genelkurmay Başkanlığı da büyük önem vermektedir. Bu teknoparkla ilişkili olarak planlanan Yüksek Teknoloji Enstitüsü'nün münhasıran havacılık ve yüksek teknoloji gerektiren savunma sektörüne yönelik yüksek lisans ve doktora seviyesinde eğitim veren bir araştırma merkezi haline getirilmesi ve planlandığı şekilde, teknoparkla yakın bir işbirliği içerisinde, faaliyete geçmesinin bu konudaki önemli bir eksikliği gidereceği değerlendirilmektedir.

4.3.3. Risk Kapitali ve Kredi Garanti Fonuna Destek.

Risk sermayesi tüm dünyada, yaratıcı ve yeni ürün geliştirme projelerine uygulanmaya geçiş imkanı sağlamakta yaygın olarak kullanılmakla beraber, Türkiye'de tam oluşturulamamış bir mekanizmadır. Sermaye Piyasası Kurulu, 1993 tarihli kararname ile Risk Sermayesi Fonlarının kuruluş esaslarına açıklık getirmiş, ancak destekleyici mevzuat ve üst politik kararlılığın eksikliği sonucu bir gelişme kaydedilememiştir.⁽³¹⁾

(31) Kurulan yaygın risk sermayesi şirketi "Vakıf Risk A.Ş. " olmuş ve sadece 1 projeye risk sermayesi sağlamıştır.

Ulusal "know-how" ve teknolojinin, telif hakkı Türkiye'ye ait proses ve ürünlerin geliştirilmesi, bu tarz çalışmaların teşviki için risk sermayesi şirketlerinin kurulması ve yaygınlaştırması çok geç kalmış bir uygulamadır.

Bir kısım offset fonları ile desteklenecek olduğu takdirde oluşacak yerli risk sermayesi havuzunun, talepleri itibarı ile mütevazı ancak mahiyetleri itibarı ile Türk sanayiinde yeni sayılacak üretim alanları açabilecek projelerin kısa zamanda gelişmesine ön ayak olabilecek şekilde gelişeceğine inanılmaktadır.

Böyle bir başlangıç yeni gelişmeler için de zemin ve ivme yaratacaktır.

Aynı çerçevede düşünülebilecek başka bir destek mekanizması da Kredi Garanti Fonlarının kurulmasıdır.⁽³²⁾ Bu fonlar, banka sistemine tatmin edici karşı garanti sağlayamayan fakat projeleri değerli bulunan proje sahiplerinin kredi risklerini yüklenerek çalışmaları için önlerini açacaktır.

Offset fonları çekirdek olarak kullanılarak, bilimsel ve teknolojik karakteri ağır basan yeni üretim ve iş alanları yaratmaya yönelik projelere açılacak kredilerin risklerini⁽³³⁾ karşılayabilecek kredi garanti fonları kurulabilir. OKM (Offset Koordinasyon Makamı)'nin temsilcileri bu fonların yönetimine iştirak ederek offset kaynaklı desteklerin uygun projelere yönlendirilmesi hususunu kontrol edebilirler.

4.3.4. Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfına Destek

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı, 1991'de kurulmasından bu yana geçen kısa süre içinde Teknoloji Geliştirme Fon'u kaynaklarından 150 projeye yaklaşık 60 milyon \$ destek sağlamıştır (Uygun şartlı, uzun vadeli kredi olarak). Vakıf, bu vasfı ile Türkiye'de teknoloji karakterli projelere en büyük desteği sağlayan kuruluş durumundadır.

Offset fonlarının bir kısmının OKM'nca kritik olarak değerlendirilen teknolojiler konusunda çalışmalara destek olmak üzere TTGV'ye tahsis veya TTGV'nin uygun projelerine ek destek için OKM'nca değerlendirmeye alınması sağlanabilir.

(32) Halen sivil ve kamu kuruluşu ortaklı bir kredi garanti fonu mevcut olup toplam net fon kaynağı 8 milyon DM'dir.

(33) Genel uygulamada kredi hacmi risk rezervinin 8 misline yakın olabildiğine göre Offsetlerden yapılabilecek katkı -nın önemi daha iyi takdir edilebilir.

4.3.5. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı KOSGEB Teknoloji Geliştirme Merkezlerine Destek

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilişkili bir fon idaresi olan KOSGEB; yaratıcı, yenilikçi teknolojileri teşvik etmek, uygulama ve üretime dönüşmelerine önayak olabilmek gayesi ile kurduğu teknoloji merkezlerinde uygulamaya dönük projelere mütevazı bir başlangıç desteği ile olumlu çalışma ortamı sağlamaktadır.

Halen mevcut 6 teknoloji merkezinde (TEKMER) üretim teknolojisi ve know-how üretim ile ilgili olarak hizmet vermekte ve projelerin %60'a yakınının bir işletme çekirdeğine dönüştüğü belirtilmektedir.

Politik ilgi görmemesine, kamuoyu tarafından çok az bilinmesine ve çok kısıtlı⁽³⁴⁾ destek imkanlarına rağmen proje sayısı son dönemde %50 artan bu merkezlerde birçok başarılı uygulama üretilmiştir.

Offsetlerden sağlanabilecek ileri teknoloji ve kalite kontrol know-how'ı bu merkezlere çok daha geniş bir kitleyle çalışma imkanı sağlama yolunu açacak ve yaratılacak sinerji halen üzerinde çalışılan tüm projeleri olumlu olarak etkileyecektir

4.3.6. Türkiye'nin Uluslararası Programlar İçinde Yürüttüğü Projelere Destek

Türkiye, NATO, EUREKA gibi platformlarda yabancı muhataplarla işbirliği halinde olup, sonuçları başka ülkelerde yürütülen projelere girdi olarak beklenen ve başarısı uluslararası alanda değerlendirilen muhtelif projeleri de yürütmektedir.

Offset imkanları, bu programlarda Türkiye'nin halen yürütmekte olduğu projelerin gelişmesini hızlandırma, başarı şansını artırma ve yeni projeler geliştirilmesinde önemli katkılar sağlayabilir. Yürütülmekte olan projelerin başarılı sonuçlanması kendi içinde bir değer ifade edeceği gibi, olumlu proje performansı Türkiye'nin bu programları içindeki statüsünün daha ileri bir çizgiye gelmesine de katkı sağlayacaktır.

Örneğin; Türkiye 1998'den başlamak üzere 2 yıllık bir süre için EUREKA⁽³⁵⁾ Başkanlığını devralmış bulunmaktadır. EUREKA dahilinde, 3000 Avrupa kuruluşu

(34) Projecilere verilen destek miktarı azami 25.000 \$ seviyesinde olup, çoğunlukla 5000\$ ve çalışma ortamı ile mab - dut'dur.

(35) EUREKA 1985 yılında 17 ülkenin iştiraki ile başlatılan, Avrupa sathında bir sanayi araştırma ve geliştirme işbir - liği ağı olup, halen eski Doğu Avrupa ülkeleri ve Rusya dahil 26 ülkenin dahil olduğu bir organizasyondur.

tarafından 610 proje yürütülmektedir⁽³⁶⁾. Bu projelerin tümü genellikle yüksek teknolojilerin kullanımına dayanan, pazar gereklerini dikkate alan ve işbirliğini ön planda tutan projelerdir. Türkiye programda farklı alanlarda 34 proje ile yer almaktadır.

Türkiye, askeri teknoloji konularında muhtelif NATO Panellerinde yürütölmekte olan bazı projelere de iştirak etmektedir. Ancak kısmen finansman zorluklarından olmak üzere bunlara da katkısı yetersiz kalmakta, önemli olmalarına rağmen bir kısmına da hiç katılamamaktadır.

Offset kaynakları ile EUREKA ve NATO örneklerinde olduğu gibi ciddi kurumlarla yürütölen ve Türkiye'nin temsili boyutunu da taşıyan projelere de katkı sağlanabilir. Böyle bir uygulama halinde OKM, uygun projelerin tefrik ve değeriendirilmesi için muhtemelen Genkur.Bşk.lığı, MSB, SSM ve TÜBİTAK ile yakın koordinasyon içinde çalışacaktır.

4.3.7. Sanayinin Dengeli Yayılımına Katkı

Türkiye'de mevcut offset uygulamasının hedeflerinden biri de savunma sanayii ve daha ziyade yan sanayiini özellikle Anadolu'ya yaymak olarak belirlenmiş ve bunu teşvik amacıyla kalkınmada öncelikli bölgelere yapılacak yatırımlara farklı offset katsayılar uygulaması getirilmiştir.

Ancak, bu niyete rağmen uygulama arzu edilen sonucu vermemiş; tam tersine hemen hemen tüm büyük proje yatırımları⁽³⁷⁾ Ankara'da gerçekleşmiştir. Yan sanayinin çoğu da yine Ankara ve İstanbul'da yerleşik olup Gaziantep, Bursa, Kayseri ve Eskişehir'in katkıları oldukça düşük seviyelerdedir.

Savunma sanayii dışında Türkiye'nin topyekün sanayileşme haritası da yoğunluğun yine öncelikle İstanbul olmak üzere bu merkezler etrafında olduğunu göstermektedir. Bilhassa İstanbul-Kocaeli-Sakarya bölgesi tüm ülke sanayiinin %80'ini barındırmaktadır.

Sosyal ve ekonomik hususlar dışında Marmara bölgesindeki sanayii yoğunluğunun ülke güvenliği ve ekonomik beka açısından problem arzettiği Ağustos 1999

(36) Yatırım tutarı 8.8 Milyar ECU civarında tahmin edilen bu projelerin %65'i endüstri kaynaklıdır. Yaklaşık 11.7 mil - yar ECU'luk bir yatırımla 1999 ortası itibari ile 100 proje bitirilmiştir.

(37) Küçük boyutta bazı savunma sanayii yatırımları, atelye tipi silah imalatını modern imalata çevirmek gayesi ile Doğu Karadeniz'de, Offset irtibatlı olarak İzmir Eskişehir ve Kayseri'de yapılmıştır

depremi ile de görülmüştür. (İmalat sanayiinin %37'si İstanbul, Kocaeli Sakarya bölgesindedir. Aynı bölgenin yurtiçi milli gelire katkısı ise %29 seviyesindedir.)

Diğer taraftan bazı bölgelerin verilen muhtelif teşviklere rağmen hala sanayici açısından asgari bir cazibeye ulaşamadığı da bir gerçektir. Özellikle savunma sanayi ve orta-yüksek teknoloji genel sanayi büyük metropollerin dışında personel, destek servisleri için uygun ortam bulmakta zorlanmaktadır.

Sanayinin, Marmara havzasındaki yoğunluğunun azaltılması ve ülke içindeki dağılımının dengelenmesi muhakkak ki resmi ve etkili bir teşvik politikasının mevcudiyetini ve genel bir sanayi planlamasını gerektirmektedir.

Offset uygulamasının bu konuda yaklaşımları teşvik edecek mahiyette düzenlenmesi konuyu gündeme getirecek ve alınabilecek diğer tedbirlere destek sağlayacaktır. Önerilen değişiklik, ek offset kredisinin kalkınmada öncelikli bölgeler konsepti dışında daha liberal bir şekilde uygulanması ve şartlar uygun görüldüğü takdirde doğrudan offsetlerin de teknoloji esaslı faaliyetlerin Anadolu'da yaygınlaşabilmesi için kullandırılmasıdır.

Bu tarz offset kullanımı, muhataplar tarafından ciddi ve yorucu bir çalışma gerektirebileceğinden mecburi kılınmayıp kontratta teşvik verilerek sağlanabilir.

Dengeli bir sanayi dağılımının temini alt yapı ile ilgili problemlerin çözümünü, eğitim, ulaşım imkanlarının yeterliliğini ve sosyal hayat kalitesinde asgari seviyelerin yakalanmasını gerektirmekte olup, refahın dengeli dağılımının önemli bir teminatıdır. Tüm şartların uygun olmadığı ortamlarda bu, bilindiği üzere teşvikle sağlanmaya çalışılmaktadır. Başlatılan faaliyet küçük de olsa derhal şartların iyileşmesine katkı sağlamaktadır. Bu itibarla offsetler ile bu gelişmeye yardım imkanları araştırılmalı ve teşvik edilmelidir.

B Ö L Ü M

OFFSET TEŞKİLAT VE UYGULAMALARINDA AKSAYAN ANA HUSUSLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5. OFFSET TEŞKİLAT VE UYGULAMALARINDA AKSAYAN ANA HUSUSLAR ve ÇÖZÜM ÖNERİLERİ

5.1. Türk Offset Yönetim Organizasyonu ve Offset Esasları Konusunda Yayınlanmış Resmi Dökümanların Değerlendirilmesi

Offset konusunda yayınlanmış ve yukarıda açıklanan dökümanların önemli hususları aşağıda toplu olarak ifade edilmektedir:

a) 3238/3704 sayılı SSM Kanunu ve 20.6.1998 sayılı Kararların önemli bazı hususları:

- SSM kanunu Madde 7’de ‘Milli Savunma Bakanlığına bağlı ve tüzel kişiliği haiz Savunma Sanayii Müsteşarlığı kurulmuştur’ denilmektedir. 20.6.98 sayılı Bakanlar Kurulu Kararında da ‘Savunma sanayii ve tedarik ile ilgili tüm faaliyetler, Milli Savunma Bakanlığınca uygun bir teşkilat içinde tek elden yürütülür’ denmektedir. SSM’nin MSB’a bağlı olduğu ifade edilmesine rağmen MSB teşkilatı içinde SSM ile yakın koordinasyon unsurları oluşturulmamıştır. Bu durumda SSM adeta MSB’dan tamamen bağımsız bir şekilde faaliyet göstermiştir. Mevcut durumun SSM’in MSB dışında politik yönlendirilmesini mümkün kılması ihtimal dahilidir. Savunma sanayii gibi fevkalade kritik bir alanda böyle bir ihtimalin önlenmesi gerekir.
- SSM kendisi tarafından anlaşmaya bağlanan doğrudan offset konularında başarılı olmuş, fakat dolaylı offsette aynı başarıyı gösterememiştir. Buna SSM’in savunma sanayiinin dışında kalan sanayi ve ticaret sahasında yeterli bilgi sahibi olmaması yol açmaktadır.

b) Dış Ticaret Müsteşarlığının 16 Aralık 1998 tarihli Offset Uygulamaları Tebliği’nin dikkati çeken bazı hususları:

Savunma Sanayiinin dışında kalan doğrudan ve dolaylı offset konularını kapsamaktadır. Gerek doğrudan gerekse dolaylı offset konularında SSM’nin offset konuları ile uyum içinde olan ve bir kısmı da çakışan ortak bölümler olabilir. Offset konuları Dış Ticaret Müsteşarlığında İhracat Genel Müdürlüğü sorumluluğunda yürütülmektedir. Tebliğ hükümleri DTM’nin bağlı bulunduğu Devlet Bakanı tarafından yürütülür. Uygulamada DTM tarafından takip edilen bir offset projesinde savunma sanayiini ilgilendiren offsetler

mümkün olabilir. Örneğin THY gibi bir kamu kurumu tarafından yapılacak tedariklerle ilgili olarak DTM'ca talep edilecek offset TAI, TEI, Aselsan, Havelsan gibi tesislerde üretim konularını kapsayabilir. Bunun tersi de mümkündür. SSM tarafından takip edilen bir dolaylı offset faaliyeti büyük ölçüde DTM'nın sahasına girebilir. Bu konuda koordinasyonun nasıl yapılacağı belirlenmemiştir ve yeterli koordinasyonun yapıldığı da söylenemez. Nitekim bu nedenle, SSM tarafından yürütülen offset projelerinde ticari nitelikli olabilecek dolaylı offsetlerden istenen sonuç alınamamaktadır. Diğer taraftan, örneğin THY'na muhtelif dönemlerde uçak alımı ile ilgili projelerde ise benzer nedenle geçmişte savunma sanayii tesislerinin yararlandırılabilmesi offsetler kullanılamamıştır. THY tarafından 1998 içinde alınan B-737 uçakları ile ilgili olarak TAI'ye verilen uçak parça siparişleri örnek alınırsa, bu tip büyük tedariklerin diğer savunma projeleri offset programları ile de irtibatlandırılması ve daha büyük tavizler elde edilmesi de mümkün olabilir.

Sonraki sayfada verilen tabloda offset konusu ile ilgili yayınlanmış kanun, karar ve tebliğlerle ilgili önemli hususlar toplu olarak gösterilmektedir.

Türkiye'de offset yönetimi ve stratejisine dair geliştirilen önerilerin kabul görmesi ve uygulamada dikkate alınmasının öncelikli şartı bu önerilerin altında yatan amacın yürürlükte bulunan mevzuat ve politika ile uyumlu halde bulunmasıdır.

Uyumun mevcut olmadığı durumda öneriler ya tamamen reddedilecek veya uygulamaya aktarılmaları gerekli mevzuat düzenlemelerinin tamamlanmasına ihtiyaç gösterecektir.

Bu raporda önerilen bazı organizasyon ve şimdiye kadar takip edilen uygulamalarla karşılaştırıldığında ciddi farklılıklar gösteren strateji değişiklikleri, yürürlükte olan offset politikası ile tam uyumlu olmamakla beraber, daha üst seviyede uygulama yönergeleri henüz tamamlanmamış olan "Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları" dokümanında belirlenen felsefe ve hedefler ile büyük oranda uyum göstermektedir.

	Savunma Sanayiinden Sorumlu Makam	Doğrudan ve Dolaylı Offset Uygulamasına Yaklaşımı	Diğer kuruluşlarla koordine nasıl sağlanmaktadır?	Doğrudan ve dolaylı offset uygulamalarını açıklayan bir el kitabı mevcut mudur?	Offset uygulamaları etkin takip edilmekte midir?	Offset uygulanması için konulmuş bir limit kontrat bedeli var mı?
3238/3704 sayılı Savunma Sanayii Hakkında Kanun	MSB'na bağlı tüzel kişiliğe sahip SSM tarafından yürütülür. Uygulamada MSB, SSM üzerinde yeterince kontrol sahibi olamamış ve SSM özerk bir kuruluş olarak faaliyet göstermiştir	Offset uygulamaları SSM tarafından yürütülür. SSM, savunma sanayii offsetlerine uygun olacak şekilde teşkilatlanmıştır. Savunma sanayii dışında kalan dolaylı offsetlerin alınması, tabiiyetinde yeterli teşkilata sahip değildir	SSM, savunma sanayii ile ilgili kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamakla görevlidir. Ayrıca 6 ayda bir toplanması gereken Savunma Sanayii Yüksek Koordinasyon Kurulu vasıtası ile üst düzeyde koordinasyon sağlanır. Pratikte bu kapsamda bir kurulun toplanabilmesi çok zor olmaktadır. Başbkn, Genelkurmay Bşk,Ekonomik İşlerden sorumlu Devlet MSB, Dışişleri, Mly ve Gümrük, Sanayi ve Ticaret Bakanları, Kuvvet Komutanları, Jandarma G.K. Başbakanlık, Devlet Planlama, HDT Müsteşarları	SSM tarafından hazırlanan Offset El Kitabı mevcuttur. Bu kitap savunma sanayii ve doğrudan offset ağırlıklıdır Uygulamada görülen aksaklıkların düzeltilmesi, ağırlık puanları, ceza uygulaması, savunma sanayii dışındaki sahalarda bulunan dolaylı offsetlerin nasıl takip edileceği üzerinde çalışılması gerekli	SSM, doğrudan offseti etkili takip etmektedir. Savunma sanayii dışında kalan dolaylı offset konularında yeterli ihtisas sahibi değildir.	YOK
20.06.1998 Kararı Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları	Tüm savunma sanayii faaliyetleri MSB'ca uygun bir teşkilat içinde tek elden yürütülür.	Doğrudan ve dolaylı offset uygulama esasları MSB tarafından belirlenir.	Bu stratejinin tatbikatında koordinatör makam MSB olup; gerekli yapılanma ve teşkilatlanma devlet, sanayi, üniversite ve diğer ilgili kuruluşlar arasında sağlanır.	MSB'ca muhtemelen SSM Offset El Kitabı esas alınacaktır.	Bazı doğrudan offset uygulamaları mevcuttur. Bilinmiyor	YOK \$5M
16.12. 1998 Offset Uygulamalarına İlişkin DTM Tebliği	Savunma sanayiini kapsamıyor	Offsetler, ihracat Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir. DTM üst makamdır.	Henüz belirlenmemiştir.	Hazırlanmamıştır.		

5.2. Offset Teşkilat ve Uygulamalarında Aksayan Ana Hususlar

A. SSM ile MSB arasında gerekli koordinasyon kurulamamış, SSM faaliyetlerini bağımsız bir tarzda yürütmüştür.

B. SSM, geniş bir yelpaze içinde değerlendirilebilecek dolaylı offsetler konusunda yeterli ihtisas sahibi değildir.

C. DTM dolaylı offset konularına daha yatkın olmasına rağmen, uzun bir süre offset konularına mesafeli kalmış, pasif gözlemci olmayı tercih etmiştir (Bu hususta halen DTM’de yapılan çalışmalar aktif bir tavır alınması gereğine işaret etmektedir). DTM ve SSM tarafından talep edilebilecek ve uygulanabilecek offsetler koordinasyon ve yetki eksikliği sebebiyle en faydalı şekilde çevrilememekte ve kayıplar olmaktadır.

5.3. Sorunların Giderilebilmesi İçin Neler Yapılabilir:

5.3.1. Mevcut Yasa, Karar ve Tebliğ İçinde Kalınarak Yapılabilecek Hususlar:

- ‘Savunma Sanayii Politikaları ve Stratejisi Esasları’ dökümanında öngörüldüğü şekilde MSB ve SSM arasında yakın koordinasyonu sağlayacak bir teşkilatlanmaya gidilmelidir. Buna ilişkin bir organizasyon teklifi sonraki bölümde verilmektedir.
- DTM tebliğine benzer olarak SSM projelerinde de 5 milyon ABD dolarından daha yüksek tutarlı projelere offset alınması koşulu uygulanmalıdır.
- DTM ve SSM tarafından offset alınan projelerde; savunma sanayiini ilgilendiren gerek doğrudan gerekse dolaylı offset konuları MSB/SSM tarafından, savunma sanayii dışında kalan doğrudan ve dolaylı offset konuları DTM tarafından değerlendirilmeli, kabul ve takip edilmelidir. Aynı uygulama, MSB’ın SSM dışında yaptığı Dış Tedarik faaliyetleri için de geçerli olmalıdır. Bu durum offset anlaşmalarının SSM ve DTM’den katılacak heyetler tarafından yapılmasını, anlaşmayı takiben savunma sanayiini ilgilendiren offsetlerin SSM, savunma sanayiinin dışındaki doğrudan ve dolaylı offset konularının DTM tarafından takip ve sonuçlandırılmasının uygun olacağını göstermektedir.

5.3.2. Offset us llerinde yapılması gereken değişiklikler:

- İlk yarı ömrünü geçmemiş ileri teknoloji ve know-how transferini içeren off-setlere daha yüksek ağırlık  arpanları verilmelidir.
- Offsete ceza uygulamasına ilaveten teşvik sistemi getirilmeli ve yabancı firmanın yaptığı offset faaliyetlerinden kazanç sağlaması sağlanmalıdır. Offset için yabancı firmanın yapacağı harcamaların kontrat bedeline eklenmeyeceği savı işlemeyen bir savdır. Yabancı firmanın, offset harcamaları ve offset cezası kontrat bedeline başka isimler altında dolaylı bir şekilde eklenmekte ve Türkiye tarafından artan kontrat bedeli şeklinde ödenmektedir. (MSB yetkisi içinde)
- İleri teknoloji transferi ve Türkiye’de yeni iş olanakları yaratılması için yapılacak offset yatırımları içinde yer alan AR-GE faaliyetlerine daha yüksek ağırlık  arpanları verilmelidir.
- DTM ve MSB tarafından kontrata bağlanacak 5 milyon ABD dolarının üzerinde olan bütün projeler için offset görüşme ve anlaşmaları DTM ve MSB Offset Heyetleri tarafından müşterek olarak yürütülmeli, 100 milyon ABD doları üzerinde olan projelerde ayrıca Sanayi İşbirliği planı da istenmelidir. Bahse konu projeler DTM’e ait ise heyete DTM başkanlık etmeli, MSB’a aitse heyete MSB offset heyeti başkanlık etmelidir. DTM ve MSB heyeti tarafından anlaşmaya varılan offset kontratlarının savunma sanayiini ilgilendiren dolaylı veya dolaysız offsetler MSB tarafından, savunma sanayi dışındaki dolaylı veya dolaysız offsetler DTM tarafından takip edilmelidir.

5.4. Offset Organizasyonu ve Stratejisine Dair Görüş ve  neriler

5.4.1. Türkiye’nin Offset Hedefleri

- Savunma ve havacılık alanındaki harcamalardan kaynaklanan açığın mümkün olduğunca bu sektörden yapılacak ihracat ile kapatılması,
-  demeler dengesine savunma harcamalarının negatif katkısının kısmen telafisi,
- Yeni  r nleri (tercihan savunma ve yüksek teknoloji ürünleri) yeni pazarlara satma imkanının elde edilmesi,
- Yüksek teknoloji gerektiren bu sektörlerdeki altyapıyı sağlamlaştırmak; bu

amaca yönelik olarak bu sektörlerde faaliyet gösteren Türk kuruluşlarına gerekli teknolojinin uygun şartlarla transferini sağlamak,

- Türk firmalarına uluslararası pazarlarda rekabet imkanı yaratmak,
- Bazı savunma yatırımlarını kalkınmada öncelikli yörelere kaydırmak,
- Savunma ve havacılık alanında mevcut işgücü kalitesini artırmak, modern yönetim teknik ve standartlarını yakalamak, vasıflı iş alanı yaratmak.

Bu hedefler etrafında yürütülen uygulama henüz 10 yılını doldurmuş değildir ve bazı önemli kontratlar ise halen devam etmektedir.

Edinilen bilgiler gerek doğrudan, gerek dolaylı offset kategorilerinde halen büyük miktarlarda birikim olduğuna işaret etmektedir. Ancak, özellikle geciken offset yükümlülüklerini ceza ile beraber bir sonraki yıla aktaran uygulamadan sonra bu birikimin, henüz yerine getirilmemiş offset olarak tanımlanması uygun değildir. Bu hususa işaret ettikten sonra, yukarıda belirtilen offset hedefleri çerçevesinde Türkiye'nin kısmi bir başarı kaydettiği söylenebilir.

Savunma sektöründe modern yönetim ve üretim teknolojilerine, kalite sistemlerine dair bilgi transferi ve bunların özüm senerek yaygınlaşmasında offsetlerin ciddi katkısı olmuştur.

- Vasıflı teknik personel geliştirilmesi, eğitimi ve istihdamı konusunda başarılı olunmuştur.
- Havacılık sektöründe ve navigasyon, güdüm kontrol ve muhabere elektronikleri gibi konularda kurulan alt yapıya offsetlerin de katkısı olmuştur.
- Üretim bilgisi ve bir kısım nadir ve kritik sayılabilecek üretim bilgisi transferinde offsetler kullanılabilmektedir. (Örneğin "*hybrid*" elektronik devreler ve kompozit havacılık malzemeleri üretim teknolojileri gibi.)

Sektörde alt yapıyı geliştirmek ve yan sanayi kuruluşları oluşturmak hedefinde tatmin edici bir sonuç yoktur.

Savunma harcamalarından kaynaklanan açığın bu sektörün ihracatından kapatılması hedefi ise henüz bir hayli uzaktır.

Offsetler çerçevesinde yapılan zırhlı araç satışı, mahdut uçak parçası satışı ve bir kısım sınırlı HF telsiz aksam satışı'nın Türkiye'nin savunma sistemleri ihracatı kategorisinde gösterdiği performansa -10 yıllık ortalama olarak- etkisi kısıtlıdır. Türkiye

ye'nin bu konudaki mütevazı ihracatının önemli bir kısmı klasik mühimmat, nakliye vasıtası ve bazı telekomünikasyon teçhizatından oluşmakta ve daha ziyade MKEK ve ASELSAN⁽³⁸⁾ tarafından sağlanmaktadır.

Offsetler Türk Savunma Sanayii ve yan sanayisine yeni pazarlar açılmasına destek sağlamışlardır.

FNSS, bu destekle Körfez pazarında zırhlı araç satışı yapmış, Malezya ve G. Kore' de ciddi kontrat safhasına ulaşmıştır. TAI, Orta Asya, Pakistan ve Hırvatistan Pazarlarına nakliye uçağını offset desteğinde tanıtmıştır. Yeni başlatılan helikopter üretimi faaliyetlerinin ürünlerinin de offset yardımı ile yeni pazarlara takdimi yapılabilir. Ancak, teknolojinin sahibi olunmaması, mamul üzerindeki telif hakları'nın Türkiye'de olmaması, satışların offset bağlantılı, dolayısı ile bazı şartlara bağlı olması, uzun süreli bakım ve garanti konularında zaaflar olması dolayısı ile bu girişimlerin tümünde başarılı olunamamıştır.

Teknoloji transferi, bilhassa kritik önemi haiz teknoloji transferi ve müşterek araştırma, ürün geliştirme gibi konularda offsetler en iyi şekilde kullanılamamış ve ya uygulanması mümkün olmamıştır.

(38) Otokar ve FNSS'ın son yıllarda gösterdiği ihracat başarısı önemlidir ve bu kuruluşların offset bağlantılı bu başarılarını önümüzdeki yıllarda tamamen ticari olarak devam ettirmesi beklenmektedir.

Bu konuların hangi programlar çerçevesinde oluştuğuna dair ayrıntıya özellikle girilmemiştir, fakat bu konularda imkanları iyi şekilde kullandığını varsayabileceğimiz kuruluşlarımız, TAI (Türk Havacılık ve Uzay Sanayii A.Ş.), TEI (Türk Motor Sanayii A.Ş.), ASELSAN (Elektronik Sanayii A.Ş.) ve ROKETSAN (Roket Sanayii) olarak belirtilmektedir.

Başarılı nitelendirilebilecek bir örnek, bizzat kendisi offset ürünü olan ve havacılık sektörü için bağlantı elemanları üreten BESTAŞ (Bağlantı Elemanları Sanayi ve Tic. A.Ş.)'dir.

Diğer kısmi örnek olarak HEMA Dişli Sanayi ve Tic. A.Ş.'de gelişme potansiyeli olan bir örnek olarak verilebilir.

B Ö L Ü M

SONUÇ

6. SONUÇ

Offsetlerden beklenen fayda ve bunların ne şekilde kanallize edileceğine dair genel belirlemeler hedef tanımı için yeterli değildir. Yapılması gerekenin; Türkiye'nin savunma sanayii, genel sanayii ve ekonomisinin ihtiyaçları çerçevesinde hangi kabiliyet (veya desteklerin) offsetlerin yardımı ile elde edilmesinin imkan dahilinde olduğunun tespiti ile, bu sonuca ulaşmak için birbirini tamamlar tarzda hangi alt projelerin nerelerde, hangi süreler içinde tamamlanmasının gerektiğinin planlaması olduğu düşünülmektedir.⁽³⁹⁾

Programlar ve projeler tek başlarına ve kendi şartları içinde değerlendirilmekte ve özellikle, gündemde olan diğer konulara nazaran küçük boyutlu ve tali önemli olarak değerlendirilen teknolojik esaslı dolaylı offset projeleri öncelik alamadığından üst yönetim kademelerinin dikkatine zor ulaşabilmektedir.

Bu itibarla öncelikle gerekli olan, offset imkanlarının hangi çerçeve içinde, hangi amaçlara hizmet edecek şekilde yöneltileceği konusunda politika belirleyebilecek ve bu imkanların savunma ihtiyaçlarına ilaveten teknolojik altyapının geliştirilmesi, sanayi ve ekonominin maruz kalabileceği problemlerin çözümüne katkı sağlaması için de kullanılabilmesi hususlarında yetki sahibi kılınacak bir odak noktasıdır.

Offseti ciddi boyutta ve stratejik bir düşünce dahilinde Türkiye'nin gündemine getiren SSM halen bu konuda en tecrübeli ve offset taahhütlerinin % 95'ine muhatap kurumdur.

Diğer taraftan, özel bir kanunla kurulmuş olan SSM, kuruluş kanunu MSB'na bağlı olduğunu belirtmesine rağmen, offset dahil yatırım ve tedarik faaliyetlerini esasen İcra Komitesi denetimi altında ve MSB'dan bağımsız olarak yürütmektedir.

SSM faaliyetlerinin, uygun bir düzenleme ile MSB ile yakın koordinasyonunun kurulmasının, savunma sanayii stratejisi esaslarında belirtilen hedeflere ulaşmada ve burada ifade bulan prensiplere uyum sağlamada gerekli olduğu düşünülmektedir.

Bu şartlar dahilinde ilk etapta yapılması gereken; öncelikli alanların, sanayi ve

(39) Örneğin faz kontrollü diziler radar üretimi kabiliyeti önemli değerlendiriliyor ise bunun onlarca alt sistem ve alt teknoloji den meydana geldiği düşünülerek hangilerine kısmen de olsa offsetler ile ulaşılabileceğinin, bunların en kolay hangi kuruluş tarafından tüm projeyi tamamlayacak şekilde anlaşılıp gerçekleştirilebileceğinin ve bu sürecin kritik zamanlamasının yapılması gereklidir.

teknoloji olarak hedeflenen gelişme seviye ve disiplinlerinin tespiti ve bu alanlarda arzu edilen gelişmeye, "stimülasyon"a, teşvike zemin hazırlayacak projelerin oluşturulmasıdır. Geniş, farklı "Kuvvet"⁽⁴⁰⁾ birimlerinin, akademik, araştırma kurumlarının ve hatta sanayi, teknoloji ve enerji ile ilgili bakanlıkların da ihtisas sahibi kadrolarının katkı sağlaması ve çeşitli gruplar halinde yapılması gereken bu çalışmanın ayrıntılı ve ciddi olması gerekecektir. Ana alanlarda tespitlerin yapılması ve projelerin ortaya konmasını takiben, tüm analiz ve değerlendirmelerin yıllık esaslarda tekrarlanması ve gelişen ihtiyaçlar ve teknoloji ile uyumun muhafaza edilmesi gerekir. Ayrıca istisnai gelişmeler sonucu milli ekonomi ve sanayinin maruz kalabileceği problemler de değerlendirilmeli ve doğrudan offsetler de dahil tüm offset imkanları kullanılarak bunların çözümüne katkı olanakları mümkün olduğunca zorlanmalıdır. Örneğin, 1998 Ekonomik krizinde offsetler devreye alınarak; tıkanan ihracat kanallarının, finans imkanlarının açılmasına destek sağlanması yolu araştırılabildi. Yine güncel bir problem olarak Türkiye'yi ulusal mateme sürükleyen 1999 Ağustos depreminin sebep olduğu bazı ekonomik zararların offsetler kullanılarak kısmen ve daha çabuk telafisi düşünülebilirdi. Ancak birçok ülkede de geçerli olmakla beraber, bilhassa Türkiye'de, savunma camiası bu sektörün faaliyetlerinden kaynaklanan imkanların öncelikle bu sektörün ihtiyaç ve problemlerinin çözümüne yönlendirilmesini tercih etmektedir. Bu itibarla, yaratılacak ve offset kaynakları ile desteklenecek projelerin, savunma silah ve sistemlerinin mevcut ve muhtemel gelişmeleri içinde ihtiva edecekleri teknolojileri elde etme veya geliştirmeye yönelik olması beklenecektir. Farklı bir ifade ile; öncelikle bu sektör, ikinci kademedede ise ileri imalat sanayi için değer ifade eden stratejik ve kritik teknolojiler listesinin ve diğer önceliklerin belirlenmesi gerekecektir⁽⁴¹⁾. Savunma sektörü öncelikli olacağından, böyle bir çalışmanın muhakkak Genelkurmay Başkanlığı ve Milli Savunma Bakanlığı'nın, tercihan iştirakı, fakat her durumda bilgi ve tasdiki ile yapılması gerekecektir⁽⁴²⁾.

Böyle bir listenin ana hatları ile belli olmasından sonra ulaşılması gereken karar; imkanların bilimsel vasfı ağır basan araştırma-geliştirme, sanayi açısından önem taşıyan üretim teknikleri geliştirmesi, toplum sağlığı ve genel ekonomik refahı etki-

(40) 'Kuvvet' tabiri Kara, Deniz ve Hava Kuvvetleri'ni ima eder.

(41) Kritik teknolojiler listesi, başta ABD olmak üzere ileri teknolojik seviyede bir kısım ülkeler tarafından belirlenmektedir. Türkiye'de de TÜBİTAK son yıllarda her sene mütalaaya tabi olmak üzere bu değerlendirmeyi yapmaya başlamıştır.

(42) Genelkurmay Başkanlığının ilgili birimleri bu değerlendirmeyi genel olarak yapmaktadırlar.

leyebilecek projeler ve alternatifler arasında hangi ağırlıklarla dağıtılacağının değerlendirilmesi olacaktır.

Türkiye rekabet ettiği ülkelere kıyasla oldukça düşük olan araştırma-geliştirme istatistikleri dikkate alınırsa;⁽⁴³⁾ bilimsel vasıflı, uluslararası değeri de olacak teknoloji araştırma ve geliştirme programlarına ciddi ağırlık ve öncelik verilmesi tavsiye edilmekle beraber; teamülün de gösterdiği gibi tercihlerin daha ziyade sanayi tatbikatı, sistem geliştirmeye katkısı olabilecek projeler yanında olacağı tahmin edilebilir. Ancak savunma camiasında son yıllarda artan yüksek teknoloji bilinci ve bu alanlarda milli kabiliyet geliştirilmesi gereğine inanç, ciddi ve orta vadeli projeler için de destek oluşturulmasını sağlayabilir.

Proje oluşturmak üzere değerlendirilmesi gereken diğer alanlar ise savunma ve standart imalat sanayii dışı olmasına rağmen, sosyal gelişme, toplum sağlığı ve refahı için önem taşıyan; tıp, çevre teknolojileri, modern tarım teknikleri, biyogenetik, modern eğitim teknikleri gibi alanlar olabilir.

Sonuç olarak öncelikle proje alanlarının bu çerçevede tutulduğu varsayılarak, offset kaynaklarının araştırma, geliştirme, teknoloji geliştirme ve adaptasyonu, "know-how" üretimi ve genel ekonomik fayda sağlayabilecek projelere tahsisini sağlayacak bir organizasyon ana yapısı önerilmektedir.

Offset Organizasyonu Genel Yapısı	
KURUMLAR	<ul style="list-style-type: none">- Genel Kurmay Başkanlığı- Milli Savunma Bakanlığı- Savunma Sanayi Müsteşarlığı- Sanayi ve Ticaret Bakanlığı/KOSGEB- Enerji Bakanlığı- Ulaştırma Bakanlığı- Dış Ticaret Müsteşarlığı- Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı- Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı- Çevre Bakanlığı- TÜBİTAK

(43) Türkiye, Avrupa ve Asya'daki sanayi rakiplerine kıyasla araştırma-geliştirme 4-5 kat daha az yatırım yapmakta -dır. Vahim olan bu istatistik dahi gerçek durumu aksettirmemektedir, çünkü Türkiye'nin Ar-Ge yatırımı olarak görülen rakamın %75'i, Devlet kurumları ve üniversitelerin çeşitli aktivitelerini de ibtiva etmektedir.

Teklif edilen organizasyon esas itibarı ile bir milli offset odak noktası, otoritesi, koordinasyon makamı ve bu makam ile kısmi irtibat içinde bulunan bir dizi resmi, gayri resmi kuruluştan oluşmaktadır. Bu kuruluşların ya proje yaratıcısı veya proje muhatabı veya kabiliyetleri dahilinde proje takdir ve değerlendirme makamı olarak çalışmaları öngörülmektedir.

"Organizasyon"da herhangi bir kurum ve kuruluşa, esasen ve tabii olarak yürüttüğü faaliyet dışında bir görev atfedilmemiştir.

Offset odak noktası veya koordinasyon makamına bağlı veya bu makamın yapısı içinde bir "Öncelik Değerlendirme Kurulu" (ÖDK) teşekkül etmesi şarttır.

Öncelik Değerlendirme Kurulu'nun savunma ve bilim teknoloji camiasının birinci derecede ilgili kuruluşları temsilcilerinden oluşması öngörülmüştür. Değerlendirmeye alınan projelerin özel bir karakteri veya kurulun ihtisası dışında bir mahiyeti olması halinde, teklif sahibi kuruluşun temsilcilerinin de müzakerelere iştirakinde fayda görülmektedir. Ancak bu temsilcilerin oy hakkı olmaması gerekir.

Kurulda yer alması gereken kurumlar; Genelkurmay Başkanlığı, Milli Savunma Bakanlığı, Savunma Sanayii Müsteşarlığı, DTM ve TÜBİTAK'tır.

Kurulun, yine proje mahiyetinin gerektirmesi halinde, harici danışmanlığa serbestçe müracaat etmesinde fayda görülmektedir.

Bu genel yapının verimli işleyişi, herşeyden öteye tüm ilgili kurumların aralarında işbirliği ve koordinasyon ile mümkün olabilecektir.

Aşağıdaki şekillerde bu yapının ayrıntıları ile, belirlenen makamlara atfedilen yetki ve görevler, ayrıca organizasyonda yer alması gerektiği düşünülen bazı önemli kurumların mevcut tatbikattaki rolleri incelenmeye çalışılacaktır.

Offset Koordinasyon Makamı (OKM)	
Koordinatör Kuruluşlar	<ul style="list-style-type: none"> - Dış Ticaret Müsteşarlığı (dış ticaret ile ilgili projelerde) - MSB ile koordinasyon içinde SSM (savunma sanayii projelerinde)
OKM'nin görev ve yetkileri	<ul style="list-style-type: none"> - Türkiye Cumhuriyetinin 5 milyon ABD doları üzerindeki tüm tedarik programları çerçevesinde elde edilmiş tüm offset tavizlerinin tespit ve değerlendirilmesi, 100 milyon ABD doları üzerindeki projelerin offset tavizlerine yatırım planlarının da dahil edilmesi - Gelişmelerin tespit ve takibi, offsetlerin DTM ve MSB/SSM tarafından kullanımında koordinasyonun temini ve optimum şartların sağlanması - Offsetlerin hangi kurum (DTM veya MSB/SSM) tarafından takip edileceğinin tespit edilmesi, - Verilmiş taahhütlerin kontrat şartları ve süresi dahilinde tatmin edici bir şekilde tamamlanma ihtimallerinin değerlendirilmesi, - Eksik kalabilecek offset miktarlarının tahmini, - Diğer konu ve alanlara destek olarak ayrılacak offset miktar ve kaynaklarını tespit etmek ve yabancı muhataplarla ön müzakereleri yapmak, - Ekonomiyle ilgili bakanlıklarla istişare ederek offset imkanlarını değerlendirmek, - İlgili olabilecek tüm kuruluşları imkanlar hakkında bilgilendirmek, - Askeri, sınai, bilimsel, tıbbi, çevre ve ilgili diğer konularda, ilgili odak noktalarından projeler talep etmek ve bu noktaların proje oluşturmalarını teşvik etmek, - ÖDK'yı oluşturmak ve projeleri öncelik tavsiyesi için Kurul'a sunmak, - Offset kaynaklarının proje muhatabı olacak ve proje icraatını kontrol edecek makamlara tahsisini yapmak.

Teklif edilen yapıda offset projelerinin takip ve değerlendirmesinin OKM'ce değil, savunma sanayiini ilgilendiren doğrudan ve dolaylı offsetler için, kontrat muhatabı olacak MSB ile koordinasyon halinde SSM'ce; savunma sanayiinin dışında kalan doğrudan ve dolaylı offsetlerden kaynaklanacak projelerin de DTM'ca takip ve değerlendirilmesi önerilmektedir.

Projeler, konularına göre bu kurumlar tarafından oluşturulacak ve/veya toplanacaktır. OKM'ye intikali ve ÖDK'nda değerlendirilmesinin ardından, destek önceliği alan projelerin offset tahsisatı, projeyi sunan birinci kademe kurumun emrine verilecektir. Projenin kontrata bağlanması, takibi ve sonuçlarının OKM'ye sunulması, bu kurumlar tarafından yürütülecektir.

Diğer taraftan SSM, offsetlerin sanayiinin gelişmesine daha etkin fayda sağlama-

sını teminen, kendi içerisinde de bir organizasyon değişikliğine gitmelidir. Haliha-zırda iki ayrı birim olarak görev yapan Offset Şube Müdürlüğü ile Yerli Katkı ve Sınai Entegrasyon Şube Müdürlüğü birleştirilmeli ve bu iki birimin koordinasyon içerisinde görev yapması sağlanmalıdır. Yeni yapılandırılacak olan birimin sanayi-inin kapasitesinin ve imkanlarının belirlenmesi ile offsetlerin etkin bir şekilde kul-lanabilmelerini sağlayacak yetkilerle donatılması ve yeterli sayıda nitelikli personel takviyesi yapılması gerekecektir. Dünyadaki offset uygulamaları ile özellikle silah satıcısı gelişmiş ülkelerin offset ve teknoloji transferi politikası ve mevzuatlarının çok yakından takip edilmesi ve OKM'nin bu konuda sürekli bilgilendirilmesi gö-re-vi de bu birim tarafından yerine getirilebilir.

Offset Koordinasyon Makamı'nın, milli öncelik ve önem taşıyan, bilimsel ve teknolojik vasıfları değer ifade eden, ülkenin iktisadi ve sosyal kalkınmasına katkı potansiyeli gösteren proje, çalışma ve destek konularını tespitte, birinci derecede temasta bulunması gerekecek kurumların muhtemelen şunlar olabileceği düşünül-mektedir:

Genelkurmay Başkanlığı
Sanayi ve Ticaret Bakanlığı
Dış Ticaret Müsteşarlığı
Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu
Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı

Etkin bir bilgilendirme gerçekleştirildiği takdirde, İçişleri, Milli Eğitim, Tarım ve Köy İşleri, Enerji, Sağlık, Çevre ve Orman Bakanlıklarının da proje oluşturabilecek makamlar olabileceği düşünülmektedir.

OKM ile birinci derecede koordinasyon içinde bulunması önerilen en önemli kurum Genelkurmay Başkanlığı'dır.

TSK'nin silahlanma gereklerinin değerlendirilmesi ve planlanması Genelkurmay Başkanlığı tarafından yapılmaktadır. Genelkurmay Başkanlığı, daha önce de belir-tildiği üzere özellikle son üç yıldır bazı alanlarda, milli, sınai ve teknolojik kabiliyet oluşturulması gereği üzerinde ısrarla durmaktadır. Bu görüş yönünde kritik ve "muktedir kılan" (enabling) teknolojilerin tespit ve değerlendirilmesi daha da önem kazanmış; yeni yönergelerle yeni çalışma grupları kurulmuş, ileri teknoloji ve sa-vunma sanayii camiasının görüşlerini de temin etme gayesine yönelik sanayi danış-ma kurulları oluşturulmuştur (bunlar henüz işlerlik kazanmamıştır). Genelkurmay

Başkanlığı, Kuvvetlerin ihtiyacı paralelinde gündeme gelen, dahilden veya hariçten kendine intikal eden projeleri ilgili kurullarında incelemekte ve öncelik değerlendirmesini yapmaktadır.

Sanayi ile ihtiyaç planlamasını yapanlar arasındaki bilgi alışverişi ve koordinasyon eksikliğini giderme düşüncesi ile yeni oluşturulan "Sanayi Danışma Kurulları" ve "Teknoloji Panelleri"nin birçok yeni önemli teknoloji ve küçük alt sistem geliştirme projesinin oluşturulmasına zemin hazırlaması beklenmektedir.

Genelkurmay Başkanlığı, kritik teknolojileri tespit çalışmaları dahilinde oluşturulacak bu projeleri ve Kuvvet'lerden intikal eden diğer projeleri, ihtiva ettikleri kritik alt ve temel teknolojiler esasında değerlendirebilecek ve birçok projeyi OKM'na değerlendirme için iletebilecektir. Milli güvenlik açısından üst seviyede önem taşıyan ve büyük mali kaynaklara ihtiyaç gösteren projelerin OKM'ce değerlendirilmesi yerine bu projelerin mevcut bütçe mekanizmaları çerçevesinde ve OKM uygun gördüğü takdirde doğrudan offsetler içinde ele alınması gerektiği düşünülmektedir.

Genelkurmay Başkanlığı tarafından OKM'nin değerlendirilmesine sunulabilecek projelerin önemli bir teknoloji boyutunun bulunması, tercihan "dual" -sivil ve askeri- bir teknolojik gelişimi öngörmesi, orta vadeli ve mütevazı bütçeli olmasının bu kanaldan sağlanabilecek destek şartlarına daha uygun olacağı düşünülmektedir.

Offset muhataplarının çoğunlukla NATO üyesi ülkeler olduğu dikkate alınır, NATO kurumları ve platformları dahilinde katılıma açılan bazı projelere offset desteği ile iştirak etme imkanının da mümkün olduğu söylenebilir. Bu projelere offset desteği ile katılım offset veren ülke ile ortak bir gelişme programı içinde çalışma yolunu da açabilir. Bu hususların da Genelkurmay Başkanlığı ve MSB tarafından değerlendirilmesinde fayda görülmektedir.

OKM ile birinci derecede koordinasyon içinde bulunması önerilen ikinci önemli kurum TÜBİTAK'tır.

TÜBİTAK, Türkiye'de bilimsel ve teknik araştırma destek ve icrası ile yine aynı şekilde bu faaliyetlere yönelik politikaların tespiti ile yükümlü en üst kurumdur. Bu sıfatı ile, kendine bağlı araştırma enstitülerinde ve araştırma grupları vasıtası veya doğrudan destek ile üniversitelerde onlarca projeyi yürütmekte ve desteklemektedir. TÜBİTAK; sahip olduğu ihtisas, tecrübe ve diğer imkan ve kabiliyetleri ile tekli edilen organizasyona aşağıdaki şekillerde katkı sağlayabilir:

- Kendine bağılı enstitülerde yürütölmekte olan projelerden belli bir seviyesinin üzerinde gelişmiş ve savunma sanayii için değeri ifade edebilecek olanları tespit edebilir. Sadece savunma sektörüne yönelik olmamakla beraber sınıai ve teknolojik değeri olanları da başarı ihtimallerine göre değeriendirebilir.
- TÜBİTAK'a üniversitelerden ve araştırma kuruluşlarından intikal eden çok sayıda proje arasından, OKM'nin tesbit ettiğı asgari proje karakteristikleri, kıstasları dikkate alınarak, değeriendirilebilecek olanlar belirlenebilir.
- TÜBİTAK, Hazine Müsteşarlığı kaynaklarından sağlanan araştırma-geliştirme desteklerinden faydalanmak için sanayi tarafından sunulan projelerin değeriendirmesini yapmakla görevlendirilmiş ve bu konudaki faaliyetlerini Başkan Yardımcısı düzeyinde organize etmiş bulunmaktadır (TİDEB). Bu görev, TÜBİTAK'ı sanayi ile yakın temas içerisine sokmuştur. Teşvik projelerinin büyük çoğunluğu OKM'nin muhtemel temel kıstaslarından uzaktır, ancak TÜBİTAK, bilhassa yaratıcı sanayi araştırmaları ve imalatçıları ile yakın çalışma içinde uygun projeler oluşturabilir ve kendine intikal edenleri de burada sözü edilen mekanizmaya uygunluk açısından değeriendirebilir.
- Offset kaynaklarından veya herhangi bir kamu kaynağından destek önceliğı almada, teklif edilen projelerin, bilhassa savunma sanayii açısından önem taşıyan kritik ve muktedir kılan (enabling) teknoloji unsurlarını içermesinin önemine ve bu değeriendirmelerin gereğince yapılmasının teknoloji değeriendirmesi ve öngörü ("technology assesment" ve "technology forecasting") ihtisasına gerek gösterdiğine daha önce işaret edilmiştir. OKM'nin yüksek öncelik vermesi gereken bu alanların belirlenmesine katkı için TÜBİTAK hem milli hem de uluslararası perspektif ile kritik teknolojiler planının hazırlanması görevini yüklenabilir.

Yıllık olarak değeriendirmeye tabi tutulması gereken bu planın hazırlanmasında Genelkurmay Başkanlığı ile yakın koordinasyonda olunması faydalı olacaktır.

- TÜBİTAK, Offset kaynaklarından desteklenecek olan projelerden, teknoloji transferi ve geliştirilmesi boyutu önemli olanların takip ve gelişme durumu değeriendirmelerinde aktif olarak katkı sağlayabilir.

OKM çerçevesinde değerlendirilen diğer iki önemli kurum KOSGEB ve Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı'dır.

Sanayi ve Ticaret Bakanlığı ile ilişkili bir fon idaresi olarak kurulan ve 13 yıllık bir geçmişe sahip olan KOSGEB; uzun yıllardır aktif kılınamamış olmakla beraber, sanayi ve teknoloji alt yapısının geliştirilme ve desteklenmesi misyonunu yüklenmiş önemli bir devlet kurumudur.

Son dönemde yeni programlar oluşturularak misyonunu güncelleştiren KOSGEB'in, bu raporun konusu dahilinde değerlendirilen faaliyetleri şunlardır:

- Üretim teknolojisi yenileme ve geliştirme teşvik ve destekleri,
- Teknopark destekleri,
- Müsterek üretim tesis ve laboratuvarlarının kurulması ve desteklenmesi,
- Teknoloji Geliştirme Merkezleri (TEKMER)

Bu kuruluşun büyük çoğunlukla hedef kitlesi küçük ve orta ölçekli, düşük ve alt orta seviyeli teknoloji ile imalat yapan işlemler olmakla beraber, son dönemde sanayi kabiliyeti geliştirme (proses, teknoloji, kalite pazarlama), yenilikçi (innovative) teknolojiler geliştirilmesini teşvik konularına daha fazla önem vermeye başladığı görülmektedir.

KOSGEB'e yaratıcı küçük gruplardan ve sanayiden önemli sayıda proje teklifi ulaşmakta, ancak bunların arasında "uygun" olanların dahi çoğu desteklenememektedir. Kurum istatistikleri KOSGEB'in Teknoloji Merkezlerinde başlatılan projelerin %56'sının uygulamaya ve "iş'e dönüştüğünü göstermektedir. Bu husus desteğe layık bulunan tüm müracaatların desteklenmesinin önem taşıdığına işaret etmektedir.

KOSGEB bu projeleri kendi mekanizmaları dahilinde değerlendirerek, uygun vasıfta olanları OKM'na aksettirebilir.

Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) kısa bir geçmişi olmasına rağmen, Türkiye'de araştırma-geliştirme desteği sağlayan ikinci önemli kurum olma yolundadır.

Genellikle sanayiden kaynaklanan projeleri destekleyen TTGV, bir tüzel kişilik sahibi olmak kaydı ile ferdi projelere de destek sağlamaktadır. Kuruluşundan bu yana geçen 8 yıl içinde 60 milyon ABD \$ tutarında 150 projeye destek sağlayan TTGV, son dönemde yılda 50'den fazla proje teklifine muhatap olmaktadır.

TTGV, kendisine destek için iletilen projelerden uygun olanlarını belirleyerek proje havuzuna değerlendirme için gönderebilir.

Bu kurumlara ilaveten proje konularına sahip veya muhatap olabilecek Sağlık, Çevre, Enerji, Ulaştırma Bakanlığı gibi kuruluşlar, OKM ile doğrudan irtibat ile proje sunabilirler. Ancak, teknoloji boyutlu projeler için TÜBİTAK gibi bir kuruluşun bu makamlarla koordinasyon içinde olup, proje taslaklarını uygun düzen içine sokup, sonraki safhalarda da takibini yapması daha uygun olabilir.

OKM ile doğrudan irtibat içinde olacak birinci kademe kuruluşların, değerlendirmeye sunulmak üzere proje oluşturulması çalışmaları esnasında bir çok (resmi, gayri resmi) kuruluşla teması olacaktır. Kritik teknolojilerin tespit ve değerlendirilmesi –ki proje seçiminde ciddi bir kılavuz olarak kullanılacaktır- Genelkurmay Başkanlığı, Kuvvet Komutanlıkları, Milli Savunma Bakanlığı, TÜBİTAK ve Üniversitelerin işbirliği ile daha sağlıklı olarak ortaya konabilir.

TÜBİTAK, görev icabı tüm araştırma ve üniversite camiası ile yakın temas içindedir. Bu kurumların, imkanlar mevcut ve güvenilir olduğu takdirde birçok proje üretmesi mümkündür. Keza Sanayi ve Ticaret Bakanlığı KOSGEB proje destek faaliyetleri içinde TOBB, TESK gibi sanayi, küçük işletme temsilci kurumları, DPT, DİE, HM, DTM gibi devlet kuruluşları ile yakın ilişki içindedir. Büyük bir toplum kitlesine hitap eden ve iş camiasında etkili olan bu kuruluşlar ile sanayi politikalarını, kalkınma stratejilerini oluşturan, offset mevzuat ve imkanlarını bilen devlet kurumlarının da bu yeni yaklaşım hakkında bilgili kılınmaları ve gevşek tarzda olsa da genel organizasyon içinde düşünölmelerinin, proje yaratmak kadar, yeni politikalar geliştirilmesine de katkısı olacağı değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, modern savunma sanayii oluşturma gibi iddialı ve zor bir gayretin içine girmiş olan Türkiye bununla irtibatlı olarak offsetlerden önemli yararlar elde etmiş ve edindiğı tecrübelerle offset politikasını da bu süre içinde yavaş yavaş olsa da değiştirmiştir.

21'nci yüzyıla yeni ve net bir savunma sanayii stratejisi ile girmekte olan Türkiye'nin bu dönem içinde offsetlerden beklentileri ve ilgili politikası da bu stratejinin paralelinde oluşmak durumundadır.

Halihazırda Türk savunma kurumları özellikle büyük "ortak yatırım" kurumları büyük firmaların alt üreticileri listelerine girme gayreti içindedirler ve bu bir dere-

ceye kadar başarılmıştır (TAI, Lockheed Martin Forth-Worth Division, Boeing, CASA ve Eurocopter'e; TEI, General Electric'e; ASELSAN, Raytheon, Thomson-CSF gibi kuruluşlara aksam satmaktadır). Ancak bunların hemen hemen tamamı offset bağlantılı ve düşük hacimlidir.

Orta dönemde, Türk kuruluşlarının rekabet avantajı sağlayabilecekleri sistem ve/veya parça üretiminde tek kaynak olmaları hedeflenmelidir. Bunun paralelinde Türk savunma sektöründe hedef iş kolları belirlenerek bunların geliştirilmesine yönelik teknoloji transferine, birbirini tamamlayan programlar içinde öncelik verilmesinin gerekeceği düşünülmektedir (temel yatırım ve ilaveten offset desteği).

Nihai olarak pazarda kalıcılığın sağlanması için ise tek yol teknoloji üretimidir. Offset politikasının alt yapıyı belli alanlarda bu kabiliyete sahip olacak seviyeye getirecek çalışmalara yardımcı olacak şekilde geliştirmesi gerekecektir.

EKLER

EK 1 :

1. KARŞILIKLI TİCARET ŞEKİLLERİ

1.1. Takas

En eski ticaret yöntemi olan takas, eşit değerdeki mal ve hizmetin başka mal ve hizmet ile değişimidir. Ticarete taraf olan firma sayısına göre iki, üç ve dört taraflı takas şeklinde adlandırılır.

Takasta taraflar iki (veya daha fazla) kamu kuruluşu, iki firma, veya firma ile kamu kuruluşu olabilir. Takas anlaşmalarına örnek olarak Control Data Corporation (ABD) firmasının SSCB'ye bilgisayar satmak için kullandığı yöntem verilebilir. Sovyet hükümetinin dövizle ödeme yapamayacağını bildirmesi üzerine, ABD firması SSCB'deki Hermitage Sanat Koleksiyonu'nu batı müzelerinde sergilemiş ve elde edilen gelir ile bilgisayarların parası ödenmiştir. Bu anlaşma, iki taraflı mal/hizmet takasına bir örnektir.

1.2. Kliring

Dört taraflı takas işleminde aracı olarak iki ülkenin merkez bankaları veya yetkili bankalarının yeralması durumunda gerçekleşen işleme kliring adı verilir. Bu uygulama ile, dört taraflı takastaki aynı ülke ithalatçı ve ihracatçıların birbirlerini arayıp bulma ve tek tek anlaşma yapmaları gibi uzun ve pahalı bir prosedür ortadan kalkmaktadır. Araya giren merkez bankalarında açılan kliring hesaplarına ithalatçılarca ülke parası cinsinden yatırılan ithalat bedelleri, ihracatçıların alacaklarını karşılamakta, diğer ülkeden döviz transferine gerek kalmamaktadır. Yani ülkelerin paraları konvertibl olmasa bile uluslararası ödeme aracı olarak kullanılabilir.

Örnek olarak A ve B gibi iki ülke arasında yapılan bir kliring işlemi alınırsa; öncelikle iki ülke hükümetleri arasında, bu ticaretin esaslarını ve süresini belirleyen bir ikili ticaret veya ödemeler anlaşması imzalanması gereklidir. İki ülkenin ihracatçı ve ithalatçı firmaları bu esaslar çerçevesinde, A ve B merkez bankalarının aracılığı ile karşılıklı ticaret işlemini gerçekleştirirler. Sistem basit olarak şöyle işler: ihracatçı A firmaları ithalatçı B firmalarına mal verirler. B firmaları kendi merkez bankalarına, A'dan aldıkları mal karşılığı kendi paralarını yatırır. B merkez bankası, bu parayı kliring hesabında tutar. Bu arada ithalatçı A firmaları da ihracatçı B şirketlerinden mal alır ve karşılığında A merkez bankası'na kendi parasını yatırır. Her

iki ülkenin ihracatçıları, kendi merkez bankalarından sattıkları mal karşılığını kendi paraları cinsinden alırlar.

Bu ticaret şeklinde, ilgili ülkeler arası protokol önemlidir. Genellikle ülkelerin ticaret heyetleri periyodik olarak bir araya gelip o dönemde takas edilecek malların listesini müzakere ederler. İhraç ve ithal malları iki ayrı listede yayınlanır. Kliring anlaşmaları ile ülkeler arasında dengeli ikili ticaret ilişkisi kurmak amaçlanır ancak kliring hesapları çeşitli nedenlerle taraflardan biri aleyhine açık verebilir. Bu durumda ihracatçıların zarara uğramasını önlemek için ihracatçı ülkenin merkez bankası belli bir limite kadar beklemeden ödeme yapabilir.

1.3. Karşılıklı Satın Alma

Basit takasın iki işleme bölünmesi ile ortaya çıkan işlem şeklidir. Bir satış ve bir karşı satış işleminin gerçekleşmesi için iki ayrı anlaşma yapılır. Bu iki anlaşma daha sonra ikili protokolle bağlanır.

Geçmişte karşılıklı satın alma anlaşmaları, daha çok doğu-batı ticaretinin bir özelliği iken bugün dünya ticaretinde sık sık başvurulan bir yöntem olmuştur. İşleme konu mallar geçmişte doğu bloku üretimi kalitesiz mallar iken, günümüzde döviz sıkıntısı çeken gelişmekte olan ülkelerin çeşitli hammaddeleri bu anlaşmalar kullanılarak pazarlanabilmektedir.

Bir karşılıklı satın alma işleminde, örnek olarak bir A şirketinin B'den 100 milyon ABD doları tutarında bir makina satış ihalesini %100 karşılıklı satın alma taahhüdü ile kazandığı varsayılabilir. Satışın yapılmasından sonra şirket kendisine önerilen listeden alıcısı hazır olan herhangi bir malı (veya hizmeti) gene 100 milyon ABD doları vererek alır ve nihai alıcıya satar. Bu tür anlaşmalarda ihracatçılar aldıkları malı, piyasa fiyatından bir miktar ucuza da verebilmektedir. İhaleye girerken verdikleri fiyatın içine dahil ettikleri risk oranları ile bu işlemde doğan zararlarını kapatabilmektedirler.

1.4. Switch

Bu işlemde üçlü ticaret gerçekleşir. Satıcı bir karşılıklı ticaret anlaşması sonucu aldığı malı pazarlayamadığı durumda bu malı, aldığından düşük bir fiyata üçüncü bir şirkete (kliring şirketi) devrederek nakde çevirir. "Kliring" şirketleri bu malları veya karşılığında diğer bir ülkeden aldığı malları satar.

Bir önceki örnekte yeralan hayali A şirketinin 100 milyon ABD dolarına B'den satın aldığı malı hazır alıcı bulamaması nedeniyle bir "switch" şirketine başvurması düşünülebilir. A şirketi malı, ihaleye girerken dikkate aldığı risk oranı içinde bir indirim ve komisyon ile, (örneğin 98 milyon ABD dolarına ve 1 milyon ABD doları komisyon vererek) uluslararası "switch" şirketine malı devreder.

1.5. Swap

Bir değiş tokuş işlemidir. Uluslararası mal veya hizmet satıcılarının ilave nakliye ve sigorta masrafından tasarruf etmek ve alıcıya daha yakın olmak için yer değiştirmesidir. Swap'ta mal veya hizmetin aynı kalitede olması, birbirini tam olarak ikame etmesi önemlidir.

Örnek olarak 1983 yılında SSCB-Küba ve Venezuela-F. Almanya petrolünün swap'ı gösterilebilir. SSCB'den Küba'ya, Venezuela'dan F. Almanya'ya yapılacak bir petrol satışı, varılan bir Swap anlaşması ile, SSCB'den F. Almanya'ya Venezuela'dan Küba'ya petrol nakliyesine dönüştürülerek nakliyeden önemli tasarruf sağlanmıştır.

1.6. Bloke hesapların çözülmesi

Bir şirketin bir başka ülkeden dışarıya transfer edemediği veya likite dönüştüremediği her türlü varlığına bloke hesap denir. Bazı şirketler, uzun süre bloke hesaplarının likit hale gelmesini beklemek yerine bu alacaklarını bir miktar iskonto ile üçüncü bir tarafa devrederek nakte çevirirler. Üçüncü taraf ise genellikle yerli parayı kullanarak sağladığı bazı mal ve hizmetleri yurt içinde veya yurt dışında satıp döviz olarak alacağını tahsil eder.

1.7. İkili hesap (Evidence Account)

Aralarında çok sayıda ve sürekli karşılıklı satış olan iki ülkedeki iki şirketin dış ticaret bankalarınca açılan ve bu alım satımın kaydedildiği hesaba ikili hesap adı verilir. Bu hesaplar kullanılarak satın almalar, cari veya gelecekteki yükümlülükler için yerli para cinsinden kredilendirilebilir. Bu hesaplar aracılığı ile belli bir süre sonunda alım satım dengesinin sağlanması amaçlanır.

1.8. Geri alım (buy back)

Geri alım anlaşmaları ile bir ülkedeki firmadan diğer bir ülkeye makina, teknoloji satılması veya bir üretim tesisi kurulması karşılığında, bunların kullanımı sonucu üretilen malların satıcı/kurucu firma tarafından geri alınmasıdır.

Örnek olarak Türk F-16 programı kapsamında TAI tesislerinde üretilen savaş uçaklarının bir bölümünün, yapılan geri alım anlaşması çerçevesinde ABD’li ortak Lockheed-Martin Tactical Aircraft Systems (daha önce General Dynamics) tarafından satın alınması verilebilir.

1.9. Fason imalat

Emeğin ucuz olduğu ülkelerde gelişmiş ülke firmalarının kendi ülkeleri veya üçüncü ülkelerde satışa sunmak üzere yaptıkları imalata fason imalat adı verilir. Geri alımdan farkı, kurulu bir tesise girdi sağlanmasıdır. Fason imalatın en çok gelişmiş olduğu ülkeler Meksika, Hong Kong, Tayvan, Güney Kore, Singapur ve bu ülkelerdeki serbest bölgelerdir.

1.10. Satın al-sat (buy-sell)

Vadeli satın alma olarak da adlandırılan bu yöntem ödeme gücü yetersiz ülkelerde kullanılır. Bu yöntemde satıcı, alıcı ülkeden mal ithal ederek bedelini özel bir hesaba yatırır, bu bedele eş değerdeki malı alıcıya ihraç eder. Bedelini özel hesaptan tahsil eder.

1.11. Telafi edici üretim ve ihracat işlemleri (Offset)

Çalışmanın asıl konusu olan Offset, gerçekleştirilen büyük ölçekli projeler sonucu ortaya çıkması muhtemel ödemeler dengesi açığının telafisi amacıyla gerçekleştirilen işlemleri kapsar. Diğer karşılıklı ticaret işlemlerinden başlıca farkı, gerçekleştirilen bir ana anlaşmanın yanısıra yürütülen program(lar)ı kapsamasıdır. Yani dar anlamda Offset bir amaç değil araçtır.

EK 2 : SAVUNMA TEDARİK PROGRAMLARINDA OFFSET UYGULAMALARINA DÜNYADAN ÖRNEKLER

2.1. Almanya

Almanya'nın Offset konusuna resmi bir müdahalesi ve dolayısı ile bu konuda herhangi bir organizasyonu yoktur. Bu konuda yapılan araştırmada Alman makamlarının konuyu tamamen özel firmaların ticari ilişkileri dahilinde görüp bu konuya sıcak bakmadıkları tespit edilmiştir. Almanya'nın son 10 yıllık savunma sistemleri ticareti incelendiğinde talep eden olmasa da tedariği sağlayan ülke olarak Alman firmalarının ciddi Offset taahhütleri yüklendikleri görülmektedir.

Almanya güçlü bir sanayi ülkesi olmakla birlikte özellikle kara silah sistemleri ve deniz platformları alanında yüksek teknoloji sahibidir. Almanya'nın günümüzdeki savunma harcamaları 27 milyar \$ seviyesinde olup hükümetçe yürütülmekte olan yeni savunma sanayi ve politikası değerlendirme çalışmaları sonunda bu rakamın 2000 yılı sonrası için azalma göstermesi beklenmektedir.

Bu durumda mevcut savunma sanayi, kapasite ve kapsamını muhafaza ettiği taktirde ve özellikle ABD rekabetine karşı, Almanya'nın Offset tavizlerinden uzaklaşması mümkün görülmemektedir.

2.2 . Amerika Birleşik Devletleri

1970'lerin ortalarında, bazı NATO ülkelerinden oluşan bir konsorsiyum, ABD'den 348 F-16 savaş uçağı alımına karar vermişti. 2.8 Milyar Dolar tutarındaki sözleşme, maliyetin tamamının Offset işlemleri ile telafisini öngörmekte idi. Sözleşme bedelinin % 58'inin Norveç, Danimarka, Belçika ve Hollanda'da, ABD'de kullanılacak olan 650 adet F-16 ile sözleşme konusu 348 adet F-16'ya yönelik parça üretimi yolu ile, kalan %42'sinin ise, diğer ülkelere satılacak F-16 parçalarının üretimi ile karşılanması öngörülmekteydi. Anlaşma uyarınca, parasal değer olarak ABD uçaklarının %10'u, konsorsiyum uçaklarının %40'ı ve diğer ülkelere satılacak uçakların %15'i 2.8 Milyar \$'ı karşılamaktaydı. Programın, uçakların o tarihteki üreticisi Amerikan General Dynamics'in (GD) sorumluluğunda yürütülmesi öngörülmekteydi. Konsorsiyum ülkeleri, GD'nin alt yüklenicisi konumunda olacaktı.⁽⁴⁴⁾

(44) Leo G. B. Welt, *Military Offsets, National Defense, Mart 1984*

Bu örnekte, askeri alandaki telafi edici işlemlerin açıklayıcı bazı özellikleri göze çarpmaktadır. Öncelikle, ABD askeri ürünlerinin alıcısı, yabancı hükümetlerdir, sözleşme tutarları büyüktür, proje geniş bir zamana yayılmıştır, son olarak telafi edici işlemler, parça üretimi için bir teknoloji (know-how) transferi içermektedir.

Askeri işlemlerde Offset imkanlarının bir rekabet silahı olarak kullanılması diğer bir önemli husustur. Buna örnek olarak Amerikan Mc Donnell Douglas (MDD) ve GD'nin, Kanada Hükümeti askeri ihtiyaçları için girdiği bir ihale verilebilir. MDD, 2.4 Milyar \$'lık ihaleyi, GD'nin 2.62 Milyar Kanada Doları karşılığında endüstriyel fayda⁽⁴⁵⁾ sağlama taahhüdüne karşı 3.62 Milyar Kanada Dolarlık endüstriyel fayda taahhüdü üstlenerek almıştır.

Daha önce de değinildiği gibi, telafi edici işlemler ortak üretim, doğrudan lisanslı üretim, fason üretim, teknoloji transferi ve karşı ticaret şeklinde gerçekleştirilebilmektedir. Bu işlemlerde F-16 konsorsiyumu örneğinde de görüldüğü gibi, üçüncü ülke ve/veya ülkeler yer alabilmektedir. Alıcı ülkeler, 3. ülkelere satışta rol almakta, ve telafi işlemi ABD dışındaki bir ülkeye yapılan satış ile gerçekleşmektedir.

Savunma alanındaki Offset uygulamalarının önemli nedenleri arasında askeri ekipmana esnek olmayan talep, ülke dışından tedarik zorunluluğu ve yüksek malzeme fiyatları yer almaktadır. Ülkeler, ihtiyaçları için bu çok pahalı ürünleri bir şekilde almak durumundadır. Dünyanın önde gelen silah dış satımcılarından ABD'nin uçak dış satım fiyatları, piyasada ne ölçüde yüksek fiyatların geçerli olduğu hakkında bir fikir verebilir.

Esnek olmayan talep söz konusu olunca, ülkeler bu yüksek rakamları karşılamının yöntemlerini aramışlardır. Nakit para ile ödeme cari işlemler açığında doğrudan etki yaratacağından, F-16 örneğinde de değinildiği gibi, parçaların ülke içinde ya da ortak üretimini öngören telafi edici işlemleri veya gelir getirici karşı ticaret yöntemini seçmişlerdir.

Offset işlemlerini savunma sanayiindeki üstünlüğü ve politik etkisi ile destekleyen ABD'nin ilk uygulamalarında, Offset işlemleri alıcıya fayda sağlamak, Japon ekonomisini istihdam sağlayarak geliştirmek, müttefiklerin ulusal savunma sanayi-

(45) Endüstriyel Fayda (IB), ülke ve proje tanımlarına göre değişmekle birlikte, telafi edici işlem anlamındadır. Örneğin Türkiye'nin de dahil olduğu NATO AWACs projesinde IB, ülkeler verilen direkt iş anlamında kullanılmaktadır.

inin kurulmasına yardımcı olmak, modern teknoloji ve iş idaresi tekniklerini vermek amacı ile uygulanmıştı. Böylece ABD ihracat artışının desteklenmesi ve müttefikler arası silah sistemlerinin standardizasyonu da amaçlanmaktaydı. Ayrıca bu işlemler ABD'nin uzun dönemli ticari/askeri politikasının da bir aracı olarak kullanılmaktaydı.⁽⁴⁶⁾

Diğer taraftan, müttefiklerin gerektiğinde yararlanılacak ikinci bir silah tedarik kaynağı olmaları ve ordularını modernize etmeleri de soğuk savaş dönemi ABD çıkarlarına uygun görülmüştü.

Ancak zamanla alıcı ülkelerin mevcut AR-GE yeteneklerini, sağladıkları know-how ile birleştirerek ABD'ye rakip olmaları, ABD'ni telafi edici işlemlere ilişkin politikasını dikkatli bir şekilde gözden geçirmek durumunda bırakmıştır.

ABD Savunma Bakanlığı, Uluslararası Üretim/Endüstriyel Katılım Sözleşmeleri konusunda rapor hazırlamak üzere bir grup oluşturmuş ve bu grup ABD'nin uygulaması gereken Offset politikasını bir tavsiye kararı olarak maddeler halinde belirlemiştir⁽⁴⁷⁾. Bu maddeler şunlardır:

- Komşu ülkelerin savunma güçlerini desteklemek ve güçlendirmek; ABD'nin bu ülkelerle olan ilişkilerini ve ABD'nin bu ülkelerdeki etkisini güçlendirmek. Ülke ordularının standardizasyonunu sağlamak ve ABD ordusu ile ortak hareket imkanı vermek.

- NATO, Japonya, Yeni Zelanda ve Avustralya'nın standardizasyon ve ortak hareket yeteneğini ABD açısından makul olacak ölçüde geliştirmek.

- NATO ülkelerinde, Atlantik'in her iki yanında teknolojik ve ekonomik olarak ulaşılabilir bir savunma sanayii altyapısı oluşturmak.

- Seçilmiş ülkeler için, savunma sanayii altyapıları ve genel ekonomik durumlarını ortak savunma programları ile geliştirmek.

- ABD'den silah sevkiyatını hükümet kontrolü ve direktifleri ile ülkenin çıkar-

(46) Ülkelerin bir askeri sistemden diğerine geçişi kolay değildir. Standartların değişmesi yıllar ve büyük para gerektiren bir süreçtir. Örneğin bir NATO ülkesi olan ve gerek envanter gerekse barekat bakımından NATO konseptini benimsemiş olan Türkiye'nin bunu değiştirerek farklı bir sisteme geçmesi güçtür. Bu bakımdan Türkiye'nin (zaman zaman Rusya'dan da silah almış olmasına karşın) gelecekte de ABD ve diğer NATO ülkeleri ile silah pazarlığı yapacağı açıktır.

(47) U.S. DOD, *Int'l Coprd/Industrial Participation Agreements Task Group Report*, (1982)

ları doğrultusunda gerçekleştirmek

- İki yönlü savunma ürünleri ticaretini garanti etmek ve geliştirmek.
- ABD hükümetince hassas ve gelişmiş teknoloji ortak üretimi ve transferine dikkatli bir inceleme ve onay mekanizması koymak.

Bu düzenleme ile, ABD firmalarının ihale kazanmak için verdikleri Offset taahhütlerinin uzun dönemde ABD savunma sanayiine vereceği zararın azaltılması amaçlanmıştır. Uygulamalarda bu gibi önlemlerin dönemsel oldukları gözlenmektedir. Örneğin Türkiye-Fransa, Türkiye-ABD, ABD-Pakistan, Fransa-Pakistan ilişkilerinin zaman içinde farklılaşması, gerek askeri satışları gerekse Offset taahhütlerinin kapsamını önemli ölçüde etkilemektedir.

2.3. Danimarka

Danimarka, savunma sektörünün ve dünya ticaretinin önde gelen ülkelerinden biri olmamakla beraber, uyguladığı Offset politikası açısından dikkat çekici bir ülkedir. Offset uygulaması esasları Danimarka Sanayii ve Ticaret Bakanlığı'na bağlı Danimarka Ticaret ve Sanayii Geliştirme İdaresi (Danish Agency for of Trade and Industry, ATI) tarafından belirtilmekte ve uygulama da bu kurum tarafından yapılmaktadır.

Danimarka ile Savunma Sistemleri satışı konusunda ilişkiye giren tüm tedarikçi firmalar ihalelerin ilk safhalarında, kontratı almaları halinde geçerlilik kazanmak üzere ATI ile bir "Sanayii İşbirliği Anlaşması" (Industrial Cooperation Agreement, ICA) imzalamak zorundadır.

ICA programının gayesi Danimarka savunma ve havacılık sektörünün teknolojik altyapısının kuvvetlendirilmesidir. Danimarka Sanayii Konfederasyonu (Confederation of Danish Industries) yabancı firmalara, işbirliği projeleri ve imkanlar hakkında yardımcı olmaktadır.

25 milyon Danimarka Kron'u (DK) üstünde bütün tedarikler ICA'ya tabi olup 100 milyon DK hacminin üstünde programlar için yabancı firmaların ayrıca bir sanayi işbirliği planı (Industrial Cooperation Plan) sunmaları istenmektedir. Bu planın, savunma teçhizatı tedarik kontratının asgari %30'una karşılık gelen miktarda iş için Danimarka firmalarıyla şartlı olarak hazırlanmış, imzalı kontratları içermesi gerekmektedir. Offset, 25 milyon DK altında tedarik programlarında da değerlendirile-

rin tamamen dışında olmayıp, bunlar için de şartlı bir Sanayii İşbirliği Anlaşması (Industrial Co-operation Agreement) talep edilmektedir.

ICA dahilinde teklif edilen projeler dikkatle değerlendirilmekte olup sunulan herhangi bir ICA proje/iş teknoloji seviyesinin yapılan savunma tedarığının paralelinde olması istenmektedir.

Teklif edilen ICA'lara ve tüm sanayii işbirliği programlarına dair tavsiyelerde bulunmak üzere ATT'un kontrolü altında bir "Sınai İşbirliği İstişare Grubu" (Advisory Group for Industrial Co-operation) mevcuttur. Bu grubun mensupları ATI, Savunma Bakanlığı, Genelkurmay Başkanlığı, ilgili lojistik komutanlığı, sendikalar ve sanayii konfederasyonundan oluşmaktadır.

Tercih edilen işbirliği programları ağırlıklı olarak Danimarka Savunma Sistemleri'nin (ve alt sistem ve aksamının) doğrudan tedarığı, yerel sanayii için alt kontratlar, stratejik işbirliği ve ortak yatırımlardır.

Teknoloji transferi de büyük önemle ele alınmakta ve 20 gibi oldukça yüksek rakamlara varan Offset çarpanları verilmektedir. Ancak bu işlemin tespitinde, transfer edilen teknolojiye ne derece fayda sağlanabileceği ve teknolojiye yapılmış olan yatırımın içeriği ve hacmi dikkate alınmaktadır. Yürürlük kazanan bir ICA'nın gerekleri mutlaka yerine getirilmelidir. ICA'nın gerçekleştirilmesinden sorumlu yabancı firma bu süre zarfında Danimarka tedarik programlarına katılamayacaktır.

Danimarka'nın ATI tarafından temin edilen Offsetlerinin miktarı 1995 yılı için 5.5 milyar DK seviyesindedir.

2.4. Fransa

Fransa Avrupa'nın en gelişmiş savunma ve havacılık sanayiine sahip, Offset organizasyonu ve politikalarını en üst seviyede ve ciddiyetle ele almış olan ülkesidir. Milli politikaları dahilinde "güç projektörü" olmasına rağmen mevcut savunma sanayii kapasitesi Fransa'nın ihtiyaçlarının ötesindedir (1999 Fransa Savunma Tedarik Bütçesi 15.2 milyar \$ olarak tespit edilmiştir). Bu sebeple Fransa, karakterini planlı değiştirme süreci içinde yüksek seviyedeki ihracatını ve mevcut altyapısını korumak ve aynı zamanda kendi tedariklerinde de milli sanayii için en uygun şartları yaratmak zorundadır. Dünya savunma pazarının küçülmesine rağmen, yukarıda belirtilen şartlar Fransa'yı hem alıcı, hem de satıcı olarak en önemli Offset taraflarından biri yapmaktadır. Bilhassa 1998 öncesi, Savunma ve Havacılık sektöründe kamunun

hakim olduğu bir dönemde Fransa, yoğun rekabet ortamlarında veya ÷lke içinde işsizliğin artma eğilimi gösterdiği zamanlarda görünür veya görünmez sübvansiyon mekanizmaları ile savunma pazarında en iyi tedarik şartlarını sağlayan ÷lkelerden biri olmuştur. 1998 itibarı ile Avrupa Birliği ortaklarının da baskısı ile bu sektörde büyük ölçüde özelleştirmeye gidilmiş, küçük firmalar büyüklerin altında birleşmişlerdir.

Fransa tüm uluslararası ve bilhassa transatlantik savunma kontratlarında Offset anlaşmalarına girmekte ve özellikle ABD ile olan ilişkilerinde teknoloji transferi veya çeşitli doğrudan karşılıklı alım işlemi kontratın içinde yer almaktadır.

Milli Silahlanma Direktörlüğü (Delegation General Pour L'Armement – DGA) savunma teçhizatı imalat, ithalat ve ihracatını kontrol eden en üst resmi otoritedir. Offset konuları dahil tüm savunma sanayii aktiviteleri uzun vadeli bir strateji dahilinde, ancak güncel gerekçelere de dinamik reaksiyon verecek bir tarzda bu otorite tarafından koordine edilmektedir.

Diğer ÷lkelerin Offset tatbikatı ve politikalarında değişiklikler Maliye Bakanlığı Dış Ekonomik İlişkiler Direktörlüğü tarafından takip edilmekte ve alınmasında fayda gör÷len tedbirler bu makamca hükümete iletilmektedir (İthalat kotalarında değişiklik, savunma firmalarının risklerinin sübvansiyonlu sigortası vb gibi).

Firmalarca kurulmuş olan AGECO isimli bir organizasyon da, talep halinde Offset konularında, Offset talep eden ÷lkeler hakkında gerekli bilgileri toplayıp, karşılaşılabilecek riskler hakkında firmaları bilgilendirmek yoluyla danışmanlık hizmeti sağlamakta, müzakereleri yürütmekte hatta Offset yükümlülüğünü dahi üstlenebilmektedir.

Dünya savunma sanayiinin önde gelen ÷lkelerinden biri olarak Fransa, Türkiye ve diğer birçok ÷lkeyle alıcı veya satıcı sıfatıyla yoğun ilişkiler içindedir.

2.5. İngiltere

İngiltere de savunma, havacılık, telekomünikasyon ve enerji sistemleri alanında dünyanın önde gelen üreticilerinden ve bu sıfatıyla birçok Offset uygulamasının da taraflarından birisidir. Bu yönüyle, çoğunlukla Amerikan kaynaklı birçok karmaşık ve yüksek teknoloji vasıflı savunma sistemleri tedarik etmekte olup, bu programlarda azami kazancı elde etmekte sınırları zorlayan bir ÷lkedir.

İngiltere’de Offset konusunda kesin devlet politikaları mevcut olmayıp bu ko-

nu ile ilgili "organizasyon"u sadece bir "büro"dan ibarettir. "Devlet Karşı Ticaret Bürosu" (Government Countertrade Bureau) olarak anılan bu ofisin fonksiyonu firmalara Offset ve genel karşı ticaret hakkında güncel bilgi ve kısmi kılavuzluk sağlamakla sınırlıdır.

İngiltere Offset anlaşmalarını özel ticari ilişkiler olarak ortaya koymaktadır. Ancak hükümetlerin özellikle büyük savunma tedarik ve bayındırlık projelerine destek vermek ve şartları İngiliz firma lehine optimize etmek için azami gayreti gösterdikleri de bilinen bir gerçektir.

2.5.1. Hücum Helikopteri Programı

İngiltere 1954 tarihinde ABD'nin McDonnell Douglas firması ile "Apache" helikopterlerinin tedarikine dair imzaladığı bu kontrat çerçevesinde kontrat bedelinin %100'ünün üzerinde Offset temin etmiştir. İngiliz "Westland Helicopter" firması parça imalatı ve nihai entegrasyon; Marconi Defense Systems ise pilot kabini (cockpit) ve kontrol sistemlerinin tadilat ve modernizasyonunu üstlenmiştir.

Diğer İngiliz firmalarının da yer aldığı alt sistem üretim kontratları ve McDonnell Douglas üretim hattına parça ve sistem tasarımı (navigasyon, kontrol) katkısı yüksek Offset sağladığı gibi zor durumda olan Westland ve Marconi Defense firmalarının faaliyetlerini de yeniden canlandırmıştır.

2.5.2. Ağır Nakliye Uçağı Programı

İngiltere yine 1994 yılında ABD'den tedarik ettiği C-17 ve C-130 uçak kontratları dahilinde %100'ün üzerinde Offset tavizi almıştır. C-130 kontratı 1.6 milyar \$ hacminde olup, 36 İngiliz firmasına 1 milyar \$'lık alt kontrat getirmiştir.

2.5.3. Erken İhbar Uçağı Programı

Offset açısından bir diğer önemli program da Erken İhbar Uçağı programıdır. ABD'den 7 adet AWACS uçağı tedarikine dair 1.1 milyar \$'lık bu programda elde edilen Offset paketi % 130 düzeyindedir. 1.5 milyar \$'lık Doğrudan ve Dolaylı Offsetler 8 yıllık bir süreye dağıtılmış olup 250 İngiliz firmasına muhtelif konularda Boeing'e alt taraf olma imkanı yaratılmıştır.

2.6. İtalya

İtalya'da Offsetler birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi resmi bir organizasyon değil, firmalar tarafından ticari şartların gerektirdiği şekilde değerlendirilmektedir.

Resmi yardım, ihracatçı kuruluşlara telafi edici işlemler hakkında bilgi sağlanması ile sınırlıdır.

İtalya'nın 1998 savunma bütçesi 13.2 milyar \$ olup bunun 5.7 milyar \$'ı tedariğe ayrılmış olmasına rağmen İtalya'nın mevcut kabiliyet seviye ve kapsamının korunması dış satımı zorunlu kılmaktadır.

İtalya bilhassa kara silahları, bir kısım deniz silah sistemleri ve güncel muhabere sistemleri alanlarında gelişmiş teknoloji sahibidir, ancak ana savunma sistemleri ihracatı kısıtlı olduğu için kararlı ve güvenilir bir alıcı kitlesi oluşturamamıştır. Bu durum ise serbest rekabet kuralları dahilinde İtalya'yı Offset taleplerine cevap vermek ve mümkün olan durumlarda benzer şartları talep etmeye zorlamaktadır.

2.7. Diğer Avrupa Ülkeleri

Bu bölümde, savunma sanayiinde önde gelen ülkeler olmamakla beraber, NATO değerlendirmelerine göre "Savunma Sanayii Gelişmiş Ülkeler" (Developed Defense Industries) olarak sınıflandırılan bazı ülkeler ve bir kısım Doğu Avrupa Ülkeleri'nin Offset konusundaki politika ve faaliyetleri belirtilmeye çalışılmıştır.

2.7.1. Avusturya

Avusturya şeffaf ve zorunlu bir politika yürütmeyip dış ticari ilişkilerinde imkan dahilinde olan telafi edici işlemleri değerlendirerek dış ticaret ilişkisinde olduğu taraflarla dengeyi korumaya çalışan bir ülkedir. Örneğin otomotiv sanayiinde Avusturya'ya yabancı yatırım ciddi bir teknoloji transferi sağlanması şartıyla mümkündür.

Savunma sektöründe ihracatı 100 milyon \$ seviyesinde olan Avusturya tedarikliğini daha ziyade Avrupa kaynaklı yapmakta ve ciddi Offset talepleri öne sürmektedir.

2.7.3. Belçika

Belçika Offset çerçevesinde havacılık sektöründe ciddi yol katetmiş bir ülkedir. Hollanda, Danimarka ve Norveç ile beraber Avrupa F-16 konsorsiyomu üyesi olan Belçika 348 F-16 tedarikliğini içeren bu kontrat ile 2.8 milyar \$'lık Offset programının hissedarlarından biri olmuştur.

Bu program ile varlıklarını, yeni imkanlarla sürdüren SONACA ve SABCA daha sonra AIRBUS ortakları olmuşlardır (SONACA'nın AIRBUS'tan aldığı işler de Belçi-

ka'nın yolcu uçağı alımları ile doğru orantılı olup, kısmen Offset olarak düşünülebilir).

Belçika şartları çerçevesinde Offsetleri kullanmakta olup, son dönemde Avustalya'dan yaptığı zırhlı araç tedarikinde (1996, 54 Zırhlı Personel Taşıyıcı) %100 oranında Offset temin etmiştir.

Offset devlet tarafından sağlanan bilgi ve kılavuzluk ile firmalar tarafından yürütülmesi gereken bir faaliyet olarak görülmektedir. Belçika'nın Offset konusunda yetkili makamı Ekonomi Bakanlığı bünyesinde Federal Koordinasyon Ofisi Savunma ve Teknoloji Şubesi'dir (Ministry of Economics, Federal Coordination Office, Defense & Technology Branch).

2.7.4. Doğu Avrupa Ülkeleri

Rusya başta olmak üzere Doğu Avrupa Ülkeleri'nin tümü uzun yıllardır karşılıklı ticaret ilişkisi içindedirler. Ancak bu incelemede farklı Offset uygulamaları kapsamında 1991 öncesi "takas" ve "kliring" esaslı devlet kontrollü ticaret dönemi dikkate alınmamıştır.

Bu ülkelerin içinde güncel Offset yaklaşımında önde gelen ülkeler Rusya, Macaristan, Çek Cumhuriyeti ve Polonya'dır.

Rusya, geniş ve bazı konularda önde sayılabilecek sınai ve teknolojik kabiliyetine rağmen, önceleri tamamen batılı firmaların hakimiyetinde olan açık rekabet şartlı ihalelerde bilhassa teknoloji transferi, lisans hakları, ortak üretim gibi konularda daha liberal Offset şartları teklif ederek yeni pazarlara girmeye çalışmaktadır.

Örneğin Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) savaş uçağı tedarik programında favori Amerikan Lockheed Martin'in en büyük rakibi Rusya'dır. Rusya bu programın Offset paketi ile BAE'nin mevcut tüm savunma sanayii faaliyetlerine üretim, teknoloji ve araştırma desteği vermeyi, BAE mamüllerini ithal etmeyi, %8.5 gibi bir ceza primi ile kabul etmektedir.

Malezya'nın 1994'te yaptığı savaş uçağı tedarikini Rusya büyük ölçüde liberal karşılıklı ticaret tavizleri ile kazanmıştır. 690 milyon \$'lık bu kontratın %40'ı için karşılıklı ticaret kabul edilmiş, 150 milyon \$'lık ithalat garantisi verilmiştir. Ciddi teknoloji transferi ve eğitim tavizleri de kontrat dahilindedir. Rusya'nın savaş uçakları satışı konusunda 1996'da Hindistan'la yapmış olduğu 2 milyar \$'lık kontratları da çok geniş işbirliği ve lisans hakları içermektedir.

Rusya'nın özellikle Doğu Avrupa ülkelerinin NATO'ya girmesini takip eden dönemde, NATO standardı teçhizat arayışı içine girmelerinin yarattığı pazar daralması nedeniyle çok ciddi Offset tavizlerine açık olacağı düşünülmektedir. NATO'ya yeni katılan Macaristan, Polonya ve Çek Cumhuriyeti'nin mevcut envanterlerinin NATO standartlarına yükseltilmesinin ilk safha maliyetinin 10 milyar \$ civarında olacağı tahmin edilmektedir. Polonya halen yıllık savunma bütçesinin %10'unu bu uyum prosesi için harcamaktadır.

Her üç ülke de gerekli modern teknoloji ve yönetim tekniklerinin Offset programları sayesinde temin edilebileceği düşüncesindedir. Önceliğin Hava Kuvvetleri modernizasyonuna verildiği görülmekte⁽⁴⁸⁾ olup, her üç ülke de üreticilerle ve bu arada Offset tecrübesi olan ülkelerle temas halindedirler⁽⁴⁹⁾. Henüz Teklife Çağrı (RfP) haline gelmemiş olmakla beraber açıklık kazanan talepleri, yurtiçi üretim, teknoloji transferi, yönetim ve pazarlama desteği üzerinde yoğunlaşmaktadır. Macaristan ve Polonya son entegrasyonun kendi ülkelerinde yapılmasını istemektedirler.

2.7.5. Finlandiya

Finlandiya'nın savunma sanayii Offset işlemlerinin değerlendirilmesi ve takibinden sorumlu kuruluşu, Finlandiya Savunma Bakanlığı'nın atadığı ve Savunma Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı ve Endüstri ve Ticaret Bakanlığı temsilcilerinden oluşan Finlandiya Offset Komisyonu'dur (Finnish Offset Committee-FOC).⁽⁵⁰⁾

Savunma sanayii ile ilgili ve 50 milyon Finlandiya Markı'nın üzerindeki projelerde firmaların Offset taahhüdü vermelerini zorunlu kılan Finlandiya, Offset uygulamalarını resmi olarak yayınladığı Offset elkitabı çerçevesinde izlemektedir. Temel hedefi Finlandiya'nın ekonomik olarak güçlendirilmesi olan Offset politikası kapsamında:

- Havacılık, elektronik ve savunma sanayii ekipmanını geliştiren,
- Yeni ihracat pazarları yaratan ve mevcut ihracat olanaklarını artıran,
- Teknoloji transferi, know-how sağlayan işlemler ile yatırım kalemleri

Offset olarak tanımlanmaktadır.

(48) Polonya halen 100 savaş uçağı arayışındadır. Macaristan ve Çek Cumhuriyeti de yaklaşık olarak 60'ar modern savaş uçağı tedarikini planlamaktadır.

(49) Geçen yıl içinde her üç ülke ilgilileri Türkiye'nin TAI tesisleri ve F-16 Programı hakkında bilgi almışlardır.

(50) Jane's Defence Weekly, 28 March 1992. Offset Guidelines, Finnish Offset Committee, November 1991.

Finlandiya'dan nihai mal ve hizmet alımı ile birlikte ortak yatırım girişimleri de Offset işlemleri arasına girmektedir.

Teknoloji transferi, yatırım ve pazarlama faaliyetlerinde gerçekleştirilen Offset işlemlerinin kredilendirilmesinde 1'den 20'ye varan katsayılar uygulanmaktadır. Offset taahhüdünün gerçekleştirilmesi için firmalara 3 ile 10 yıl arasında süre tanınmakta, taahhüdünü yerine getirmeyen firmalara cezai müeyyide uygulanmaktadır.

FOC, Offset uygulamalarında "pre-Offset" olarak adlandırdığı ön kredilendirme işlemini de uygulamaya koyarak nihai anlaşma imzalanmadan evvel Offset işlemlerinin başlamasını amaçlamaktadır. Bu uygulamada potansiyel silah üreticilerinin, Ana Kontraktör firma belirlenip anlaşma imzalandıktan sonra önceden gerçekleştirdikleri işlemler ile ilgili Finlandiya Savunma Bakanlığı veya FOC'dan maddi tazminat istemeleri hakkı mevcut değildir.⁽⁵¹⁾

Finlandiya Hükümeti, 1992 yılında 60 savaş uçağı ile ilgili olarak açtığı ihalede dört rekabetçi firmaya "pre-Offset" işlemini tanıtarak, tekliflerini bu çerçevede vermeleri gerektiğini bildirmiştir. Sözü edilen firmalar Mirage 2000-5 ile Fransız Dassault Aviation, F/A-18 ile Mc Donnell Douglas, F-16 ile General Dynamics, JAS-39 ile İsveç Saab-Scania, Lingkoeping'dir. Finlandiya Hükümet yetkililerince program değerinin %100'ü oranında Offset istendiği bildirilmiş ve "pre-Offset" sayesinde, anlaşma imzalanmadan önce gerçekleşecek Offset işlemleri ile büyük fayda sağlanacağı ayrıca tartışılmıştır.⁽⁵²⁾

Finlandiya Endüstrisi Offset Komitesi'nde (FINDOC) görevli bir yetkili ise, Finlandiya'nın savaş uçağı tedarığı ile ilgili Offset işlemlerinin on yıl içerisinde tamamlanması gerektiğini vurgulayarak, diğer gelişmekte olan ülkelerin aksine, Finlandiya'nın yeni teknolojiler ve üretim teknikleri geliştirmekten çok Offset işlemleri ile Finlandiya Hava Kuvvetleri'ni desteklemeye önem verdiklerini belirtmiştir.⁽⁵³⁾

2.7.6. Hollanda

Hollanda'da Ekonomi Bakanlığı'na bağlı "Commissariat for Military Production" adlı birim, Offset uygulamalarından sorumlu kuruluş olarak görev yapmaktadır. Diğer görevleri arasında Hollanda Silahlı Kuvvetleri'nin ihtiyacı olan askeri ekipman-

(51) *Offset Guidelines, Finnish Offset Committee, November 1991.*

(52) *Defence News, 27 January 1992.*

(53) *Jane's Defence Weekly, 28 March 1992.*

ların tedarik edilmesi ile bunların geliştirilmesi, üretimi, bakımı ve Hollanda endüstrisinin bu işlemlere katılımının optimum seviyede tutulması sayılabilir.

Modern bir savunma sisteminin yine modern ve iyi yapılanmış bir endüstriye dayalı olması gerektiğini gözönünde bulunduran Hollanda Hükümeti, savunma sanayii alanında sağlanacak Offset işlemlerine ayrı bir önem vermektedir. Hollanda Hükümeti'nin savunma sanayii alanındaki Offset uygulamalarının temel amaçları şu şekilde özetlenebilir:

- Teknoloji transferi yolu ile yeni üretim imkanları sağlamak,
- Üretim alanında daha fazla know-how elde etmek,
- Üretim kapasitesini optimum seviyeye çıkarmak,
- Yeni iş imkanları yaratmak.

Hollanda Hükümeti, yukarıda sıralanan amaçların %100 oranında Offset uygulaması ile elde edilebileceğini savunmakta ve aşağıdaki öncelik sırasına göre verilen Offset işlemlerini tercih etmektedir:

- Ortak yatırım şirketi kurulması,
- Lisans altında üretim,
- Yerli ya da yabancı ekipman ve hizmetlerin geliştirilerek dolaylı Offset elde edilmesi.

Askeri alanda gerçekleştirilmesi istenen Offset işlemleri ile, Hollanda endüstrisinin askeri ekipmanların üretiminden ve geliştirilmesinden pay alması ve savunma alanındaki uluslararası projelere katılması hedeflenmektedir.

2.7.7. İspanya

İspanya gerek kendi savunma tedarikleri, gerekse dış pazarlama faaliyetlerinin bir parçası olarak Offset uygulaması içindedir. 1980-1997 arasında İspanya'nın taraf olduğu Offset kontratlarının hacmi 4 milyar \$'ın üzerinde olup bu meblağ Offsetin dayandığı tedarik kontratlarının %100'ünden fazlasına karşılık gelmektedir.

İspanya'nın Offset şartları içeren en önemli programları ABD'den F-18, Fransa'dan helikopter tedarikine, Endonezya ile CN 235 Hafif Nakliye Uçağı (HNU) üretimine ve yine ABD ile C-130 modernizasyonuna dair programlardır. İspanya 1992 yılında başlayan Hafif Nakliye Uçağı (HNU) üretimi projesi ile Türkiye'nin de önemli bir Offset tarafı olmuştur.

İspanya EFA (European Fighter Aircraft) EAS (European Space Agency) ve AIRBUS organizasyonlarının mensubu olarak da ciddi "karşılıklı" faydalar sağlamaktadır. İspanya'nın savunma ve havacılık kuruluşlarının teknoloji temini ve kaydettikleri gelişmede bu "telafi edici" "Offset" mekanizmalarının başarılı bir strateji ve uygulama içinde kullanılmalarının önemli katkısı olmuştur.

İspanya Savunma Bakanlığı, 1983 yılında F-18 savaş uçaklarının tedarikinden sonra savunma sanayii alanında yaptığı harcamaları telafi edebilmek amacıyla Offset anlaşmalarına ayrı bir önem vermiş ve organizasyonel yönden yeni bir uygulamaya geçmiştir. Bu uygulamada Offset anlaşmalarının görüşülmesi ve idaresi ile ilgili kriterlerin belirlenmesi esas alınarak, ticari ve askeri satış anlaşmalarının tümünün Offset anlaşması ile birlikte yapılması hükme bağlanmıştır. Offset anlaşmalarında öncelik sırası proje ile ilgili üretim, eğitim ve teknoloji transferine verilmektedir.

İspanya, gerek üretim gerekse pazarlama faaliyetlerinde uzun dönemli endüstriyel işbirliğine özel olarak önem vermekte ve Offset anlaşmaları, tedarik programlarının içerisinde yer aldığı sürece bu amacın gerçekleşeceğine inanılmaktadır. Diğer bir deyişle, İspanya savunma sanayii için hazırlanmış "Offset Planı", yabancı firmalar ile endüstriyel işbirliğini gerçekleştirmek için en önemli araçlardan birisi olarak kabul edilmiştir.

2.7.8. İsveç

İsveç'in, Offset tekliflerinin (Industrial Collaboration) değerlendirmesinden sorumlu kuruluşu, Savunma Bakanlığı'na bağlı Savunma Tedarik İdaresi'dir (The Defense Material Administration-FMV).

Başlıca amaçları arasında teknoloji ve know-how transferi ile yerli ve yabancı savunma sanayii endüstrileri arasında uzun dönemli işbirliği sağlamanın yanında, ülke dışında İsveç endüstrisinin pazarlama faaliyetlerini desteklemek de olan bu kuruluş, Offset işlemlerini doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki grup halinde ele almaktadır. Doğrudan Offset işlemleri arasında proje ile doğrudan ilgili alanlardaki ortak üretim faaliyetleri, sistem, alt-sistem ve komponent ihracatı, nihai montaj ve lisans altında üretim yer alırken, proje ile doğrudan ilgili olmayan alanlarda yapılacak ortak geliştirme/üretim programları, pazarlama ve araştırma alanlarındaki işbirliği dolaylı Offset işlemleri arasında yer almaktadır.⁽⁵⁴⁾

(54) HÖGLUNG, Jan; "Swedish views on industrial collaboration in connection with procurement of defence material from abroad", ISSC- Seminar, Brussels, 27 June 1991.

FMV'nin şimdiye kadar taraf olduğu ve Offset taahhütlerini de içeren büyük silah tedarik projeleri arasında Fransız Aerospatiale firmasından "Super Puma", Alman MBB firmasından "Antitank Helicopter BO 105" ve "Dispenser Weapon System (DWS 39)", yine Alman DIEHL GmbH ve Krupp, Atlas Elektronik firmasından sırası ile "Antitank Ammunition" ve "Flank Array System" alımları yer almaktadır.

İsveç, 1980-1987 döneminde taraf olduğu 381,7 milyon dolar tutarındaki askeri tedarik anlaşması içerisinde 663,3 milyon dolar tutarında Offset taahhüdü almıştır. Aynı dönemde gerçekleştirilen Offset işlem taahhüdü 194,9 milyon dolar değerindedir.⁽⁵⁵⁾

2.7.9. İsviçre

İsviçre Hükümeti'nce yürütülen Offset programları kapsamında, savunma projeleriyle yurt dışına çıkacak dövizlerin tekrar ülke ekonomisine kazandırılması amaçlanmaktadır. İsviçre'de "Indirect Participation Agreements" adı altında imzalanmakta olan Offset anlaşmaları çerçevesinde teknoloji transferi ile yaratılacak yeni üretim imkanları yanında, İsviçre endüstrisi için yeni pazar imkanları yaratılması ve uluslararası alanda konsorsiyumlara katılınması temel hedeftir.⁽⁵⁶⁾ Haziran 1991'de Brüksel'de verilen "Offset" konulu seminerde Offset anlaşmalarının temel ilkeleri şöyle sıralanmıştır:

- Offset Anlaşmalarının, taraf olan ülkelerin her birine fayda sağlayabilmesi için rekabetçi ve yenilikçi bir yerel endüstriye ihtiyaç vardır.
- Offset taahhütlerinin başarı ile gerçekleştirilebilmesi için tarafların -yerli endüstri, yabancı firmalar ve İsviçre Hükümeti- birbirleri ile yakın işbirliği içinde olmaları ve birbirlerinin faaliyetlerini desteklemeleri gereklidir.
- Taahhüt sahibi firma tarafından muhafaza edilen Offset kayıtları için bürokratik olmayan bir raporlama sisteminin uygulanması gereklidir.

Offset anlaşmalarının tümünde bulunması gerekli konular ise şu şekilde sıralanmıştır:⁽⁵⁷⁾

(55) WRIGHT, R. J.; a.g.e.,s.17.

(56) HUBER, Rene; "The Swiss Armament Policy and The Swiss Offset Policy", International Seminar, Frankfurt, 24-25 October 1988.

(57) STAHEL, Martin; "Offset, Countertrade, Technology Transfer in Co-operative Security", ISSC- Seminar, Brussels, 27 June 1991.

- Toplam Offset taahhüdü,
- Offset çeşitleri,
- Gerçekleştirme süresi,
- Cezai müeyyide,
- Rapor verme,
- Kredilendirme hususları.

Ekim 1998'de Frankfurt'da verilen "Offset" konulu seminerde İsviçre Hükümetinin askeri alanda yapılan anlaşmalarla ilgili olarak %100 oranında Offset taahhüdü istediği belirtilmiştir.

İsviçre'nin Amerikan Northrop firmasından tedarik ettiği F-5 savaş uçakları ile ilgili Offset anlaşması kapsamında ABD, Suudi Arabistan'da satış yapan İsviçre firmalarının sayısını 25'den 200'e çıkarmış, Mısır, Endonezya, Türkiye, Paraguay gibi ülkelerde İsviçre ürünlerinin satışına yönelik pazarlama faaliyetlerinde bulunmuştur.⁽⁵⁸⁾

İsviçre, 1980-1987 döneminde taraf olduğu 370,9 milyon dolar tutarındaki askeri tedarik anlaşması kapsamında 248,5 milyon dolar tutarında Offset taahhüdü almıştır. Aynı dönemde gerçekleştirilen Offset işlem taahhüdü 207 milyon dolar değerindedir.⁽⁵⁹⁾

İsviçre, 1993 yılında ABD'den almak üzere kontrat imzaladığı F-18 savaş uçaklarının toplam Offseti 1.5 milyar Sfr. Olup, 900 Milyon Sfr. F-18 ile ilgili olmayıp çeşitli İsviçre Sanayi ürünlerinin karşılıklı ticaretini kapsamaktadır.

2.7.10. Norveç

Norveç Savunma Bakanlığı, tedarik projeleri kapsamında Silahlı Kuvvetler sanayii işbirliğini (Offset işlemlerini) zorunlu kılan bir politika izlemektedir. Bu kapsamda Ana Tedarik Anlaşması'na ek bir Offset Anlaşması imzalanmaktadır.

Norveç'li üreticilerle endüstriyel işbirliğini artırmak için hem ülke içinde hem de ülke dışında proje ihtimalleri göz önünde bulundurulmakta, endüstriyel çerçevenin değerlendirilmesinde AR-GE'nin de dahil olduğu yüksek teknoloji alanları ön planda tutulmaktadır.

(58) ÖNCÜ, Beratiye; *The Impact of Countertrade in World Market and Turkey*, UTFT, Export Promotion Research Center, October 1986.

(59) WRIGHT, R. J.; a.g.e., s.17.

Norveç Savunma Bakanlığı'nın taraf olduğu Offset Anlaşmaları'nın (Endüstriyel İşbirliği Anlaşması) temel ilkeleri şu şekilde özetlenebilir:

- Norveçli üreticilerle kurulacak endüstriyel işbirliği ileri teknolojiyi kapsayan üretim formunda ve teknik ekipman ile mukayese edilebilir olmalıdır.
- Endüstriyel İşbirliği yeni veya daha önce kurulmuş işletmelere ilave nitelikte olmalıdır.
- Offset taahhüt miktarının oranı görüşmeler sırasında belirlenir.
- Offset taahhütlerinin nasıl gerçekleştirileceği firma tarafından detaylı bir şekilde belirtilmelidir.
- Offset taahhütlerinin, Ana Tedarik Anlaşması'ndaki son teslimattan önce gerçekleştirilmiş olması gereklidir.

Norveç MOD tarafından değerlendirmeye tabi Offset işlemleri şunlardır:

- AR-GE faaliyetleri,
- Teknoloji transferi, ürün/üretim teknolojisi,
- Ortak yatırım şirketleri/endüstriyel işbirliği projeleri (Norveç'in taraf olduğu bu tip projeler AR-GE ve üretim faaliyetlerini kapsamaktadır.)
- Norveç'te üretilen nihai ürün (sistem, alt-sistem, komponent ve parçalar vs) ve yatırım mallarının ihracı.

Yükleme, taşıma, sigorta gibi hizmetler ise Offset işlemleri kapsamında değerlendirilmemektedir.⁽⁶⁰⁾

2.7.11. Yunanistan

Yunanistan dünyanın önde gelen savunma teçhizatı ithalatçısı ve yaygın Offset uygulamaları olan bir ülkedir. Offsetler sadece savunma kontratlarına yönelik olmayıp sivil dış ticarete de uygulanmaktadır.

Offset organizasyonu devlet yapısı içinde muhtelif kademe ve alanlarda görülmektedir, farklı birimler ve sorumluluk alanları şöyledir:

(60) GARSHOL, Ole; "Guidelines for industrial cooperation in connection with the Norwegian armed forces procurement abroad", ISSC-Seminar, Brussels, 26-27 June 1991.

- Bakanlıklar arası Offset Komitesi: Bu komite 200 milyon \$'ın üzerinde hacmi olan projelere dair Offset kontratlarının değerlendirilmesinden sorumludur ve bu projelerin uygulama onayını verir.

- Offset Bürosu: Milli Ekonomi Bakanlığı içinde yer alan bu büro Bakanlıklar Arası Komite'den onaylanan 200 milyon \$ üzerindeki sivil sektör kontratlarına ait Offsetlerin uygulanmasından sorumludur.

- Milli Savunma Bakanlığı Offset Bürosu: Bu büro savunma ile ilgili Offset kontratlarının uygulanmasından sorumludur. Uygulama Bakanlıklar arası komitenin tavsiye ve direktifleri çerçevesinde yürütülür.

- "Commodities and Services Export Promotion Division": Ticaret Bakanlığı'nın Offset birimidir; Offsetlerin gelişimini takip eder ve taahhütlerin yerine getirilmesine yardımcı olur.

- Diğer Offset Büroları: Bu bürolar, Sanayii, Enerji ve Teknoloji Bakanlıkları'nda yer almaktadırlar. Her biri Bakanlıklar arası Komite'den geçen projelerin kendi sektörlerine dair olanların uygulanmasından sorumludur.

Yunanistan, savunma alanında toplam bedeli 1,5 milyon dolar'ı aşan projeler için firmaların Offset taahhüdünde bulunmalarını istemekte ve proje bedelinin en az %60'ı oranında Offset gerçekleştirmeyi zorunlu kılmaktadır. Halihazırda Offset işlemlerini resmi olarak yayınladığı Offset elkitabı kapsamında yürütmekte olan Yunanistan'ın, Offset taahhütlerinin değerlendirilmesi, uygulanması ve kredilendirilmesinden sorumlu kuruluşu, Savunma Bakanlığı'na bağlı Offset birimidir. (Hellenic Ministry of National Defence/Offset Department-HMOD/OD).⁽⁶¹⁾

1991 yılında HMOD/OD tarafından yayınlanan Offset Elkitabı'nda, Offset işlemleri ile ödemeler dengesinin iyileştirilmesinin, ülkeye ileri teknoloji sağlanmasının, savunma sanayii sektöründe kapasite ve rekabetin artırılmasının ve yeni iş imkanları sağlanmasının amaçlandığı belirtilmektedir. Değerlendirmeye tabi başlıca Offset işlemleri arasında teknoloji transferi, ortak üretim, endüstriyel ürün ve/veya hizmetlerin ihracı ile yatırım kalemleri yer almakta olup, HMOD/OD Offset tekliflerini 3 grup halinde incelemektedir:

(61) *Guidelines on Offset Benefits for Hellenic Armed Forces Procurements, Hellenic Ministry of National Defence, Offset Department, 1991.*

TSAVDARIS, Sotiris; "Presentation on HMOD's Offset Policy", ISSC-Seminar, Brussels, 26-27 June 1991.

Grup 1- Savunma sanayii alanındaki tedarik projesi ile doğrudan ilgili işlemler,
Grup 2- Grup 1 dışında kalan ve tüm Yunan savunma endüstrisi ile ilgili işlemler,
Grup 3- Grup 1 ve 2'nin dışında kalan ve tüm Yunan endüstrisi ile ilgili işlemler.

Yunanistan tarafından sürdürülmekte olan Offset politikasının belli başlı amaçları şu şekilde sıralanmaktadır:

- Yeni endüstri merkezlerinin kurulması ya da mevcut olanların iyileştirilerek uluslararası alanda rekabet edebilir düzeye çıkarılması,
- Offset anlaşmaları kapsamındaki işlemler aracılığı ile döviz girişinin sağlanması,
- Yunanistan'ın endüstriyel ve teknolojik gelişiminin, özellikle endüstriyel üretim ve teknoloji transferi ile ilgilenen firmaların kurulması aracılığı ile hızlandırılması,
- Ekonomik açıdan karlı olmasa bile ülkenin savunma kabiliyetlerinin artırılmasına yönelik programlar yaratılması.⁽⁶²⁾

Endüstriyel ürünlerin ve parçalarının üretim, montaj ve/veya tamiri sırasında Yunan ekonomisi tarafından kazanılan bütün değerler "Yunan Katma Değeri" olarak tanımlanmaktadır. Ürün ya da hizmet ihracında Yunan Katma Değeri'nin, ihrac bedelinin en az %40'ı oranında olması zorunluluğu getirilmiştir.

HMOD/OD, Offset işlemlerine konu olan ürün ve hizmetlerin ihracını zorunlu kılan bir politika izlemekle beraber, teknoloji transferi ve yatırım imkanlarının Offset çerçevesinde gerçekleştirilmesi halinde belirli bir katsayı ile çarpılarak kabul edilmesini hükme bağlamıştır. Taahhüt sahibi firmadan, her dönem sonunda yerine getirilmemiş taahhüdün %10'u oranında ceza ve buna ilaveten anlaşma yürürlüğe girdiği zaman toplam taahhüt miktarına uygulanacak cezanın %100'ü oranında Banka Teminat Mektubu alınmaktadır.⁽⁶³⁾

(62) *WRIGHT, R. J.; a.g.e.,s.93-94.*

(63) *Guidelines on Offset Benefits for Hellenic Armed Forces Procurements.*

2.8. Uzakdoğu ve Asya Ülkeleri

2.8.1. Birleşik Arap Emirlikleri

Birleşik Arap Emirlikleri'nde Offset işlemleri Silahlı Kuvvetler tedarik programı kapsamında başlatılmış ve izlenen Offset politikası resmi bir doküman halinde uygulamaya konulmuştur. Bu politika ile, yurt dışından yapılan mal ve hizmet alımlarından, gümrük vergisi hariç olmak üzere, bedeli 2,5 milyon doları veya ithal malzeme miktarı kontrat bedelinin %30'unu aşan alımlarda ithal girdinin en az %60'ı oranında Offset taahhüdü verilmesi zorunluluğu getirilmiştir. Yabancı firmalar tarafından sunulan tekliflerin Offset olarak kabul edilebilmesi için başlangıçta şu kriterlere uyulması gerekmektedir:⁽⁶⁴⁾

i) Ticari Uygulanabilirlik Kriteri :

Offset teklifleri;

- Fiyat, kalite ve teslimat süresi açısından yerel ya da tercihan Dünya pazarında rekabet edebilir özellikte olmalıdır.
- Kurulacak üretim tesislerinin, uzun dönemde Devlet desteğine ihtiyaç duymadan ayakta kalabilmesini sağlayacak koşullar yaratılmalıdır.

ii) Fiyat Kriteri:

- Offset taahhüdü, ülkenin tedarik edeceği ürün veya hizmetlerin fiyatını Offset taahhüdü içermeyen bir alıma göre arttırmamalıdır.
- Offset teklifleri Devlet tarafından dolaylı ya da dolaysız ilave bir yatırım gerektirmemelidir.

iii) Teknoloji Kriteri:

- Offset tekliflerinde taahhüt edilen teknoloji, en az satın alınan ürün ve hizmetlerdeki teknoloji düzeyine sahip olmalıdır.
- Sahip olunacak teknoloji halihazırda yerel firmalarda mevcut olmamalıdır.

iv) Yeni İş İmkkanı Kriteri:

Offset tekliflerindeki taahhütler,

- Birleşik Arap Emirliklerinde daha önce gerçekleştirilmiş projelere ilave nitelikte ya da bu projelerin geliştirilmesi amacına yönelik olmalıdır.
- Birleşik Arap Emirlikleri ürünlerine yeni pazar imkanları yaratmalıdır.

(64) *Guidelines for Offset Transactions in the United Arab Emirates, 1990.*

- Yerel AR-GE faaliyetlerinin gelişimine yönelik olmalıdır.

v) Savunma Kriteri:

- Savunma sanayii alanında Birleşik Arap Emirlikleri Silahlı Kuvvetlerini desteklemek amacı ile yeni endüstriler kurulmalıdır.
- Kurulan endüstrilerin kendi kendine ayakta kalabilmelerini sağlayarak kapasiteleri geliştirilmelidir.

Birleşik Arap Emirlikleri'nin Offset uygulamalarından sorumlu kuruluşu olan United Arab Emirates (UAE) Offset Group'un (UOG) Offset işlemi olarak değerlendirmeye aldığı konular arasında teknoloji transferi, eğitim, AR-GE faaliyetleri, proje ile ilgili ya da ilgili olmayan Birleşik Arab Emirlikleri ürün ve hizmetlerinin yurt dışına ihracı, pazarlama faaliyetleri ve kurulan ortak yatırım şirketi ile ilgili tüm faaliyetler yer almaktadır.

Eğitim ve AR-GE faaliyetleri eğer Offset işlemleri çerçevesinde gerçekleşecek ise faaliyet tutarları bir katsayı ile çarpılarak, eğer Birleşik Arab Emirlikleri ürün ve hizmetlerinin ihracı halinde ise yerli katkı oranı dikkate alınarak bulunacak meblağ, gerçekleştirilen Offset tutarı olarak kabul edilmektedir. UOG tarafından, Offset taahhütlerinin gerçekleştirilmemesi durumunda belirli dönem sonlarında alınmak koşulu ile %8,5 oranında ceza uygulanmakla beraber, yine belirli dönem sonlarında taahhüt edilenin üzerinde gerçekleşme durumunda sözkonusu tutar teşvik mahiyetinde fazladan kredilendirilmektedir.

Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Offset Anlaşmaları'nın tümü Anlaşma Muhtırası ("Memorandum of Agreement") adı altında ve UOG ile taahhüt sahibi firma arasında imzalanmaktadır.

2.8.2. Çin

Çin'de resmi bir Offset politikası takip edilmemekle birlikte savunma ile ilgili yeni modernizasyon programlarında hükümet, Offset işlemlerine önemle yer vermektedir. Çin'in kendi savunma sanayii ile ilgili aldığı kararlar aşağıda sunulmaktadır;⁽⁶⁵⁾

- Silah tedarikçisi firmalar savunma sanayii projelerinde teknoloji transferi, ortak üretim ve Offset işlemleri ile ilgili işbirliği yapmaya hazır olmalıdır.

(65) BELL, J.; a.g.e.,s. 94.

- Savunma ihtiyaçları birinci önceliktedir.
- Ülkenin döviz rezervleri sınırlıdır, bu nedenle endüstriyel yapının iyileştirilmesi ve geliştirilmesi daha çok ihracat gelirine bağlı olacaktır.

Çin'in savunma endüstrisini geliştirmesi için teknoloji transferi kaçınılmaz bir olgudur. Ülkenin ihraç ettiği savunma teçhizatı ve hizmetler oldukça çeşitlidir ve şu şekilde sıralanabilir; Deniz taşıtları için gaz türbinleri, dizel motorları, torpidolar ve ilgili teçhizat, modern sonar ve radarlar, uçaksavar füzeleri, zırh alanında çalışmalar, imalat ve test cihazları, zırhlı muharebe araçları üretim tekniği, elektro-optik/laser sistemleri ve havacılık ile ilgili üretilmiş çeşitli parçalar.

2.8.3. Endonezya

Endonezya, dış ticaret politikasının bir parçası olarak hem sivil hem de askeri alanda yerli endüstrinin geliştirilmesi amacına yönelik bir politika izlemektedir. 1986 yılında Endonezya petrol gelirinin düşmesi ve 1987/88 yıllarındaki bütçe kesintileri Endonezya Hükümetinin Offset işlemleri konusunda ısrarlı oluşunun temel nedenlerindendir. Endonezya Hükümeti esnek bir Offset politikasının önemli ölçüde endüstriyel fayda sağlayacağına inanmaktadır.

Offset alanındaki en önemli gelişmeler Endonezya'nın uçak üretim endüstrisinde gerçekleşmiştir. Endonezya Hükümeti ile İspanyol CASA, Alman MBB ve Amerikan Bell Helikopter firması arasında ortak üretim anlaşmaları yapılmıştır. Endonezya uçak endüstrisi uçak ve helikopter parçaları üretmektedir. Bunlar arasında Fransız Aerospatiale firması lisansı altında üretilen Super Puma (NAS-332) helikopteri, NBELL-412 modeli Bell helikopteri ve İspanyol CASA firması lisansı ile üretilen CN-235 uçağı bulunmaktadır. CASA ile yapılan anlaşma kapsamında CN-235 uçaklarının %50 oranında parça üretimi Endonezya'da yapılmaktadır.

Endonezya, havacılık alanında yaptığı kontratlarda Offset işlemlerini gerekli görmekte ve Batılı firmaları, kendi milli çıkarları doğrultusunda en iyi teklifi elde etmek amacı ile endüstriyel fayda ve teknoloji transferi konularında rekabete hazırlanmaktadır. Mirage 2000'in üreticisi Fransız Marcel Dassault-Brequet ile F-16 üreticisi Amerikan General Dynamics (GD) firmaları arasında 1986'da gerçekleşen rekabet Endonezya'nın Offset anlaşmalarındaki yaklaşımına örnek teşkil etmektedir. GD'nin kazandığı, 337 milyon dolar değerindeki, 12 adet F-16 tedarik anlaşması çerçevesinde imzalanan Offset anlaşması, projenin kazanılmasındaki en büyük etken olarak değerlendirilmekte ve bunun ABD üreticileri açısından büyük bir taviz olduğu

düşünülmektedir. İlgili Offset anlaşması çerçevesinde Endonezya Hükümetinin F-16 uçakları için fiyatın %35'i oranında (168 milyon dolar değerinde) parça üretimi sağlaması hükme bağlanmıştır. Buna ilave olarak firma, Endonezya Hükümetine bakım ve hizmet faaliyetlerini de kapsayan teknoloji transferi programı sağlamaktadır.

Endonezya Hükümeti 1986'nın sonlarından itibaren büyük ölçüde önem verdiği Offset işlemlerinden askeri donanım ve ileri teknolojiye sahip ekipman elde etmeyi amaçlamaktadır. Endonezya'da gerek sivil gerekse askeri tedarik projelerinin kazanılmasında teklif edilecek olan Offset imkanları, üretici firmalarca gözönünde bulundurulması gereken en önemli faktörlerdendir.⁽⁶⁶⁾

2.8.4. Güney Kore

Güney Kore, resmi olarak Offset uygulamalarına ilk defa 1985 yılında başlamıştır.⁽⁶⁷⁾ Hükümet, Offset işlemleri ile üretim ve endüstri alanında gelişme sağlamayı, teknolojik ilerlemeyi ve ülkenin savunma alanındaki ihracat potansiyelini artırmayı amaçlamaktadır. Offset uygulamaları, resmi olarak yayınlanan Offset elkitabı ile yürütülmekte olup, 5 milyon doları aşan silah tedarik projelerinde firmaların Offset taahhüdünde bulunmaları zorunlu hale getirilmiştir.

Offset taahhütleri dolaylı ve dolaysız olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır.⁽⁶⁸⁾

Offset teklifinde bulunan firmalar, Savunma Bakanlığı bünyesindeki Savunma Sanayii Bürosu (Defense Industry Bureau) Offset Program Ofisi'ne belirli bir süre içerisinde müracaat etmek zorundadırlar. Daha sonra Savunma Sistemi Seçici Konsey'e (Defense System Selection Review Council, DSSRC) intikal ettirilen teklifler uygun bulunduğu takdirde ilgili firma ile Offset anlaşması imzalanmaktadır.⁽⁶⁹⁾

1992 tarihli Güney Kore savunma programları ile ilgili Offset elkitabı çerçevesinde firmalardan proje bedelinin en az %30'u oranında Offset işlem taahhüdü istenmekte ve teklif edilen Offset işlemleri hükümetçe belirlenen önem derecesine göre gruplandırılmaktadır. Offset taahhütlerinin yıllar bazında ve ana projenin ödeme planına paralel olarak gerçekleştirilmesi istenmekte, belirlenen süre içerisinde gerçekleştirilmemesi durumunda ise firmadan gerçekleştirilmeyen kısmın %10'u

(66) BELL, J.; a.g.e., s. 131-133.

(67) BELL, J.; a.g.e., s.236.

(68) Korean Defense Offset Program Guidelines, Defense Logistics Agency, Ministry of National Defense Republic of Korea, January 1992.

(69) BELL, J.; a.g.e., s.237.

oranında teminat mektubu alınmaktadır.

Amerikan General Dynamics (GD) firması 1982 yılında Güney Kore'ye, 36 adet F-16 savaş uçağı ve Bell Helicopter firması da AH-1S Cobra helikopterleri tedarik programı kapsamında Offset taahhüdünde bulunmuşlardır. Ayrıca, Amerikan Pratt & Whitney firması ile 1985 yılında yapılan anlaşmaya göre, F-15 ve F-16 savaş uçaklarında kullanılan F-100 motorlarının revizyonu ve tamiri de Offset kapsamına alınmıştır.⁽⁷⁰⁾

2.8.5. Japonya

Japonya, silah tedarik programları kapsamında gerçekleştirdiğı lisans anlaşmaları ile elde ettiği teknoloji transferi sayesinde ülkedeki önemli endüstri alanlarını geliştirmiş durumdadır. Japon firmaları ülke içerisinde silah sistemi üretebilmek için silah üreticisi firmalara %150'ye varan oranlarda ("yen" olarak) prim ("premium") ödemiştir.

A.B.D., Japonya ile bazı özel silah sistemlerinin ortak üretiminde Japonya'nın teknolojik birikiminde tekrar bir modifikasyona gitmesi halinde, söz konusu teknolojik bilginin geri dönmesi konusunda ısrarlı davranmıştır. Diğer bir ifade ile A.B.D., Japonların geliştirdiğı teknolojik yeniliklerden yararlanmak istemiştir. Ancak Japonya'nın teknoloji transferi konusundaki kısıtlayıcı tutumu iki taraf için de çözümlenmesi gereken bir konudur. Japonya, savunma teknolojisindeki yedi yıllık ihrac yasasını Kasım 1983'de yayınladığı bir kanun ile kaldırmış, sadece üretime hazır prototiplerin ihracına izin vermiştir.⁽⁷¹⁾

2.8.6. Malezya

Malezya'nın karşı alım programında, zorunlu olmamasına rağmen hem sivil hem de askeri konulardaki kontratlarda Offset politikası mevcuttur. Offset anlaşmalarının desteklenmesi amacı ile Malezya Ticaret ve Endüstri Bakanlığı'na bağlı bir kurum oluşturulmuştur.⁽⁷²⁾ Savunma sanayii alanında ana tedarikçi firmalar arasındaki rekabet, Offset taahhütlerinin yaygınlaşmasını kaçınılmaz olarak beraberinde getirmektedir. Malezya, Offset uygulamalarını sivil ve askeri olmak üzere iki ayrı alanda değerlendirmektedir.⁽⁷³⁾

(70) BELL, J.; *a.g.e.*, s.239.

(71) BELL, J.; *a.g.e.*, s. 170.

(72) PELLAY, Stephan; *Trade by Exchange, Development Forum Business Edition*, October 16, 1983 , s.1.

(73) EL-ABD, Hesbem and O'SULLIVAN, K. Michael; *"Encountering Countertrade"*, s.24.

2.8.6.1. Sivil alandaki offset uygulamaları:

Malezya, sivil alandaki Offset uygulamalarında teknoloji transferi, know-how ve Malezya ile ilgili hizmet konularını Offset olarak tanımlamaktadır. Örneğin, Malezya Hükümeti Alman Standard Elektrik Lorenz AG firması ile telekomünikasyon ekipmanları tedarik etmek maksadı ile 450 milyon Malezya doları değerinde bir kontrat imzalamıştır. Bu kapsamda firmanın Offset taahhütleri arasında kakao ithalatı, yerli şirketlere proje ile ilgili iş imkanı sağlanması ve Malezyalı teknisyenlerin Almanya'da eğitilmesi konuları yer almaktadır.

2.8.6.2. Askeri alandaki Offset uygulamaları :

Askeri alandaki Offset uygulamalarında Silahlı Kuvvetler, maliyetleri düşürmek maksadı ile silah ve diğer teçhizat için yedek parça üretimine önem vermektedir. 1986 yılının sonlarında Malezya Havacılık Endüstrisi (AIM) ile İngiliz British Aerospace firması arasında imzalanan ve sivil uçaklar için parça üretimini öngören anlaşma ile Offset işlemlerine daha fazla önem vermeye başlamıştır. Bu dönemde Malezya, yerli endüstrisini savunma teçhizatı üreten ve bunları Güney Doğu ile Güney Asya'ya pazarlayan bir duruma getirmeyi amaçlamakta olan bir ülke konumunda idi. Bu çerçevede, Italya ile birlikte askeri telekomünikasyon teçhizatı üreten Marconi Malaysia Sdn Bhd isimli bir ortak yatırım şirketi kurulmuştur.

1987 yılında 25 milyon Malezya doları karşılığında Endonezya'dan (Fransız Aerospatiale ile ortak üretim) alınan Super Puma helikopterleri ile ilgili olarak 10 milyon Malezya doları değerindeki ürün dolaylı Offset çerçevesinde ihraç edilmiştir.

Diğer Güney Doğu Asya ülkeleri ile karşılaştırıldığında Malezya'nın Offset işlemleri konusunda fazla deneyimli olmadığı görülmektedir.

2.8.7. Singapur

Singapur Hükümeti savunma ve havacılık alanındaki projelerde, özellikle yüksek teknoloji gerektiren sanayiinin kurulması amacına yönelik Offset işlemlerini tercih etmektedir.

Singapur'un askeri alandaki Offset işlemleri ile ilgili olarak 1987 yılının Şubat ayında Amerikan İş İdaresi ve Bütçe Dairesi'nin (OMB) Amerikan Kongresi'ne sunduğu raporda; Singapur'un Offset yolu ile havacılık ve bilgisayar endüstrileri alanında bölgenin merkezi olma yolunda çaba sarfettiği belirtilmiştir. Singapur Hükümeti-

ti, Süper Puma helikopterlerinin alımı kapsamında Fransa ile, S-211 jet eğitim uçağı konusunda da İtalya ile ortak üretim anlaşması yapmıştır. Rapor'a göre, Singapur aynı zamanda 90 adet A-4 savaş uçağının modernizasyonu kapsamında bütün firmalardan Offset uygulaması istemiştir.

Singapur, tadilat programları (retrofit packages) bir pazar oluşturmakta ve bu konuda firmalardan Offset talep etmektedir. Örneğin, Singapur Hava Kuvvetleri için alınan 133 adet ihtiyaç fazlası Amerikan A-4 Skyhawk uçaklarından ihraç edilenlerin dışında kalan uçaklar, Amerikan üretimi yeni motorlar ve yeni Ferranti avionikleri ile tadilat (retrofit) uygulamasına tabi tutulmakta ve bu program Offset tekliflerini de kapsamaktadır. Programda montajdan başka, yerli katkının da oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

Singapur Hükümeti, yabancı havacılık firmalarını, Singapur'da parça ve teçhizat üretimi ve montaj sahalarında projeler yapmaya teşvik etmektedir. Singapur, bölgede ticari, askeri uçak ve helikopterler için bir tamir ve bakım merkezi durumuna gelmiştir. Bütün bunlar Singapur Hükümetinin kalifiye işçi ve yüksek teknoloji kullanımı ile eş zamanlıdır. Çok uluslu havacılık şirketlerinin Singapur'daki Offset, ortak üretim, tamir-bakım gibi faaliyetleri sonucunda ülkede havacılık ürünleri üretimi ve bakımı alanlarında belirli bir altyapı sağlanmış olup, ileri teknoloji gerektiren sahaların gelişimi desteklenmektedir. Singapur, günümüzde yabancı uçak üreticilerine küçük parçalar ve elektronik teçhizat sağlamaktadır.

EK 3: TÜRK OFFSET YÖNETİM ORGANİZASYONU VE OFFSET ESASLARI KONUSUNDA YAYINLANMIŞ RESMİ DÖKÜMANLAR

3.1. Savunma Sanayii Müsteşarlığı Kuruluş Kanunu

Kanun Milli Savunma Bakanlığına bağlı ve tüzel kişiliğe haiz Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nı kurmuştur.

Kanunda açıklanan Savunma Sanayii Yüksek Koordinasyon Kurulu Başbakanın Başkanlığında, Genelkurmay Başkanı, ekonomik işlerle görevli Devlet Bakanı, Milli Savunma Bakanı, Dış İşleri Bakanı, Maliye ve Gümrük Bakanı, Sanayii ve Ticaret Bakanı, Kuvvet Komutanları, Jandarma Genel Komutanı, Başbakanlık Müsteşarı, Devlet Planlama Teşkilatı Müsteşarı ile Hazine ve Dış Ticaret Müsteşarı'ndan oluşturulmaktadır. Yılda en az iki defa olmak üzere, Başbakan'ın daveti üzerine toplanacak olan Kurulun görevleri;

- Planlama ve Koordinasyonu sağlamak, düzenleyici direktifler vermek
 - Genelkurmay Başkanlığınca hazırlanan Stratejik Hedef Planına uygun silah sistemleri ile araç ve gereçlerin tedarik şeklini tespit etmek
- olarak belirtilmiştir.

Kanunda açıklanan Savunma Sanayii İcra Komitesi, Başbakan'ın başkanlığında Genel Kurmay Başkanı ve Milli Savunma Bakanı'ndan meydana gelmektedir. Komite Başbakan'ın daveti üzerine toplanmakta ve sekreterliğini Savunma Sanayii Müsteşarı yürütmektedir. Komitenin görevleri;

- Yüksek Koordinasyon Kurulunca Savunma Sanayiinin geliştirilmesi için tespit edilen genel stratejiler yönünde kararlar almak,
- Stratejik Hedef Planına göre temini gerekli modern silah, araç ve gereçlerin üretimi, gerektiği durumlarda yurt dışından tedarik kararı almak
- Kamu ve özel sektörün yabancı sermaye ve teknoloji katkısı ile savunmaya yönelik üretim tesisleri kurma imkanlarını araştırmak, yönlendirmek ve tahakkuk planlarını takip etmek, gerektiğinde Devletin iştiraki için prensip kararları almak,
- Sağlanacak modern silah, araç ve gereçlerin araştırılması, geliştirilmesi, prototip imali, avans verilmesi, uzun vadeli siparişler ve diğer mali ve ekonomik teşvik-

lerin tespiti istikametinde Savunma Sanayii Müsteşarlığına talimat vermek,

- Savunma sanayii ürünleri ihracatı ve Offset ticareti ile karşılıklı ticaret konusunda kararlar almak,

- Savunma sanayii ile ilgili kuruluşlar arasında koordinasyon sağlamak,

- Savunma Sanayii Fonunun kullanım esaslarını tespit etmek

olarak belirtilmektedir.

Savunma Sanayii Müsteşarlığı, Milli Savunma Bakanlığına bağlı ve tüzel kişiliği haiz olarak kurulmuştur. Müsteşarlığın görevleri:

- İcra Komitesi'nin aldığı kararları uygulamak,

- Programları sipariş kontratına bağlamak,

- Mevcut milli sanayii, savunma sanayii ihtiyaçlarına göre reorganize ve entegre etmek, yeni teşebbüsleri teşvik etmek ve ihtiyaçlara göre yönlendirmek, yabancı sermaye ve teknoloji katkısı imkanlarını araştırmak, teşebbüsleri yönlendirmek, bu konudaki Devlet katılımını planlamak,

- Alım programlarını ve finansman modellerini belirlemek,

- Modern Silah, araç ve gereçleri araştırmak, geliştirmek, prototiplerin imalini sağlamak, avans vermek, uzun vadeli siparişler ve diğer mali ve ekonomik teşvikleri tespit etmek,

- Teknik ve mali konuları kapsayan yıllar bazında kontratlar yapmak,

- Savunma sanayii ürünleri ihracatı ve Offset ticareti konularını koordine etmek,

- Fondan kredi vermek, yurt içinden veya dışından kredi almak, gerektiğinde yerli ve yabancı sermayeli şirketler kurmak ve iştirak etmek

- Üretimin uygunluğunu takip etmek,

- Uygulama aksaklıklarının ilgili kurum ve kuruluşlar nezdinde çözümlenmesini temin etmek

(74) BELL, J.; a.g.e.,s. 185-186. 3238 sayılı kanun 7.11.1985 tarihinde kabul edilmiş daha sonra 20.3.1991 tarihinde 3704 sayılı kanun ile değişikliğe uğramıştır.

Önceki bölümlerde de değinildiği gibi, Offset Türkiye için nispeten yeni bir konudur. F-16 Projesi ile ve daha sonra Savunma Sanayii Müsteşarlığı'nın kuruluşunu takiben 1991 yılına kadar çeşitli Offset anlaşmaları yapılmış ancak temel bir strateji belirlenmemiştir. Offset SSM'nin kuruluş yıllarının ardından Türk Savunma tedarik programlarında ön plana çıkmış ve bu yıllar içinde programların önemli ve ağırlıklı bir unsuru olmuştur. SSM, Offsetleri baştan beri basit bir döviz çıkışı telafisinin ötesinde görmüş, fakat uygulamaya esas olabilecek standard ve stratejinin tespiti, tecrübe birikimine olan ihtiyaç sebebiyle 1991 yılına kadar uzamıştır.

Bu tarihte Savunma Sanayii Müsteşarlığı koordinatörlüğünde kurulan bir çalışma grubu tarafından sektörel ihtiyaçlar dikkate alınarak savunma sistemleri tedarik kontratlarında istenecek taahhütlerdeki öncelikler belirlenmiş ve Offset anlaşmalarının ana hatlarını belirleyen "Savunma Sanayii Müsteşarlığı Offset Elkitabı" (Ek-2) hazırlanmıştır.

3.2. Savunma Sanayii Müsteşarlığı Offset El Kitabı

Offset elkitabında ağırlık, doğrudan Offsetler üzerindedir. Dolaylı Offsetler konusunda yeterli açıklık olmayışı o tarihe kadar edinilmiş olan tecrübenin yeterli olmaması⁽⁷⁵⁾ ve bu tarz Offsetlerin SSM'in yetki alanı dışında olması olarak görülebilir.

El kitabında yeralan Offset stratejisinin ana karakterini ilk yıllardaki savunma sanayii tesislerinin sürekliliğinin sağlanması arzusunun belirlediği görülmektedir. Bu kuruluşların ilk dönemlerde kendi teknolojilerini geliştirerek yeni ürünlerle rekabet ortamına girme şansları güçtür. Gelişme sürelerinde iş opsiyonları yaratılarak temel istihdam ve asgari geliri muhafaza etmeleri sağlanmaya çalışılmıştır.

En büyük öncelik savunma sektörü mallarının ihracatı olup, diğer kabul edilebilecek Offset kategorileri şöyle sıralanmıştır.

1. Türk Savunma Sanayii ve bu sektör ile ilgili sanayi mal ve hizmetlerinin ihracı.
2. Türk sanayi üretim tesislerine yatırım yapılması,
3. Lisans, "know-how" ve teknoloji transferi,

(75) 90 öncesi dönemde dolaylı Offsetlerin tanımından gelen bir esneklik, bazı mükelleflerin Türkiye'nin geleneksel ihracat mallarını kendi kuruluşları sermaye şirketleri üzerinden geçirerek Offset kredisi alma imkanını yaratmıştır. Bu uygulama, milli ekonomiyi net bir şekilde geliştirmedeği için daha sonra kısıtlanmıştır.

4. Sanayi kuruluşlarının araştırma geliştirme birimleri kurması faaliyetlerine yatırım ve yardım yapılması,

5. Türk Üniversite ve diğer araştırma kuruluşları için araştırma/geliştirme fonları veya müşterek çalışma imkanları yaratması,

6. Yeni sermaye yatırımları yapılması veya mevcutlarının geliştirilmesi,

Bu kategorilere uyan teklifler kendine has bir şekilde (case by case) değerlendirilmekte ve müşterek bir anlaşma zemini yaratılmasına yönelik esneklik gösterilmektedir. Ancak SSM, teklif ettiği Offset projeleriyle ana kontrol projesinin doğrudan veya dolaylı bir bağlantıda olmasını beklemektedir. İmzalanan ana sözleşme konusu mal veya sistemin ihracı net yerli katkı bazında doğrudan Offset olarak kabul edilmektedir. Dolaylı Offsetlerde ise sektörel ihtiyaçlara göre ve satıcı firmaların bu sektörlerde yatırım ve teknoloji transferi yapmasını özendirmek amacıyla "katsayı" uygulaması benimsenmiştir. Türkiye uygulamasında katsayılar belirli sektörlerdeki yazılım veya teknoloji transferinin kredilendirilmesinde kullanılan 1 ile 5 arasında değişen çarpanlardır. Örneğin; savunma elektroniği alanında 3 ile 4, elektronik alanında 3, havacılık alanında 2, 3 ve 4, zırh geliştirme teknolojisinde 2, gece görüş sistemlerinde 4, tıp alanında 2 katsayı uygulanması öngörülmektedir. Ayrıca kalite kontrol, AR-GE ve teknoloji transferi alanında verilecek eğitimler için de 5 katsayı uygulanarak kredilendirme yapılacağı belirtilmektedir.

Offset proje teklifi getiren firmaların daha önceki taahhütlerini yerine getirmiş olması değerlendirmede önceliklidir. Offset taahhüdünün yerine getirilmemesi kontrat çerçevesinde belirlenen %10 civarında bir cezaya tabidir. Ancak son yıllarda yapılan bir değişiklik Offset taahhüdünün programdan sapma miktarını cezaya tabi tuttuğu gibi, taahhüdü eskalasyon ile bir sonraki yıla taşımaktadır. Bu değişiklik, Offset muhataplarının taahhütlerini yaparken imkanları dahilinde değerlendirilmesini ve suni vaatlerden uzak durmasını mecbur kılmış, Offseti sadece bir ceza maliyeti olarak değerlendiren yaklaşımı dışlamıştır.

Offset işlemlerinin değerlendirilme ve kredilendirilmesinde şu prensipler uygulanmaktadır.

1. Taahhüt edilen Offset miktarı, kontratın ithal malzeme ve servisler kısmına uygulanacak bir eskalasyona tabi olacaktır.

2. Herhangi bir program yılı içinde tamamlanamayan bir Offset taahhüdü eska-

le edilerek takip eden yılın taahhüdüne eklenecektir.

3. Dolaylı Offset kategorisinde kabul edilecek yatırımla sermaye transferi yapılması ve sorumluluğun devri 10 yıllık süre için mümkün değildir.

4. Taahhüdün ötesinde tamamlanan Offset fazlaları muhatap adına 5 yıl için Offset kredisi olarak ifade edilir.

5. Offset yatırımları gelişmede öncelikli bölgelerde yapıldığı takdirde normal çarpanının ötesinde ayrı bir faktörle eskale edilir.

6. Eskale edilmiş ve gerçekleştirilememiş Offsetlere %10 seviyesinde bir ceza uygulanır ve taahhütlerini yerine getirmeyen taraflar belli bir süre için diğer SSM projelerine katılmaktan alıkonur.

3.3. "Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları"⁽⁷⁶⁾ Kararı

Bakanlar Kurulu tarafından 25-05-1998 tarihinde onaylanmış ve 20-06-1998 tarihinde yürürlüğe girmiştir (Ek-3)

Strateji dokümanının bu rapor konularını ilgilendiren ve büyük önemle vurguladığı hususlar:

Politika olarak;

- Yerli sektör yanında yabancı sektöre de açık,
- İhracat potansiyeline ve uluslararası rekabet imkanına sahip
- Yeni teknolojilere açık ve teknoloji üretebilen
- Dost ve müttefik ülkelerle dengeli savunma sanayii işbirliğini mümkün kılan,
- Mevcut imkanları azami ölçüde kullanan, entegre olmuş ve tekrar yatırımlarından arınmış,
- Sivil amaçlarla da üretim yapabilen

Strateji olarak;

- Milli savunma ihtiyaçlarının güvenli ve istikrarlı bir şekilde karşılanması için

(76) *Türk Savunma Sanayii Politikası ve Stratejisi Esasları. Resmi Gazete 20 Haziran 1998*

yüksek teknolojiye sahip savunma sistemlerinin yurt içinde üretilmesini teminen gerekli teknoloji tabanının oluşturulması,

- Milli savunma sanayiinin teşvik ve desteklenmesi,

Stratejinin tatbikatında;

- Koordinatör makamının Milli Savunma Bakanlığı olduğu

- Gerekli yapılanma ve teşkilatlanmanın devlet, sanayi, üniversite ve diğer ilgili kuruluşlar arasında her türlü işbirliğinin sağlanması,

- Dış İşleri Bakanlığı ile koordinasyon yapılması

Savunma araştırma ve teknolojisinde;

- Milli olması zorunlu sistem ve teknolojilerin uzun vadede yurt içinde geliştirilmesi, ihtiyaçların yurt içinden karşılanması,

- Kritik sistem ve teknolojilerin uzun vadede yurt içinde geliştirilmesi, mümkün olmayanların ortak üretilmesi

- Diğer teknolojilerin ekonomik devir maliyeti sağlayan kaynaktan temin edilmesi

İfade edilmektedir. Milli olması zorunlu sistem ve teknolojiler ile kritik sistem ve teknolojilerin listesi Milli Savunma Bakanlığınca yayınlanacak ve sürekli güncel tutulacaktır.

- Savunma araştırma ve teknolojisi çalışmalarına gerekli yön Milli Savunma Bakanlığınca verilir.

- Satın alınan teknolojilerin yerli sanayii tarafından özümseindikten sonra bir üst düzeyde üretilmesi Milli Savunma Bakanlığınca desteklenir.

- Türkiye'nin üye olduğu uluslararası savunma araştırma faaliyetleri yakından takip edilir.

- Savunma Sanayii ve tedarik ile ilgili tüm faaliyetler, Milli Savunma Bakanlığınca uygun bir teşkilat içinde tek elden yürütülür.

- Yurt dışından satın alınmasına karar verilen teçhizat ve sistemlerde öncelik yerli savunma sanayiinde olmak üzere, ülke sanayiine katkı sağlayacak direkt

ve/veya indirekt Offset uygulamalarına imkan verecek tekliflere de öncelik verilir. Offset uygulamasının esasları Milli Savunma Bakanlığınca belirlenir.

- Tedarikte, gerekli görülmesi halinde, yerli firmalar lehine ve her bir ihale için alınacak Bakanlar Kurulu kararında belirtilen oranlarda %15'e kadar varan fiyat farkı avantajı verilebilir.

- Üye olduğumuz NATO kuruluşları bünyesinde yürütülen mümkün olan işbirliği projelerine katılır.

- Küçük ve orta büyüklükteki işletmelere iş aktarılması ile teknoloji ve üretimin ülke çapında yaygınlaştırılması ve kalite güvence sisteminin kurulması sağlanır.

- Savunma ihtiyaçları yanında sivil ihtiyaçlar da göz önüne alınır.

- Tedarik bütün olarak ele alınacak, iç dış tedarik ayırımı yapılmayacaktır,

- İlgili Bakanlık, kurum ve kuruluşlar tarafından, bu stratejiye paralel ve ilgi alanlarına giren alt strateji, konsept ve doktrinler hazırlanarak, gerekli mevzuat düzenleme ve değişiklikleri yapılır.

Savunma Sanayii Stratejisi Esasları'nın uygulamaya aktarılması için gerekli yönergeler tamamlanmış olup onay safhasındadır.

Yukarıdaki hususlar yönergelerde daha geniş olarak ele alınmaktadır

3.4. Dış Ticaret Müsteşarlığı'ndan 'Offset Uygulamalarına İlişkin Tebliğ'⁽⁷⁷⁾

Tebliğ kamu kurum ve kuruluşları ile kamu ortaklıklarının açacakları savunma alanına yönelik olmayan ve bedeli en az 5 Milyon ABD Doları olan uluslararası ihaleler için geçerlidir. İhaleye katılan yabancı firmaların ihaleyi açan Türk kamu kurum ve kuruluşları ile kamu ortaklıklarına yönelik doğrudan ve dolaylı Offset taahhütleri hakkında yapılacak işlemleri açıklamaktadır.

Tebliğe göre:

- Offset: Dışalım neticesinde gerçekleştirecekleri döviz ödemelerini telafi etmek maksadı ile, anlaşma gereğince Türkiye'den yapılacak ihracatı,

(77) *Offset Uygulamalarına İlişkin Tebliğ, Resmi Gazete 16 Aralık 1998*

- Doğrudan Offset: İhaleye doğrudan ve yakından ilgili alanlarda gerçekleştirilen ve yurt içinde üretilen sistem, alt sistem ve parçaların Türkiye'den ihracını,

- Dolaylı Offset: İhale kapsamında yer almayan ve pazarlanmasında zorluk çekilen ihrac ürünlerimizin, ihaleyi kazanan firmanın ülkesine veya geleneksel ihrac pazarlarımız dışındaki ülkelere ihracını ve bu ürünlere sağlanacak piyasa desteğini,

- Kredilendirme: Offset kapsamında gerçekleştirilen Türk kaynaklı mal ihracatı değerinin doğrudan ve dolaylı Offset taahhüdünden düşülmesini,

- Teminat: Offset taahhüdünün yerine getirilmemesi durumunda, anılan firmaya uygulanacak para cezasına esas teşkil etmek üzere, ilgili ihaleyi kazanan firma tarafından verilen banka teminat mektubunu veya hazine tahvil ve bonolarından meydana geleceğini,

belirlemektedir.

Offset taahhütlerinin belirlendiği anlaşmaların taslaklarının ana anlaşmanın imzalanmasından asgari 30 iş günü önce bu tebliğ usul ve esaslarına uygunluğunun değerlendirilmesi amacıyla Dış Ticaret Müsteşarlığı'na gönderilmesi ve bu anlaşmalarda aşağıdaki hususların yer alması zorunludur:

- Taraflar
- Tanımlar
- Doğrudan ve dolaylı Offset yükümlülüklerinin kapsam ve süresi
- Offset taahhüdünün yerine getirilmemesi durumunda uygulanacak ceza için firmadan alınacak banka teminatına ilişkin usul ve cezalar
- Offset kredilendirilmesine ait esaslar
- Offset raporlama esasları ve zamanında rapor edilmemesi halinde önlemler
- Offset taahhütlerinin uygulanmaması halinde cezai müeyyideler
- Mücbir sebep halleri,
- Anlaşmazlıklar ve tahkimle ilgili esaslar

Diğer hususlar:

- Offset anlaşmasının yürürlüğe girmesini takiben taraflar Offset raporlarını al-

tı aylık dönemler halinde Dış Ticaret Müsteşarlığına göndererek, Offset anlaşmasında öngörülen hususların belirlenmesini sağlarlar.

- Tebliğde yer almayan hususlar, Dış Ticaret Müsteşarlığının görüşü alındıktan sonra taraflarca sonuçlandırılır.

Tebliğ hükümleri Dış Ticaret Müsteşarlığının bağlı olduğu Devlet Bakanı tarafından yürütülür.